

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛЮБЧЕНКО ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСІЙОВИЧ

УДК 342.95

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Спеціальність 081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Любченко О. О.

Науковий керівник: **ОМЕЛЬЧЕНКО Андрій Володимирович**, доктор юридичних наук, професор

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Любченко О. О. Адміністративно-правове регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, 2026.

У дисертації проведено всебічне й системне дослідження адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. Обґрунтовано актуальність обраної теми та визначено її зв'язок із науковими програмами, планами й темами. У роботі висвітлено мету, завдання, об'єкт, предмет і методологічну основу дослідження, а також розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів. Крім того, дисертація містить інформацію про апробацію, впровадження результатів дослідження та кількість підготовлених наукових публікацій.

Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти як предмет правового регулювання – це суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації законодавчо визначених напрямів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового та європейського освітнього та наукового простору, мають як публічно-правовий, так і приватно-правовий характер, врегульовуються нормами національного законодавства країн походження його суб'єктів та нормами міжнародного права, виникають між органами державної влади, міжнародними організаціями, закладами вищої освіти та науковими установами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками закладів вищої освіти та наукових установ, здобувачами вищої освіти України та інших держав, мають місце на території декількох держав, можуть здійснюватися на підприємницьких або некомерційних засадах, та предмет яких визначається напрямами та змістом співробітництва.

Україна має потенціал стати активним учасником міжнародного ринку освітніх послуг, оскільки імпорт та експорт освітніх послуг на сьогодні є одним із перспективних напрямів міжнародного економічного співробітництва та зовнішньоекономічної діяльності як на рівні держав, так і на рівні окремих закладів вищої освіти.

Історико-правове дослідження дало можливість запропонувати періодизацію формування правових засад міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні в період її незалежності:

– перший етап (1990-2002 роки): етап закріплення у законодавстві правових засад міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти (Декларація про державний суверенітет України 1990 року, Конституція України 1996 року, Закон України «Про освіту» у редакціях 1991 та 1996 років, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») 1993 року, Основні напрями реформування вищої освіти в Україні 1995 року, Закон України «Про вищу освіту» у редакції 2002 року);

– другий етап (2002-2005 роки): етап розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на основі Закону України «Про вищу освіту» у редакції 2002 року, Національної доктрини розвитку освіти (прийнята у 2002 році) до приєднання України у 2005 році до Спільної декларації міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти», укладеної у м. Болонья 19 червня 1999 року;

– третій етап (2005-2014 роки): етап розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на основі Закону України «Про вищу освіту» у редакції 2002 року з урахуванням положень Болонської декларації, Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (прийнята у 2013 році) до прийняття Закону України «Про вищу освіту» 2014 року;

– четвертий етап (2014-2022 роки): етап розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на основі Закону України «Про вищу освіту» у редакції 2014 року, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»

(прийнята у 2015 році), Закону України «Про освіту» в редакції 2017 року, Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (прийняті у 2019 році);

– п'ятий етап (2022 рік – по даний час): етап розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на основі Закону України «Про вищу освіту» у редакції 2014 року та інших чинних попередніх програмних документів з урахуванням положень Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки (прийнята у 2022 році).

Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти регулюється нормами ряду галузей законодавства України, а саме конституційного, адміністративного, фінансового, цивільного, господарського, трудового та кримінального законодавства. Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти за своїм правовим та організаційним змістом є складним та комплексним, а його суб'єкти вступають в суспільні відносини, які мають як публічно-правовий, так і приватно-правовий характер і врегульовані нормами різних галузей права та законодавства. По відношенню до галузей права та законодавства України такий предмет правового регулювання як міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти має комплексний міжгалузевий характер. Визначаючи місце норм права про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти в системі права та законодавства України, слід зробити висновок про те, що вони складають міжгалузевий комплексний інститут як в системі права, так і в системі законодавства України.

З метою систематизації норм різних нормативно-правових актів, якими врегульовуються суспільні відносини, що виникають з приводу міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, пропонується затвердити на рівні постанови Кабінету Міністрів України Національну програму міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. З метою упорядкування та уніфікації процедури укладення та набуття чинності міжнародних договорів у сфері вищої освіти пропонується затвердити на

рівні постанови Кабінету Міністрів України як складові частини Національної програми міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти:

1. Чітку класифікацію видів таких договорів;
2. Типові форми і структуру по кожному із видів таких договорів;
3. Процедуру укладення та набуття чинності такими договорами;
4. Перелік пріоритетних напрямів укладення таких договорів у розрізі міжнародних організацій, регіонів та окремих країн;
5. Типову форму договору між закладом вищої освіти України та закладом вищої освіти іншої держави.

Чинні міжнародні договори у сфері вищої освіти потребують відповідного упорядкування та систематизації.

Державне регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти – це врегульована нормами права, юридично-владна, нормотворча, виконавча та розпорядча діяльність уповноважених органів державного регулювання по виконанню покладених на них функцій з регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти з метою практичного втілення актів національного законодавства та міжнародного права у цій сфері та задоволення прав та інтересів суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Досліджені у роботі принципи, функції, форми та методи державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти України обумовлені особливостями міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти як предмета правового регулювання та сфери державного регулювання, і визначаються національним законодавством України та її міжнародними договорами.

Функції державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти віднесені до повноважень Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України (функціонального центрального органу виконавчої влади), галузевих державних органів, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, та Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Недержавне регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти – це здійснення врегульованого нормами права, зобов’язуючого в рамках імперативних та диспозитивних правовідносин, цілевстановлюючого, організуючого та регулюючого впливу з боку суб’єктів регулювання недержавної форми власності в межах встановлених законодавством та їх статутними документами повноважень на діяльність суб’єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти з метою ефективного досягнення запланованих результатів відповідно до інтересів суб’єктів такого співробітництва.

Адміністративно-правовий зміст функцій, форм та методів недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти визначається правовим статусом (компетенцією) органів недержавного регулювання, відсутністю у них державно-владних повноважень.

До суб’єктів недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти відносяться органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, Національна академія наук України та національні галузеві академії наук, засновники закладів вищої освіти, органи громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки та торгово-промислові палати.

Інтеграція вищої освіти України в європейський та світовий освітній та науковий простір є перспективним та невід’ємним вектором її розвитку. Відповідні міжнародні організації та міжнародні програми стали фактором глобального впливу на розвиток інтернаціоналізації вищої освіти України. Процес інтернаціоналізації вищої освіти України відбувається шляхом участі в міжнародних організаціях та програмах (проектах) міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Аналіз законодавства, міжнародних договорів та практики міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти дає можливість зробити висновок про те, що основними партнерами України у цій сфері є такі

міжнародні організації, як спеціалізовані установи ООН (ЮНЕСКО, ПРООН, МОП, ЮНІДО), а також інші міжнародні організації – ОЕСР, ОБСЄ, Світовий банк, СОТ та ЄС.

Україна є активним учасником таких основних міжнародних освітньо-наукових грантових програм (проектів) у сфері вищої освіти, як: 1) Програма ТЕМПУС (Trans-European Mobility Programme for University Studies); 2) Програма імені Жана Моне; 3) Програма Еразмус Мундус (Erasmus Mundus); 4) Програма Європейського союзу Еразмус +; 5) Програма «Горизонт Європа»; 6) Програми Британської ради (British Council); 7) Програми DAAD (Німецька служба академічних обмінів); 8. Програма імені Фулбрайта; 9) Програма НАТО «Наука заради миру та безпеки».

Аналіз нормативно-правового регулювання та практики міжнародного співробітництва України у сфері вищої освіти свідчить про те, що основним напрямком міжнародної інтеграції у цій сфері є інтеграція України до Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА) та до Європейського простору наукових досліджень (ЕРА).

Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу є однією із важливих зовнішніх функцій держави, пріоритетною складовою процесу інтеграції України у міжнародний освітній та науковий простір, яка, в свою чергу, є одним із пріоритетних напрямів української зовнішньої політики.

Правовою основою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері вищої освіти є Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджена Законом України від 18 березня 2004 року № 1629-IV, План дій «Україна – Європейський Союз», затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 лютого 2005 року № 36-р та Національна програма адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (*acquis* ЄС), затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2026 року № 438.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, міжнародне співробітництво, освіта, вища освіта, заклади вищої освіти, законодавство у сфері вищої освіти, міжнародні договори, державна політика, державне регулювання, органи державного регулювання, недержавне регулювання, органи недержавного регулювання, воєнний стан, міжнародна інтеграція, інтернаціоналізація, експорт освітніх послуг, адаптація законодавства, право Європейського Союзу.

ANNOTATION

Liubchenko O. O. Administrative-legal regulation of international cooperation in the sphere of higher education. – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy Degree in specialty 081 – Law. – Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, 2026.

The dissertation conducts a comprehensive and systematic study of the administrative and legal regulation of international cooperation in the field of higher education. The relevance of the chosen topic is substantiated and its connection with scientific programs, plans and topics is determined. The work highlights the goal, objectives, object, subject and methodological basis of the research, as well as reveals the scientific novelty and practical significance of the results obtained. In addition, the dissertation contains information on the testing, implementation of the research results and the number of scientific publications prepared.

International cooperation in the field of higher education as a subject of legal regulation is a social relationship that arises in the process of implementing legally defined areas of international cooperation in the field of higher education and integrating the higher education system into the global and European educational and scientific space, has both public and private law nature, is regulated by the norms of national legislation of the countries of origin of its subjects and the norms

of international law, arises between state authorities, international organizations, higher education institutions and scientific institutions, pedagogical, scientific-pedagogical and scientific workers of higher education institutions and scientific institutions, higher education applicants of Ukraine and other states, takes place on the territory of several states, can be carried out on a business or non-commercial basis, and the subject of which is determined by the areas and content of cooperation.

Ukraine has the potential to become an active participant in the international market of educational services, since the import and export of educational services is currently one of the promising areas of international economic cooperation and foreign economic activity both at the level of states and at the level of individual higher education institutions.

Historical and legal research made it possible to propose a periodization of the formation of legal principles of international cooperation in the field of higher education in Ukraine during the period of its independence:

- the first stage (1990-2002): the stage of consolidating in the legislation the legal principles of international cooperation in the field of higher education (Declaration on State Sovereignty of Ukraine 1990, Constitution of Ukraine 1996, Law of Ukraine «On Education» in the versions of 1991 and 1996, State National Program «Education» («Ukraine XXI Century») 1993, Main Directions of Reforming Higher Education in Ukraine 1995, Law of Ukraine «On Higher Education» in the version of 2002);

- the second stage (2002-2005): the stage of development of international cooperation in the field of higher education on the basis of the Law of Ukraine «On Higher Education» in the version of 2002, the National Doctrine of Education Development (adopted in 2002) until Ukraine's accession in 2005 to the Joint Declaration of the Ministers of Education of Europe «European Space in the Field of Higher Education», concluded in Bologna on June 19, 1999;

- the third stage (2005-2014): the stage of development of international cooperation in the field of higher education on the basis of the Law of Ukraine «On

Higher Education» in the version of 2002, taking into account the provisions of the Bologna Declaration, the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the period until 2021 (adopted in 2013) until the adoption of the Law of Ukraine «On Higher Education» in 2014;

- the fourth stage (2014-2022): the stage of development of international cooperation in the field of higher education based on the Law of Ukraine «On Higher Education» in the 2014 edition, the Sustainable Development Strategy «Ukraine – 2020» (adopted in 2015), the Law of Ukraine «On Education» in the 2017 edition, the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030 (adopted in 2019);

- the fifth stage (2022 – to the present): the stage of development of international cooperation in the field of higher education based on the Law of Ukraine «On Higher Education» in the 2014 edition and other current previous program documents, taking into account the provisions of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022-2032 (adopted in 2022).

International cooperation in the field of higher education is regulated by the norms of a number of branches of Ukrainian legislation, namely constitutional, administrative, financial, civil, economic, labor and criminal legislation. International cooperation in the field of higher education is complex and comprehensive in its legal and organizational content, and its subjects enter into social relations that are both public and private in nature and regulated by the norms of various branches of law and legislation. In relation to the branches of law and legislation of Ukraine, such a subject of legal regulation as international cooperation in the field of higher education has a complex inter-branch character. Determining the place of the norms of law on international cooperation in the field of higher education in the system of law and legislation of Ukraine, it should be concluded that they constitute an inter-branch complex institution both in the system of law and in the system of legislation of Ukraine.

In order to systematize the norms of various regulatory legal acts that regulate public relations arising from international cooperation in the field of

higher education, it is proposed to approve at the level of a resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine the National Program for International Cooperation in the Field of Higher Education. In order to streamline and unify the procedure for concluding and entering into force of international agreements in the field of higher education, it is proposed to approve at the level of a resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine as components of the National Program for International Cooperation in the Field of Higher Education: 1. A clear classification of the types of such agreements; 2. Typical forms and structure for each type of such agreements; 3. The procedure for concluding and entering into force of such agreements; 4. A list of priority areas for concluding such agreements by international organizations, regions and individual countries; 5. A typical form of an agreement between a higher education institution of Ukraine and a higher education institution of another state. Current international agreements in the field of higher education require appropriate streamlining and systematization.

State regulation of international cooperation in the field of higher education is regulated by the norms of law, legal and power, rule-making, executive and administrative activity of authorized state regulatory bodies to perform the functions assigned to them to regulate international cooperation in the field of higher education in order to practically implement acts of national legislation and international law in this area and satisfy the rights and interests of subjects of international cooperation in the field of higher education.

The principles, functions, forms and methods of state regulation of international cooperation in the field of higher education of Ukraine studied in the work are determined by the peculiarities of international cooperation in the field of higher education as a subject of legal regulation and a sphere of state regulation, and are determined by the national legislation of Ukraine and its international treaties.

The functions of state regulation of international cooperation in the field of higher education are attributed to the powers of the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Ministry of

Education and Science of Ukraine (the functional central body of executive power), sectoral state bodies, the sphere of management of which includes higher education institutions, and the National Agency for Quality Assurance in Higher Education.

Non-state regulation of international cooperation in the field of higher education is the implementation of a regulated legal norm, binding within the framework of imperative and dispositive legal relations, goal-setting, organizing and regulating influence by the subjects of regulation of the non-state form of ownership within the limits of the powers established by the legislation and their statutory documents on the activities of subjects of international cooperation in the field of higher education in order to effectively achieve the planned results in accordance with the interests of the subjects of such cooperation.

The administrative and legal content of the functions, forms and methods of non-state regulation of international cooperation in the field of higher education is determined by the legal status (competence) of non-state regulatory bodies, the absence of state and governmental powers in them.

Subjects of non-state regulation of international cooperation in the field of higher education include local self-government bodies, the sphere of management of which includes higher education institutions, the National Academy of Sciences of Ukraine and national sectoral academies of sciences, founders of higher education institutions, public self-government bodies in the field of higher education and science, and chambers of commerce and industry.

The integration of higher education in Ukraine into the European and global educational and scientific space is a promising and integral vector of its development. Relevant international organizations and international programs have become a factor of global influence on the development of internationalization of higher education in Ukraine. The process of internationalization of higher education in Ukraine occurs through participation in international organizations and programs (projects) of international cooperation in the field of higher education.

Analysis of legislation, international agreements and practice of international cooperation in the field of higher education allows us to conclude that the main partners of Ukraine in this area are such international organizations as specialized agencies of the UN (UNESCO, UNDP, ILO, UNIDO), as well as other international organizations - OECD, OSCE, World Bank, WTO and EU.

Ukraine is an active participant in such major international educational and scientific grant programs (projects) in the field of higher education as: 1) TEMPUS Program (Trans-European Mobility Programme for University Studies); 2) Jean Monnet Programme; 3) Erasmus Mundus Programme; 4) Erasmus+ Programme of the European Union; 5) Horizon Europe Programme; 6) British Council Programmes; 7) DAAD Programmes (German Academic Exchange Service); 8. Fulbright Programme; 9) NATO Science for Peace and Security Programme.

Analysis of the legal regulation and practice of international cooperation of Ukraine in the field of higher education shows that the main direction of international integration in this area is the integration of Ukraine into the European Higher Education Area (EHEA) and the European Research Area (ERA).

Adaptation of Ukrainian legislation to the legislation of the European Union is one of the important external functions of the state, a priority component of the process of Ukraine's integration into the international educational and scientific space, which, in turn, is one of the priority directions of Ukrainian foreign policy.

The legal basis for the adaptation of Ukrainian legislation to the legislation of the European Union in the field of higher education is the National Program for the Adaptation of Ukrainian Legislation to the Legislation of the European Union, approved by the Law of Ukraine dated March 18, 2004 No. 1629-IV, the Action Plan «Ukraine - European Union», approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 12, 2005 No. 36-r and the National Program for the Adaptation of Ukrainian Legislation to the Law of the European Union (EU *acquis*), approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 1, 2026 No. 438.

Key words: administrative-legal regulation, international cooperation, education, higher education, higher education institutions, legislation in the field of higher education, international treaties, state policy, state regulation, state regulatory bodies, non-state regulation, non-state regulatory bodies, martial law, international integration, internationalization, export of educational services, adaptation of legislation, European Union law.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

У наукових фахових виданнях:

1. Любченко О. О. Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти як предмет адміністративно-правового регулювання. *Право та державне управління*. 2025 р., № 2. С. 452-458. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.2.62>
2. Любченко О. О. Правові засади європейської інтеграції України у сфері вищої освіти. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2025 р., № 4 (90). С. 88-94. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.4.14>
3. Любченко О. О. Адміністративно-правовий статус Міністерства освіти і науки України у сфері міжнародного співробітництва. *Право і суспільство*. № 4, 2025. Т. 2. С. 414-419. URL: DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.2.58>
4. Любченко О. О. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності у сфері вищої освіти. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9, 2025. С. 472-475. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-9/102>

В інших наукових виданнях:

1. Любченко О. О. Система та правовий статус суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. *Modern Achievements in Legal Science and Practice* (March 19–20, 2025. Riga, the Republic of Latvia) : International scientific conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. С. 261-264. URL: DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-558-7-69>
2. Любченко О. О. Правовий статус Міністерства закордонних справ України та закордонних дипломатичних представництв як суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. *Права людини та публічне врядування*: матеріали VIII Міжнародного правничого форуму, м.

Чернівці, 30 травня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 612-615. URL: DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-164>

3. Любченко О. О. Правове регулювання міжнародної академічної мобільності у сфері вищої освіти. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у воєнний період* : Міжнародна науково-практична конференція. Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 10 жовтня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 256-260. URL: DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-550-4-74>

4. Любченко О. О. Правові засади здобуття іноземними громадянами вищої освіти в Україні. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 5 грудня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 224-227. URL: DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-580-1-61>

ЗМІСТ

ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
1.1. Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти як предмет правового регулювання	28
1.2. Формування правових засад міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні в період її незалежності.....	49
1.3. Науково-теоретичний аналіз законодавства України про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти	74
Висновки до розділу 1	94
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ ДЕРЖАВНОГО ТА НЕДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	
2.1. Поняття, принципи, функції, форми та методи державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні	99
2.2. Система та правовий статус суб'єктів державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні	128
2.3. Адміністративно-правові особливості недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні	149
Висновки до розділу 2	168
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
3.1. Участь України в міжнародних організаціях та програмах міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти	173
3.2. Адаптація законодавства України про міжнародне співробітництво	

у сфері вищої освіти до законодавства Європейського Союзу	196
Висновки до розділу 3	211
ВИСНОВКИ	214
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	220
ДОДАТКИ.....	254

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Інтеграція вищої освіти України в європейський та світовий освітній та науковий простір є одним із напрямків державної зовнішньої політики, що являє собою сукупність організаційно-правових заходів уповноважених органів державної влади та суб'єктів недержавного регулювання діяльністю у сфері освіти, спрямованих на розширення міжнародного освітнього співробітництва держави із суб'єктами міжнародних відносин у сфері освіти з метою забезпечення інтересів суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти України. Освітня політика держави є складовою частиною як її внутрішньої політики, так і зовнішньої політики. Успіх процесу інтеграції України в європейський та світовий освітній та науковий простір тісно пов'язаний із бажанням, готовністю та здатністю України трансформувати національне законодавство та проводити реформи відповідно до принципів європейського та міжнародного права.

Інтеграція вищої освіти України в європейський та світовий освітній та науковий простір є перспективним та невід'ємним вектором її розвитку. Відповідні міжнародні організації та міжнародні програми вже стали фактором глобального впливу на розвиток інтернаціоналізації вищої освіти України.

Україна має потенціал стати активним учасником міжнародного ринку освітніх послуг, оскільки імпорт та експорт освітніх послуг на сьогодні є одним із перспективних напрямів міжнародного економічного співробітництва та зовнішньоекономічної діяльності як на рівні держав, так і на рівні окремих закладів вищої освіти.

Державне регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти є одним із напрямків формування та реалізації державної освітньої політики в цілому. Науково-теоретичне дослідження адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти

набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану в Україні, коли велика кількість громадян України була вимушена виїхати до країн Європейського Союзу та інших зарубіжних країн.

Дослідження суспільних відносин, що виникають у процесі міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, має на меті підвищення ефективності функціонування його організаційного та правового механізму, державного регулювання у сфері вищої освіти, створення належних організаційно-правових умов ефективної міжнародної інтеграції системи вищої освіти України у світовий та європейський освітній та науковий простір, умов для покращення захисту прав та інтересів учасників освітнього процесу України в ході міжнародного освітнього співробітництва.

У вітчизняній юридичній науці досліджувалися окремі питання правового регулювання міжнародної інтеграції, інтернаціоналізації та міжнародного співробітництва у сфері освіти в цілому, та вищої освіти, зокрема. Однак системного, комплексного дослідження теоретичних та практичних проблем адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти не проводилося. Таке дослідження є актуальним та своєчасним і дасть можливість запропонувати ряд науково-теоретичних та практичних положень щодо удосконалення правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в цілому.

Теоретична основа дослідження. Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти стало предметом наукових досліджень ряду авторів – представників юридичної, економічної, педагогічної науки та науки державного управління.

Теоретичною основою наукового дослідження адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти стали праці представників вітчизняної юридичної науки у галузі теорії держави та права (Бандурка О. М., Бобровник С. В., Ведерніков Ю. А., Граціанов А. І., Гусарєв С. Д., Данильян О. Г., Євграфова Є. П., Колодій А. М., Копиленко О. Л., Костицький М. В., Лисенкова О. С., Оніщенко Н.

М., Пархоменко Н. М., Петришин О. В., Сіренко В. Ф., Скакун О. Ф., Тихомиров О. Д., Цвік М. В., Шемшученко Ю. С., Ющик О. І.), конституційного права (Борденюк В. І., Опришко В. Ф., Усаченко Л. М., Шемшученко Ю. С., Ющик О. І.), адміністративного права (Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф., Битяк Ю. П., Галуцько В. В., Дерещ В. А., Діхтієвський П. В., Колпаков В. К., Крупчан О. Д., Кузьменко О. В., Кубко Є. Б., Нагребельний В. П., Омельченко А. В., Опришко В. Ф., Селіванов В. М., Сіренко В. Ф., Скрипнюк О. В., Цветков В. В.), господарського права (Вінник О. М., Знаменський Г. Л., Мамутов В. К., Подцерковний О. П., Поєдинок В. В., Саніахметова Н. О., Щербина В. С.), міжнародного права (Громовенко К. В., Дмитрієв А. І., Кресін О. В., Куровська І. А., Лаба О. В., Луць Л. А., Мережко О. О., Мирошніченко В. О., Опришко В. Ф., Скакун О. Ф., Устименко В. А., Цвайгерт К., Шемшученко Ю. С., Шепель А. О.).

Оскільки тема дисертаційного дослідження має міжгалузевий науковий характер, то у роботі були також використані наукові праці представників економічної науки (Бабовал Н. Р., Гжесюк А. О., Долиняк Ю. О., Кудрявець Є. В., Лук'яненко Д. Г., Новицький В. Є., Пахомов Ю. М., Поручник А. М., Соколенко С. І., Філіпенко А. С., Холявко Н. І., Циганкова Т. М., Шишолін А. П.), педагогічної науки (Базиляк Н. О., Дебич М. А., Науменко У. В., Нежива О. М., Павлова О. Ю., Пашков В. О., Прохор І. П., Шитікова С. П., Шовкопляс О. І.), науки державного управління (Алієва П. І., Вербицька А. В., Дуброва О. М., Сікорська І. М.).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 року № 2623-III, Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021 – 2025 роки, затвердженої Постановою загальних зборів НАПрН від 26.03.2021 р. № 12-21, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на

період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722/2019, Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 року № 286-р., Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (*acquis* ЄС), затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2026 року № 438, науково-дослідної роботи кафедри приватного права Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана 0125U004186 «Розвиток приватного права України в контексті формування нового міжнародного правопорядку».

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана» 15 листопада 2022 року, протокол № 4.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є дослідження адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, формулювання наукових положень, висновків та пропозицій щодо удосконалення правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Для досягнення зазначеної мети виконуються такі **завдання**:

- розкрити правовий зміст суспільних відносин, що виникають в ході міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти як предмета правового регулювання;
- виявити етапи формування правових засад міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні в період її незалежності;
- здійснити науково-теоретичний аналіз законодавства України про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти;
- охарактеризувати поняття, принципи, функції, форми та методи державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні;

- проаналізувати систему та правовий статус суб'єктів державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні;
- розкрити адміністративно-правові особливості недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні;
- дослідити участь України в міжнародних організаціях та програмах міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти;
- висвітлити питання адаптації законодавства України про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти до законодавства Європейського Союзу.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають в ході міжнародного співробітництва України у сфері вищої освіти.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Методи дослідження. У даному дисертаційному дослідженні використані відповідні наукові підходи, загальнонаукові та спеціальні галузеві методи дослідження юридичної науки, економічної, педагогічної наук та науки державного управління, що надало можливість забезпечити достовірність отриманих наукових результатів.

Так, відповідно до підходу комплексного використання методології наукових досліджень, враховуючи особливості правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, при його дослідженні крім загальних методів юридичної науки та методів окремих галузей юридичної науки, було використано також методи економічної науки, педагогічної науки та науки державного управління, що дозволило розкрити питання адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти у їх взаємозв'язку із іншими правовими, економічними, педагогічними та управлінськими поняттями, категоріями та процесами (підрозділи 1.1., 1.3., 2.1., 2.2., 2.3., 3.1., 3.2.).

Ціннісний підхід проявився в аналізі та оцінці окремих правових понять, категорій та процесів, їх узагальненні і об'єднанні у більш широкі поняття, категорії та процеси (підрозділи 1.1., 1.3., 2.1., 2.2., 2.3., 3.1., 3.2.).

Використання глобалізаційного підходу полягає у висвітленні міжнародно-правових засад міжнародного співробітництва України у сфері вищої освіти (підрозділи 3.1., 3.2.).

При розкритті сутності адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти використовувалися такі загальнонаукові методи наукових правових досліджень, як діалектичний, системно-структурний, функціональний, діяльнісний, логіко-семантичний, теоретичних та емпіричних досліджень.

В ході дослідження адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти були використані такі спеціальні наукові методи юридичної науки: теоретико-юридичний метод, що використовувався для дослідження теоретичного змісту досліджуваних в роботі категорій та понять (підрозділи 1.1., 1.3., 2.1., 2.2., 2.3., 3.1., 3.2.); метод законних презумпцій у правознавстві було використано під час дослідження законодавства та міжнародних договорів, адміністративно-правового змісту державного та недержавного регулювання у досліджуваних сфері, тощо (підрозділи 1.1., 1.3., 2.1., 2.2., 2.3., 3.1., 3.2.); методи гіпотезування, узагальнення та абстрагування були використані при обґрунтуванні необхідності удосконалення законодавства України про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти, упорядкування системи міжнародних договорів у цій сфері, тощо (підрозділи 1.3., 3.2.); історико-правовий метод (підрозділи 1.1., 1.2., 3.1., 3.2.); метод узагальнення юридичної практики (підрозділи 1.1., 1.3., 2.1., 2.2., 2.3., 3.1., 3.2.); порівняльно-правовий метод (підрозділи 1.1., 1.3., 3.1., 3.2.).

Емпірична основа дослідження ґрунтується на вивченні та узагальненні положень законодавства України, міжнародних договорів та

практики правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Нормативно-правову основу дисертаційного дослідження становлять акти конституційного, адміністративного, фінансового, цивільного, господарського, трудового та кримінального законодавства України, міжнародні багатосторонні та двосторонні договори про співробітництво у сфері вищої освіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дане дисертаційне дослідження є першим в українській юридичній науці комплексним, системним дослідженням теоретичних і практичних проблем адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. Наукову новизну дисертаційного дослідження становлять такі основні наукові положення:

вперше:

досліджено суспільні відносини міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти як предмет правового регулювання;

проведено науково-теоретичний аналіз законодавства України про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти;

розкрито поняття, принципи, функції, форми та методи державного та недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти;

удосконалено:

періодизацію формування правових засад міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в незалежній Україні;

розуміння адміністративно-правових особливостей недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти;

розуміння процесів адаптації законодавства України про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти до законодавства Європейського Союзу;

дістали подальшого розвитку:

аналіз системи та правового статусу суб'єктів державного та недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти;

характеристика організаційно-правових засад участі України в міжнародних організаціях та програмах міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертаційному дослідженні висновки і пропозиції можуть бути використані у:

- *науково-дослідній сфері* для подальших досліджень актуальних проблем правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері освіти (Акт про впровадження результатів дисертації Любченка Олександра Олександровича на тему «Адміністративно-правове регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти» у освітній процес та наукову діяльність Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана» від 09 червня 2026 року);

- *освітньому процесі* під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право України», «Цивільне право України», «Міжнародне публічне право», «Міжнародне приватне право», «Право зовнішніх зносин», а також при підготовці підручників і навчальних посібників із зазначених навчальних дисциплін (Акт про впровадження результатів дисертації Любченка Олександра Олександровича на тему «Адміністративно-правове регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти» у освітній процес та наукову діяльність Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана» від 09 червня 2026 року);

- *практичній, нормотворчій та правозастосовчій діяльності* у сфері міжнародної освітньої діяльності (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження Любченка Олександра Олександровича на тему

«Адміністративно-правове регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти» в діяльність Відділення громадської (неурядової) організації «Асоціація міжнародного права» в Україні від 11 червня 2026 року; Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження Любченка Олександра Олександровича на тему «Адміністративно-правове регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти» у практичну та правозастосовчу діяльність Київської торгово-промислової палати від 15 червня 2026 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки і рекомендації оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Modern Achievements in Legal Science and Practice» (International scientific conference, March 19–20, 2025, Riga, Republic of Latvia); «Права людини та публічне врядування» (VIII Міжнародний правничий форум, м. Чернівці, 30 травня 2025 р.); «Актуальні проблеми юридичної науки та практики у воєнний період» (Міжнародна науково-практична конференція, м. Рівне, 10 жовтня 2025 р.); «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (XI Міжнародна науково-практична конференція, м. Кременчук, 5 грудня 2025 р.).

Публікації. Основні положення дисертації знайшли своє відображення у восьми наукових публікаціях, з них чотири статті у журналах та наукових виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, чотири тези міжнародних науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 259 сторінок (основна частина – 201 сторінка). У дисертації розміщено 2 додатки. Список використаних джерел налічує 285 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти як предмет правового регулювання

Дослідження суспільних відносин, що виникають у процесі міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, має на меті підвищення ефективності функціонування його організаційного та правового механізму, державного регулювання у сфері вищої освіти, створення належних організаційно-правових умов ефективної міжнародної інтеграції системи вищої освіти України у світовий та європейський освітній та науковий простір, умов для покращення захисту прав та інтересів учасників освітнього процесу України в ході міжнародного освітнього співробітництва.

Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти є частиною відповідних суспільних відносин, що є предметом правового регулювання як національного права України, так і міжнародного права. Тому при дослідженні адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти важливо охарактеризувати його як предмет правового регулювання, дослідити правовий статус суб'єктів та напрями (види) такого співробітництва.

Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти стало предметом наукових досліджень ряду авторів – представників юридичної, економічної, педагогічної науки та науки державного управління [1–84], однак науково-теоретичні дослідження міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти як предмета правового регулювання не знайшли достатнього відображення в наукових джерелах і потребують свого подальшого розвитку.

Питанням змісту та форми права присвячено багато робіт [85–98]. Право – це система соціальних загальнообов'язкових норм, дотримання і

виконання яких забезпечується державою. Право має ключове значення у регулюванні правопорядку на національному та міжнародному рівнях. Лише держава здатна забезпечити загальнообов'язковість соціальних норм у масштабах всього суспільства. Формою вираження права є законодавство. Право є сукупністю правових норм, а законодавство є сукупністю нормативно-правових актів. Право та законодавство співвідносяться як зміст та форма [85–98].

У процесі застосування права до суспільних відносин виникають суспільні правовідносини, що виражаються у юридичному зв'язку між суб'єктами суспільних відносин, який регулюється нормами права і характеризується наявністю відповідних прав та обов'язків. Предметом правового регулювання є суспільні відносини, що потребують правового регулювання і об'єктивно піддаються йому, сторонами яких виступають фізичні особи, юридичні особи, територіальні громади, держави, які мають належну правоздатність і дієздатність [88, с. 473; 89, с. 161; 90, с. 14–15].

Відповідно до енциклопедичного підходу, предметом права є правовідносини, тобто суспільні відносини, що підлягають правовому регулюванню. Такі правовідносини виникають щодо матеріальних і нематеріальних благ, які виступають об'єктами права. За своїм змістом поняття предмета права фактично є близьким до поняття предмета правового регулювання та може розглядатися як у загальному, так і в родовому значенні. Родовий предмет права, у свою чергу, слугує критерієм поділу системи права на окремі галузі та інститути залежно від особливостей певних груп суспільних відносин, урегульованих правовими нормами. Отже, поняття «предмет права» має важливе значення для визначення меж, змісту та характеру суспільних відносин, що регламентуються правом [97, с. 60].

На основі науково-теоретичного аналізу понять «право», «правовідносини» та «правове регулювання» предмет правового регулювання можна розуміти як сукупність найбільш значущих для держави, фізичних і юридичних осіб суспільних відносин, які потребують правового

впорядкування та об'єктивно можуть бути врегульовані нормами права. Учасниками таких відносин виступають свідомі й вольові суб'єкти, які мають необхідний обсяг правоздатності та дієздатності [98, с. 14–15].

Предмет адміністративного права охоплює сукупність однорідних суспільних відносин, які виникають у різних сферах публічного управління та адміністративно-правового впливу. Зокрема, до них належать відносини, що формуються у процесі державного управління економічною, соціально-культурною та адміністративно-політичною сферами; під час забезпечення реалізації й адміністративного захисту прав і свобод громадян, а також надання адміністративних послуг; у межах внутрішньої організації та функціонування апаратів державних органів і органів місцевого самоврядування, включаючи проходження державної служби та служби в органах місцевого самоврядування. Крім того, предмет адміністративного права охоплює відносини, пов'язані з реалізацією юрисдикції адміністративних судів, а також із застосуванням заходів адміністративної відповідальності [99, с. 87].

Суспільні відносини, що виникають у процесі міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, мають складний комплексний економічний, правовий та соціальний зміст. Досліджуючи адміністративно-правове регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, необхідно дослідити склад цих правовідносин (тобто охарактеризувати суспільні відносини у зазначеній сфері в цілому, дослідити їх правовий зміст, суб'єктний склад та об'єкти). Зазначене надасть можливість зробити відповідні висновки щодо міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти як предмета правового регулювання, його правових ознак та понятійного апарату.

Зупиняючись на загальному аналізі економічного змісту міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти слід зазначити, що представники української та зарубіжної економічної науки приділяють певну увагу

дослідженню економічної природи зазначених відносин [100–108]. Наведемо деякі підходи із цих досліджень.

Українські фахівці у сфері міжнародної економіки зазначають, що міжнародну економічну діяльність доцільно розглядати крізь призму національних інтересів як на регіональному, так і на глобальному рівнях. Співвідношення понять «міжнародна економічна діяльність» і «зовнішньоекономічна діяльність» свідчить про те, що перше поняття є змістовно ширшим. Воно охоплює не лише виробничу, торговельну та іншу господарську діяльність міжнародного характеру, спрямовану на отримання або збільшення прибутку, а й регулятивні дії непідприємницького характеру.

До таких дій можна віднести інструменти впливу, спрямовані на поліпшення загальних умов господарювання, які використовуються як національними урядами, так і міжнародними організаціями та іншими інституційними структурами. У зв'язку з цим міжнародну економічну діяльність у широкому значенні можна розглядати як сукупність усіх форм господарської та регулятивної взаємодії, у яких беруть участь суб'єкти різної національної належності або суб'єкти, що діють чи перебувають у різних державах. З урахуванням основних критеріїв і характерних ознак міжнародної економічної діяльності її можна визначити як цілісну систему господарських зв'язків між національними економіками різних держав, суб'єктами господарського життя, що належать до цих економік або створені ними, а також міжнародними організаціями. Така система має власні закономірності, специфічні взаємозв'язки та спрямована на реалізацію інтересів, пов'язаних із використанням переваг міжнародного співробітництва, міжнародного поділу праці та розміщення факторів виробництва [103, с. 20–25].

Національні економіки взаємодіють між собою через міжнародні економічні відносини, які, з одного боку, є однією з найважливіших, наймасштабніших і найбільш динамічних складових міжнародних відносин, а з іншого - становлять систему економічних зв'язків у сфері виробництва,

розподілу, обміну та споживання, що виходять за межі окремих національних господарств. Основою міжнародних економічних відносин є міжнародний поділ праці, який передбачає обмін між державами факторами та результатами виробництва у певних кількісних і якісних пропорціях. Його основними формами виступають міжнародна спеціалізація та кооперація. Суб'єктами міжнародних економічних відносин є фізичні та юридичні особи, держави, а також міжнародні організації. До основних форм таких відносин належать міжнародна торгівля, міжнародний рух капіталу та міжнародна міграція робочої сили. Важливою особливістю сучасного розвитку міжнародних економічних відносин є те, що за межі національних економік виходять не лише результати й фактори виробництва, а й сам виробничий процес. Це сприяє активізації міжнародної економічної діяльності та зумовлює необхідність дослідження взаємодії національних економік не тільки на макрорівні, а й на мікрорівні [104, с. 29, 38].

Слід зазначити, що міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти відноситься до такої форми міжнародних економічних відносин як міжнародна міграція робочої сили.

Узагальнення та аналіз існуючих правових підходів дають підстави розглядати міжнародні економічні відносини як особливий різновид суспільно-виробничих зв'язків, що виникають між державами, між державами та міжнародними організаціями, а також між самими міжнародними організаціями. Такі відносини є невід'ємною складовою загальної системи міжнародних відносин і відображають економічну взаємодію суб'єктів міжнародного права. Міждержавні економічні відносини формуються насамперед між державами як політичними формами організації суспільства, однак їх учасниками можуть бути також міжнародні організації та їх об'єднання. Складність цих відносин зумовлена значною кількістю суб'єктів, які беруть у них участь, а також різноманітністю їхніх політичних, економічних і правових систем. На характер міжнародних економічних відносин істотно впливають рівень економічного розвитку держав,

особливості міжнародного поділу праці, природно-кліматичні умови, географічне розташування, наявність трудових і виробничих ресурсів та інші чинники. Незалежно від рівня розвитку кожна держава певною мірою залучається до міжнародної економічної взаємодії, оскільки сучасний розвиток національних економік неможливий без участі в міжнародному співробітництві. Міжнародне економічне співробітництво має комплексний і міжгалузевий характер. Його правове регулювання здійснюється за допомогою норм національного права, міжнародного економічного права як складової міжнародного публічного права, а також норм міжнародного приватного права [109, с. 12; 110, с. 10, 31].

В юридичній науці доведено, що суб'єктами міжнародного економічного співробітництва є держави, міжнародні економічні організації та транснаціональні корпорації [110, с. 108–225].

Держава є основним суб'єктом міжнародного економічного співробітництва. Правовий статус (правосуб'єктність) держави як учасника міжнародного економічного співробітництва полягає у властивих для неї правах, обов'язках та можливостях їх реалізації, а також ознаках, завдяки яким вона виступає суб'єктом міжнародного права. Міжнародна правосуб'єктність держави визначається її національним законодавством та міжнародним правом. Міжнародну правоздатність держави реалізують через міжнародну дієздатність, а саме шляхом укладення двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів, дотримання норм міжнародного права, тощо. До ознак держави, як суб'єкта будь-яких правовідносин, слід віднести наявність публічно вираженої влади; державного суверенітету та імунітету держави; території та населення; механізму держави (державного апарату органів законодавчої, виконавчої і судової гілок влади); державної системи доходів і зборів; правової системи [110, с. 108–225].

Міжнародна організація, як вторинний, похідний від держав суб'єкт міжнародного права створюється на основі міждержавних угод, а в ряді випадків й іншими способами, з метою об'єднання, координації зусиль

держав та сприяння вирішенню проблем міжнародного співробітництва відповідно до їхніх загальних інтересів, керуючись нормами та принципами міжнародного права, а також має свою структуру та органи [110, с. 152].

Третьою групою суб'єктів міжнародного економічного співробітництва є транснаціональні корпорації (далі – ТНК). За енциклопедичним визначенням ТНК – це добровільне економічне об'єднання підприємств приватної, державної або змішаної форм власності, які управляються з єдиного центру, але належать до різних країн і здійснюють свою діяльність на території двох або більше держав. Це багатогалузеві юридичні особи, що мають потужний вплив на сучасну світову економіку. Вони є структурними ланками виробництва в різних країнах і юридичними особами, що діють на основі відповідних норм національних правових систем [111, с. 117].

Аналіз практики міжнародного економічного співробітництва та його правового регулювання на національному та міжнародному рівні свідчать про те, що крім держав, міжнародних організацій та ТНК, суб'єктами міжнародного економічного співробітництва також є недержавні суб'єкти національного та міжнародного права – громадські об'єднання (спілки, об'єднання підприємців, тощо), благодійні організації, національні та міжнародні торгові (торгово-промислові) палати, біржі, тощо.

Складовою частиною міжнародного економічного співробітництва є зовнішньоекономічна діяльність. Питанням дослідження правового змісту зовнішньоекономічної діяльності було присвячено багато досліджень представників української юридичної науки [98; 112–117].

Слід погодитися із науково-правовим висновком про те, що зовнішньоекономічна діяльність має наступні правові ознаки: це суспільні відносини в торгівельній (обмін товарами, роботами, послугами), інвестиційній, валютно-фінансовій, виробничо-промисловій, науково-технічній та культурно-освітній сферах; зазначені відносини мають господарський характер; суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності є суб'єкти господарської діяльності України та іноземні суб'єкти

господарської діяльності; зовнішньоекономічна діяльність має місце як на території України, так і за її межами; зовнішньоекономічна діяльність побудована на підприємницьких або непідприємницьких взаємовідносинах між її суб'єктами і має на меті отримання прибутку або досягнення соціального ефекту; зовнішньоекономічна діяльність врегульована нормами національного законодавства країн походження її суб'єктів, нормами національного законодавства країн, в яких провадиться зовнішньоекономічна діяльність, а також нормами міжнародного публічного та приватного права. Під зовнішньоекономічною діяльністю як предметом правового регулювання розуміють суспільні відносини, що виникають між суб'єктами господарської діяльності України та іноземними суб'єктами господарської діяльності в торговельній (обмін товарами, роботами, послугами), інвестиційній, валютно-фінансовій, виробничо-промисловій, науково-технічній та культурно-освітній сферах, реалізуються як на території держави, так і за її межами, побудовані на підприємницьких або непідприємницьких засадах, мають на меті отримання прибутку або досягнення соціального ефекту, врегульовані нормами національного законодавства країн, на території яких провадиться зовнішньоекономічна діяльність, а також нормами міжнародного публічного і приватного права [98, с. 37–39].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 9 січня 2025 року № 4196-IX (з дня введення в дію цього закону втратив чинність Господарський кодекс України) господарська діяльність, що здійснюється з метою одержання прибутку, є підприємництвом. Під некомерційною господарською діяльністю розуміється господарська діяльність, що здійснюється без мети одержання прибутку [118].

Одним із видів некомерційного міжнародного економічного співробітництва є отримання та надання міжнародної технічної допомоги. Відповідно до п. 2 Порядку залучення, використання та моніторингу

міжнародної технічної допомоги, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 153, міжнародна технічна допомога – фінансові та інші ресурси та послуги, що відповідно до міжнародних договорів України надаються партнерами з розвитку на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки України. Партнером з розвитку може бути іноземна держава, уряд та уповноважені урядом іноземної держави органи або організації, іноземний муніципальний орган або міжнародна організація, що надають міжнародну технічну допомогу відповідно до міжнародних договорів України. Реципієнтами міжнародної технічної допомоги є резиденти (фізичні або юридичні особи), які безпосередньо одержують міжнародну технічну допомогу згідно з проектами (програмами) міжнародної технічної допомоги. Відповідно до п. 3 зазначеної постанови Кабінету Міністрів України міжнародна технічна допомога може залучатись у вигляді будь-якого майна, необхідного для забезпечення виконання завдань проектів (програм), яке ввозиться або набувається в Україні; робіт і послуг; прав інтелектуальної власності; фінансових ресурсів (грантів) у національній чи іноземній валюті; інших ресурсів, не заборонених законодавством, у тому числі стипендій [119].

Ще одним некомерційним видом міжнародного економічного співробітництва є міжнародна благодійна діяльність. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05 липня 2012 р. № 5073-VI благодійна діяльність – добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначених цим законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара [120]. Положення цього закону врегульовують також питання міжнародної благодійної діяльності.

До некомерційних видів міжнародного економічного співробітництва також відноситься міжнародна гуманітарна допомога. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу» від 22 жовтня 1999 р. № 1192-

XIV гуманітарна допомога – це цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Гуманітарна допомога є різновидом благодійництва і має спрямовуватися відповідно до обставин, об'єктивних потреб, згоди її отримувачів та за умови дотримання вимог ст. 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [121].

Відповідно до ст. 53 Конституції України кожен має право на освіту. Держава забезпечує доступність і безоплатність вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах, розвиток вищої і післядипломної освіти. У ст. 85 Конституції України зазначається, що до повноважень Верховної Ради України, серед іншого, належить визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [122].

Згідно із ч. 1 ст. 10 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. № 2411-VI (далі - Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики») основними засадами внутрішньої політики в гуманітарній сфері, що стосуються сфери освіти, є: створення належних умов для нарощення освітнього потенціалу України, забезпечення рівного доступу громадян до здобуття якісної освіти незалежно

від місця проживання, майнового стану та фінансових можливостей, розвиток інклюзивної освіти; удосконалення системи освіти, забезпечення якісної дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах, підвищення престижності праці педагогічних та науково-педагогічних працівників, підтримка обдарованої молоді; підвищення ролі вищої освіти і науки як основ становлення в Україні ефективної «економіки знань»; реформування та розвиток вітчизняної системи вищої освіти і науки, забезпечення їх інтеграції в європейський та світовий освітній і науковий простір, запровадження принципів та стандартів Болонського процесу у вищих навчальних закладах України [123].

Отже, реформування та подальший розвиток національної системи вищої освіти і науки, забезпечення її інтеграції до європейського й світового освітнього та наукового простору, а також упровадження принципів і стандартів Болонського процесу у закладах вищої освіти України належать до ключових конституційних засад внутрішньої політики держави в гуманітарній сфері.

Згідно із ст. 6 Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII (далі – Закон «Про освіту») інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір є однією із засад державної політики у сфері освіти [124].

Державну політику у сфері освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, яким є Міністерство освіти і науки України, інші центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування (ст. 5 Закону України «Про освіту»). У ст. 64 Закону України «Про освіту» зазначається, що одним із повноважень центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки є здійснення міжнародного співробітництва у сфері освіти і науки [124].

Питання правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері освіти в цілому (включаючи і вищу освіту) врегульовані розділом XI «Міжнародне співробітництво» Закону України «Про освіту».

Так, міжнародне співробітництво у системі освіти полягає в тому, що заклади освіти, наукові, науково-виробничі установи системи освіти, органи державного управління освітою мають право укладати договори про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки із закладами освіти, підприємствами, установами, організаціями, науковими установами системи освіти іноземних країн, міжнародними підприємствами, установами, організаціями, фондами тощо. Заклади освіти та наукові, науково-виробничі, науково-методичні, навчально-методичні установи системи освіти, органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають право провадити зовнішньоекономічну діяльність відповідно до законодавства на основі договорів, укладених ними з іноземними юридичними, фізичними особами, мати власний валютний рахунок, провадити спільну діяльність, у тому числі шляхом створення спільних підприємств (установ). Міністерство освіти і науки України проводить роботу, пов'язану із встановленням еквівалентності атестатів і дипломів, міжнародним визнанням навчальних курсів, кваліфікацій, вчених звань і наукових ступенів, крім випадків, передбачених спеціальними законами [124].

Держава сприяє міжнародному співробітництву закладів освіти та органів управління освітою, виділяє їм відповідні валютні асигнування, звільняє від оподаткування, сплати мита і митного збору за навчальне, наукове та виробниче обладнання та приладдя, що надходять для них із-за кордону для навчальних і наукових цілей. Валютні, матеріальні надходження від провадження зовнішньоекономічної діяльності використовуються закладами освіти, науковими, науково-виробничими установами системи освіти для забезпечення власної діяльності, визначеної установчими документами згідно із законодавством [124].

У реалізації міжнародних проектів і програм можуть брати участь окремі заклади освіти, педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники, здобувачі освіти.

Держава сприяє міжнародному співробітництву у сфері освіти шляхом: здійснення заходів щодо розвитку та зміцнення міжнародного співробітництва; створення належних правових та фінансово-економічних умов для міжнародного співробітництва, зокрема, встановлення відповідних бюджетних призначень у державному бюджеті та фінансування внесків за членство в міжнародних організаціях, відрядження за кордон учасників міжнародних проектів і програм відповідно до умов договорів; сприяння залученню коштів міжнародних фондів, установ, громадських організацій тощо для виконання наукових, освітніх та інших програм і проектів; популяризації та координації діяльності, пов'язаної з міжнародним співробітництвом, створення відповідних інформаційних центрів, у тому числі за кордоном; надання консультативної підтримки з питань міжнародного співробітництва у сфері освіти і науки; здійснення іншої діяльності відповідно до законодавства (ст. 82 Закону України «Про освіту») [124].

Окремим напрямком міжнародного співробітництва є участь у міжнародних дослідженнях якості освіти. Так, держава з метою незалежного оцінювання якості освіти забезпечує участь у міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти. Рішення про участь у міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти приймає Кабінет Міністрів України в межах відповідних бюджетних призначень. Результати міжнародних порівняльних досліджень якості освіти обов'язково оприлюднюються та враховуються органами державної влади під час формування державної політики у сфері освіти (ст. 83 Закону України «Про освіту») [124].

Важливим напрямком міжнародного співробітництва є міжнародна академічна мобільність. Держава створює умови для реалізації права учасників освітнього процесу на міжнародну академічну мобільність;

розроблення спільних освітніх і наукових програм з іноземними закладами освіти, науковими установами, організаціями; залучення іноземців до навчання та викладання в закладах освіти України. Держава також сприяє участі у програмах двостороннього та багатостороннього міжнародного обміну здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників (ст. 84 Закону України «Про освіту») [124].

Важливі норми, якими регулюється міжнародне співробітництво саме у сфері вищої освіти містяться у Законі України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII (далі – Закон України «Про вищу освіту»).

Так, відповідно до ст. 3 Закону України «Про вищу освіту» одним із принципів державної політики у сфері вищої освіти є принцип міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи [125].

Державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, яким є Міністерство освіти і науки України. Одним із повноважень цього міністерства є здійснення міжнародного співробітництва з питань, що належать до його компетенції (ст. 13 Закону України «Про вищу освіту»). Заклади вищої освіти мають право самостійно брати участь у роботі міжнародних організацій (ст. 32 Закону України «Про вищу освіту») [125].

Врегулюванню міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти присвячений розділ XIII Закону України «Про вищу освіту».

Державна політика щодо міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти полягає в наступному: держава з метою гармонізації законодавчих та інших нормативно-правових актів України у сфері вищої освіти та імплементації найважливіших положень міжнародних документів підтверджує пріоритетність норм міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; з метою розвитку

міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового освітнього простору держава сприяє: 1) впровадженню механізму гарантії якості вищої освіти для створення необхідної взаємодовіри, гармонізації систем оцінювання якості вищої освіти України та Європейського простору вищої освіти; 2) узгодженню Національної рамки кваліфікацій з рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти для забезпечення академічної та професійної мобільності та навчання протягом життя; 3) співпраці з Європейською мережею національних центрів інформації про академічну мобільність та визнання; 4) впровадженню на міжнародному ринку результатів наукових, технічних, технологічних та інших розробок закладів вищої освіти, продажу їхніх патентів та ліцензій; 5) залученню коштів міжнародних фондів, установ, громадських організацій тощо для виконання у закладах вищої освіти наукових, освітніх та інших програм; держава здійснює заходи щодо розвитку та зміцнення взаємовигідного міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти і науки відповідно до двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів; держава створює умови для міжнародного співробітництва закладів вищої освіти усіх форм власності, наукових, проектних, виробничих, клінічних, лікувально-профілактичних, культурно-освітніх, спортивно-оздоровчих установ та організацій, що забезпечують функціонування та розвиток системи вищої освіти, органів, які здійснюють управління вищою освітою, шляхом: 1) встановлення відповідних бюджетних призначень у державному бюджеті; 2) фінансування внесків за членство в міжнародних організаціях, участі в заходах таких організацій; відрядження за кордон учасників освітнього процесу для науково-педагогічної та наукової роботи чи стажування відповідно до умов міжнародних договорів, а також договорів між закладами вищої освіти та іноземними партнерами, укладених на виконання освітніх і наукових проектів, які реалізуються за рахунок міжнародних грантів і коштів технічної допомоги (ст. 74 Закону України «Про вищу освіту») [125].

Заклади вищої освіти здійснюють міжнародне співробітництво, укладають договори про співробітництво, встановлюють прямі зв'язки з закладами вищої освіти, науковими установами та підприємствами іноземних держав, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до законодавства. Основними напрямками міжнародного співробітництва закладів вищої освіти є: 1) участь у програмах двостороннього та багатостороннього міждержавного і міжуніверситетського обміну студентами, аспірантами, докторантами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками; 2) проведення спільних наукових досліджень; 3) організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів; 4) участь у міжнародних освітніх та наукових програмах; 5) спільна видавнича діяльність; 6) надання послуг, пов'язаних із здобуттям вищої та післядипломної освіти, іноземним громадянам в Україні; 7) створення спільних освітніх і наукових програм з іноземними закладами вищої освіти, науковими установами, організаціями; 8) відрядження за кордон педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників для педагогічної, науково-педагогічної та наукової роботи відповідно до міжнародних договорів України, а також договорів між такими закладами вищої освіти та іноземними партнерами; 9) залучення педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників іноземних закладів вищої освіти для участі в педагогічній, науково-педагогічній та науковій роботі у закладах вищої освіти України; 10) направлення осіб, які навчаються у закладах вищої освіти України, на навчання у закордонних закладах вищої освіти; 11) сприяння академічній мобільності наукових, науково-педагогічних працівників та осіб, які навчаються; 12) інші напрями і форми, не заборонені законом (ст. 75 Закону України «Про вищу освіту») [125; 285].

Одним із видів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти є зовнішньоекономічна діяльність у сфері вищої освіти.

Зовнішньоекономічна діяльність закладу вищої освіти провадиться відповідно до законодавства шляхом укладення договорів з іноземними

юридичними та фізичними особами. Основними напрямками зовнішньоекономічної діяльності закладу вищої освіти є: 1) організація підготовки осіб з числа іноземних громадян до вступу у заклади вищої освіти України та осіб з числа громадян України до навчання за кордоном; 2) провадження освітньої діяльності, пов'язаної з навчанням іноземних студентів за акредитованими освітніми програмами, а також підготовка наукових кадрів для іноземних держав; 3) організація навчання за кордоном; 4) виконання наукових досліджень і науково-технічних розробок (ст. 76 Закону України «Про вищу освіту») [125].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року № 959-XII (далі – Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність») зовнішньоекономічна діяльність – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [126].

Згідно із ч. 1 ст. 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» до видів зовнішньоекономічної діяльності, які здійснюють в Україні суб'єкти цієї діяльності, належать: експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили; надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, в тому числі: виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристських та інших, що прямо і виключно не заборонені законами України; надання вищезазначених послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України; наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської

діяльності; навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі; міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами у випадках, передбачених законами України; кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених законами України; спільна підприємницька діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності, що включає створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами; підприємницька діяльність на території України, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності; аналогічна діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України; організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібної торгівлі на території України за іноземну валюту у передбачених законами України випадках; товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; орендні, в тому числі лізингові, операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; операції по придбанню, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, регульованих грошових ринках та на міжбанківському валютному ринку; роботи на контрактній основі фізичних

осіб України з іноземними суб'єктами господарської діяльності як на території України, так і за її межами; роботи іноземних фізичних осіб на контрактній оплатній основі з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності як на території України, так і за її межами; інші види зовнішньоекономічної діяльності, не заборонені прямо і у виключній формі законами України [126].

Наведений у ст. 4 даного закону перелік видів зовнішньоекономічної діяльності не є вичерпним, і дозволяється здійснювати інші види зовнішньоекономічної діяльності, що не заборонені прямо і у виключній формі законами України.

Як вже зазначалося вище, положення про зовнішньоекономічну діяльність у сфері вищої освіти містяться у ст. 76 Закону України «Про вищу освіту».

Порівняльний аналіз положень ст. 76 Закону України «Про вищу освіту» та положень ст. 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» дає можливість зробити висновок про те, що напрями зовнішньоекономічної діяльності закладу вищої освіти відповідають таким видам зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили; надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності та надання відповідних послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України; наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності; навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі. При цьому до зовнішньоекономічної діяльності у сфері вищої освіти, залежно від її змісту, можна також застосовувати і інші окремі види зовнішньоекономічної діяльності, визначені у ст. 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

На здійснення зовнішньоекономічної діяльності у сфері вищої освіти розповсюджуються положення Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Важливими для здійснення зовнішньоекономічної діяльності у сфері вищої освіти є принципи зовнішньоекономічної діяльності, визначені у ст. 2 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Відповідно до зазначеної вище статті суб'єкти господарської діяльності України та іноземні суб'єкти господарської діяльності при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності керуються такими принципами: принципом суверенітету народу України у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, що полягає у: виключному праві народу України самостійно та незалежно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність на території України, керуючись законами, що діють на території України; обов'язку України неухильно виконувати всі договори і зобов'язання України в галузі міжнародних економічних відносин; принципом свободи зовнішньоекономічного підприємництва, що полягає у: праві суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності добровільно вступати у зовнішньоекономічні зв'язки; праві суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності здійснювати її в будь-яких формах, які прямо не заборонені чинними законами України; обов'язку додержувати при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності порядку, встановленого законами України; виключному праві власності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на всі одержані ними результати зовнішньоекономічної діяльності; принципом юридичної рівності і недискримінації, що полягає у: рівності перед законом всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, незалежно від форм власності, в тому числі держави, при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності; забороні будь-яких, крім передбачених цим законом, дій держави, результатом яких є обмеження прав і дискримінація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також іноземних суб'єктів господарської діяльності за формами власності, місцем розташування та іншими ознаками; неприпустимості обмежувальної діяльності з боку будь-яких її суб'єктів, крім випадків, передбачених цим законом; принципом верховенства закону, що полягає у: регулюванні зовнішньоекономічної діяльності тільки законами

України; забороні застосування підзаконних актів та актів управління місцевих органів, що у будь-який спосіб створюють для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності умови менш сприятливі, ніж ті, які встановлені законами України; принципом захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, який полягає у тому, що Україна як держава: забезпечує рівний захист інтересів всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарської діяльності на її території згідно з законами України; здійснює рівний захист всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України за межами України згідно з нормами міжнародного права; здійснює захист державних інтересів України як на її території, так і за її межами лише відповідно до законів України, умов підписаних нею міжнародних договорів та норм міжнародного права; принципом еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів [126].

Проведений аналіз наукових джерел та законодавства дає можливість зробити висновок про те, що суспільні відносини, які виникають у процесі міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти як предмет правового регулювання мають такі ознаки:

1. Це суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації законодавчо визначених напрямів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового та європейського освітнього та наукового простору.

2. Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти має як публічно-правовий, так і приватно-правовий характер, врегульовується нормами національного законодавства країн походження його суб'єктів та нормами міжнародного права.

3. Суб'єктами міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти є Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, заклади вищої освіти та наукові установи, педагогічні, науково-педагогічні та

наукові працівники закладів вищої освіти, здобувачі вищої освіти України, а також міжнародні організації, органи державної влади, заклади вищої освіти та наукові установи, учасники освітнього процесу інших держав.

4. Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти має місце на території декількох держав.

5. Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти може здійснюватися на підприємницьких або некомерційних засадах.

6. Предмет міжнародного співробітництва у сфері освіти визначається напрямками та змістом такого співробітництва.

Таким чином, **міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти як предмет правового регулювання** – це суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації законодавчо визначених напрямів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового та європейського освітнього та наукового простору, мають як публічно-правовий, так і приватно-правовий характер, врегульовуються нормами національного законодавства країн походження його суб'єктів та нормами міжнародного права, виникають між органами державної влади, міжнародними організаціями, закладами вищої освіти та науковими установами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками закладів вищої освіти та наукових установ, здобувачами вищої освіти України та інших держав, мають місце на території декількох держав, можуть здійснюватися на підприємницьких або некомерційних засадах, та предмет яких визначається напрямками та змістом співробітництва [278].

1.2. Формування правових засад міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні в період її незалежності

Для більш глибокого розуміння закономірностей та тенденцій розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на сучасному етапі

важливо дослідити етапи формування правових засад такого співробітництва в період незалежності України.

Так, у Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року № 55-ХІІ Верховною Радою Української РСР було проголошено державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах. У розділі VIII «Культурний розвиток» Декларації зазначається, що Українська РСР є самостійною у вирішенні питань науки, освіти, культурного і духовного розвитку української нації, гарантує всім національностям, що проживають на території Республіки, право їх вільного національно-культурного розвитку [127].

Першим у незалежній Україні законом про освіту став Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 року № 1060-ХІІ (втратив чинність на підставі Закону № 2145-VIII від 05.09.2017). Відповідно до зазначеного закону освіта визнавалася основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти визнавався всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями. Зазначалося, що освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами. Завданням законодавства України про освіту визнавалося регулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної підготовки громадян України [128].

У ст. 3 досліджуваного закону зазначалося, що іноземці та особи без громадянства здобувають освіту в навчальних закладах України відповідно

до чинного законодавства та міжнародних договорів. У ст. 27¹ зазначалося, що Національна рамка кваліфікацій – це системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів, який, серед іншого, спрямований на сприяння національному і міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні [128].

Розділ V «Міжнародне співробітництво» Закону України «Про освіту» 1991 року містив лише одну статтю 64, яка мала назву «Міжнародне співробітництво у державній системі освіти». У цій статті зазначалося, що навчальні заклади, наукові, науково-виробничі установи системи освіти, органи державного управління освітою мали право укладати договори про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки із навчальними закладами, науковими установами системи освіти зарубіжних країн, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до чинного законодавства України. Державні навчальні заклади та наукові, науково-виробничі установи державної системи освіти, органи державного управління освітою мали право здійснювати зовнішньоекономічну діяльність відповідно до законодавства на основі договорів, укладених ними з іноземними юридичними, фізичними особами, мати власний валютний рахунок, створювати спільні підприємства. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти, центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади разом з іншими державними установами, організаціями проводили роботу, пов'язану з встановленням еквівалентності атестатів і дипломів, міжнародним визнанням навчальних курсів, кваліфікацій, вчених ступенів і звань. Було зазначено, що держава сприяє міжнародному співробітництву навчальних закладів та органів управління освітою, виділяє їм відповідні валютні асигнування, звільняє від оподаткування, сплати мита і митного збору за навчальне, наукове та виробниче обладнання та приладдя, що надходять для них з-за кордону для навчальних і наукових цілей. Валютні, матеріальні надходження від зовнішньоекономічної діяльності могли використовуватися державними

навчальними закладами, науковими, науково-виробничими установами системи освіти для забезпечення їх власної статутної діяльності згідно з чинним законодавством» [128].

На виконання Постанови Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України «Про освіту» та з метою забезпечення розвитку освіти як пріоритетного засобу розбудови Української держави Кабінет Міністрів України постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 року № 896 затвердив схвалену I з'їздом педагогічних працівників України Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») та заходи щодо її реалізації. У цій програмі зазначалося, що з перетворенням України на самостійну державу освіта стала власною справою українського народу. Розбудова системи освіти, її докорінне реформування мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні. Динамізм, притаманний сучасній цивілізації, зростання соціальної ролі особистості, гуманізація та демократизація суспільства, інтелектуалізація праці, швидка зміна техніки і технологій в усьому світі – все це потребує створення таких умов, за яких народ України став би нацією, що постійно навчається [129].

Окремий розділ Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття») присвячений питанням розвитку вищої освіти, зокрема питанням міжнародного співробітництва у цій сфері. У програмі зазначено, що вища освіта спрямована на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, які мають визначати темпи і рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного прогресу, на формування інтелектуального потенціалу нації та всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства. Вона має стати могутнім фактором розвитку духовної культури українського народу, відтворення продуктивних сил України. Одним із стратегічних завдань

реформування вищої освіти визначається піднесення вищої освіти України на рівень досягнень розвинутих країн світу та її інтеграція у міжнародне науково-освітнє співтовариство [279]. До пріоритетних напрямів реформування вищої освіти віднесені розроблення нових моделей різних рівнів вищої освіти та широке інтегрування в міжнародну систему освіти. Серед основних шляхів реформування вищої освіти зазначені створення навчально-наукових комплексів (університет, інститут, коледж, технікум, професійне училище тощо), міжнародних університетів у їхньому складі; забезпечення міжнародного визнання дипломів вищих навчальних закладів України. Серед шляхів реформування післядипломної освіти зазначається розширення практики направлення на стажування аспірантів, спеціалістів України у провідні зарубіжні навчальні заклади для вдосконалення їхньої наукової та фахової підготовки, ефективного включення в міжнародні науково-технічні та культурно-освітні програми. Одними із основних шляхів реформування наукової діяльності у системі освіти визначені організація та проведення у всіх вищих навчальних закладах наукової діяльності як одного з визначальних показників їх акредитації та атестації, національного і міжнародного визнання [129].

У розділі «Міжнародні зв'язки» Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття») зазначається, що міжнародні зв'язки у галузі освіти спрямовані на забезпечення інтеграції України у світовий освітньо-науковий простір з метою прилучення до досягнень зарубіжної освіти, науки, технологій, культури, залучення іноземних інвестицій для розвитку вітчизняної освіти і науки, взаємної підготовки і перепідготовки фахівців. Стратегічними завданнями міжнародного співробітництва у галузі освіти визначені: забезпечення процесу інтеграції України у світовий науковий, освітній та культурний простори, гуманізація міжнародних відносин, утвердження етичних норм міждержавного спілкування, діалогу націй і культур; забезпечення широкої участі вітчизняної освітньої системи у світовому науковому та педагогічному житті, в міжнародних культурно-

освітніх і наукових контактах. Пріоритетними напрямками зміцнення та розвитку міжнародних зв'язків у галузі освіти визначені: створення системи прямих зв'язків у галузі освіти й науки з іншими країнами, їх державними та позадержавними освітніми і науковими структурами; впровадження спеціалізованих наукових та молодіжних обмінів; розширення співробітництва з ЮНЕСКО та іншими міжнародними організаціями з питань освіти, науки й культури; удосконалення системи співпраці з українською діаспорою, надання їй допомоги, ефективне використання можливостей західної діаспори, координація зусиль у сфері національно-духовного відродження, освіти, науки та культури; вдосконалення системи підготовки та перепідготовки фахівців для зарубіжних країн. Основними шляхами розвитку міжнародного співробітництва у галузі освіти визначені: створення та впровадження довготермінової програми міжнародного співробітництва в галузі освіти, що передбачала б можливість навчання громадян України за кордоном, широкий обмін учнями, вчителями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами, докторантами та науковими працівниками; вироблення ефективних механізмів входження до освітніх й наукових програм ЮНЕСКО, інших міжнародних організацій, фондів тощо; участь у міжнародних конкурсах на отримання наукових грантів; впровадження контрактної системи обміну педагогічними і науковими працівниками; забезпечення правового та економічного захисту фахівців, які від'їжджають у закордонні відрядження; переведення підготовки та перепідготовки фахівців для зарубіжних країн на контрактну, валютну та компенсаційну основи; організація курсів, шкіл, семінарів, олімпіад тощо для іноземних громадян на комерційних засадах у різних галузях науки, техніки та культури; вдосконалення нормативно-правової бази, яка забезпечувала б центральним, регіональним і місцевим органам управління освітою, навчально-виховним закладам і науково-дослідним установам можливість самостійного визначення форм і методів міжнародного співробітництва; його фінансове забезпечення, включаючи

валютне; впровадження у галузі освіти системи інформаційного забезпечення міжнародного співробітництва, створення банку даних та інформаційної мережі між навчальними закладами України і зарубіжними країнами; створення із зарубіжними країнами спільних центрів освіти, а також підприємств, фірм та тимчасових науково-дослідних колективів, технопарків і консультаційних центрів; укладання міжнародних угод щодо нострифікації дипломів, атестатів та інших документів про освіту і кваліфікацію спеціалістів та робітників [129].

Через чотири роки після прийняття у 1991 році Закону України «Про освіту» та через два роки після прийняття у 1993 році Кабінетом Міністрів України Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття») питання про стан освіти в Україні стало предметом парламентських слухань у 1995 році. Так, у Рекомендаціях учасників парламентських слухань про стан освіти в Україні, затверджених Постановою Верховної ради України від 17 лютого 1995 року № 72/95-ВР, зазначається, що негативні процеси в соціально-економічній сфері, різке падіння виробництва, послаблення контролю з боку владних структур за додержанням вимог Закону Української РСР «Про освіту» призвели до серйозних недоліків в організації діяльності освітянської галузі, обумовили в ній кризові явища. У державі не було створено відповідних умов для виконання Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття»). Мали місце порушення прав громадян на здобуття освіти. Не було належного соціального захисту учасників навчально-виховного процесу. Повільно оновлювався зміст освіти. Потребувала удосконалення мережа шкіл, професійних, вищих та інших навчальних закладів різних форм власності. Піддавалася руйнуванню система дошкільного і позашкільного виховання. У кризовому стані опинилася сільська школа. Втрачаються досягнуті здобутки в кадровому забезпеченні освіти і науки. Зменшення рівня фінансування галузей освіти і науки призвело освітянські заклади, значну частину студентства, педагогічних працівників і науковців до

зубожіння. Під загрозу поставлено майбутнє України, її інтелектуальний, творчий, культурний потенціал. Освіта поступово втрачає свою роль одного з найпродуктивніших факторів розвитку суспільства, утвердження державності [130].

Реакцією на стан справ у сфері вищої освіти стало прийняття Основних напрямів реформування вищої освіти в Україні, затверджених Указом Президента України від 12 вересня 1995 року № 832/95 (втратив чинність на підставі Указу Президента № 698/2013 від 20.12.2013). Серед інших заходів, Міністерству освіти України, Міністерству закордонних справ України було доручено розробити механізм поетапної інтеграції вищої освіти України в міжнародну систему, який включає: визнання та нострифікацію в Україні документів про освіту, наукові ступені та звання; створення Центру міжнародної акредитації; створення Центру координації використання фінансової допомоги, що надходить від іноземних спонсорів; відпрацювання механізму координації міжнародної діяльності вищих навчальних закладів. Міністерству освіти України, Міністерству фінансів України, Міністерству економіки України було доручено розробити і внести на розгляд Уряду пропозиції щодо виділення валютних коштів для виконання міжнародних зобов'язань України в галузі освіти [131; 283].

Законом України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про освіту» від 23 березня 1996 року № 100/96-ВР (втратив чинність на підставі Закону № 2145-VIII від 05.09.2017) Закон України «Про освіту» від 1991 року був викладений у новій редакції. Слід зазначити, що зміст статті 64 розділу V «Міжнародне співробітництво» нової редакції закону був ідентичним змісту цієї статті у першій редакції закону [132].

Першим законом України про вищу освіту став Закон України «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 року № 2984-III (втратив чинність на підставі Закону № 1556-VII від 01.07.2014). Цей закон був прийнятий лише через 11

років після прийняття першого Закону України «Про освіту» у 1991 році, що певним чином стримувало розвиток та реформування сфери вищої освіти.

Закон України «Про вищу освіту» 2002 року містив ряд норм щодо міжнародного співробітництва. Так, у цьому законі визначалося, що іноземці та особи без громадянства, які перебували в Україні на законних підставах, мали право на здобуття вищої освіти, крім права на здобуття вищої освіти за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів, якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Створення в Україні вищих навчальних закладів за участю іноземних фізичних та юридичних осіб здійснювалося відповідно до міжнародних угод, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Автономія та самоврядування вищого навчального закладу реалізувалися відповідно до законодавства і передбачали, серед іншого, право брати участь у роботі міжнародних організацій [133].

Закон України «Про вищу освіту» 2002 року містив окремий розділ XII «Міжнародне співробітництво». Відповідно до його положень щодо державної політики у галузі міжнародного співробітництва у галузі вищої освіти, держава сприяла міжнародному співробітництву у галузі вищої освіти і здійснювала заходи щодо розвитку та зміцнення взаємовигідного міжнародного співробітництва у галузі вищої освіти в рамках двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів і угод. Держава створювала умови для міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів усіх форм власності, наукових, проектних, виробничих, клінічних, медико-профілактичних, культурно-освітніх організацій та установ, які забезпечують функціонування та розвиток системи вищої освіти, органів управління вищою освітою, шляхом бюджетного фінансування, надання пільг по сплаті податків та зборів (обов'язкових платежів), пов'язаних із закупівлею та ввезенням на митну територію України навчального, наукового та

виробничого обладнання, приладдя та матеріалів, для здійснення освітньої, наукової та науково-технічної діяльності [133].

У Законі України «Про вищу освіту» 2002 року визначалися основні напрями міжнародного співробітництва у галузі вищої освіти. Так, вищі навчальні заклади мали право здійснювати міжнародне співробітництво, укладати договори про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з вищими навчальними закладами іноземних держав, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до законодавства. Головними напрямками міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів визначалися: участь у програмах двостороннього та багатостороннього міждержавного обміну студентами, аспірантами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками; проведення спільних наукових досліджень; організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів; участь у міжнародних освітніх та наукових програмах; спільна видавнича діяльність; надання послуг, пов'язаних із здобуттям вищої та післядипломної освіти, іноземцям в Україні; відрядження за кордон науково-педагогічних кадрів для викладацької та наукової роботи відповідно до міжнародних договорів України, а також прямих договорів вищих навчальних закладів з іноземними партнерами. Передбачалося, що зовнішньоекономічна діяльність вищого навчального закладу здійснювалася відповідно до законодавства шляхом укладення договорів з іноземними юридичними та фізичними особами. Основними видами зовнішньоекономічної діяльності вищого навчального закладу визначалися: організація фахової підготовки і стажування студентів; провадження освітньої діяльності, пов'язаної з навчанням іноземних студентів, а також підготовка наукових кадрів для іноземних держав; проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт за замовленням іноземних юридичних та фізичних осіб; створення спільних з іноземними партнерами підприємств, центрів, лабораторій, технопарків тощо. Валютні та матеріальні надходження від зовнішньоекономічної діяльності вищого навчального

закладу мали використовуватися для забезпечення виконання статутних завдань [133].

Черговим програмним документом розвитку сфери вищої освіти стала Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002. Відповідно до її положень освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. Якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту [134].

Національна доктрина розвитку освіти 2002 року містить окремий розділ XV «Міжнародне співробітництво та інтеграція у галузі освіти», у якому визначено основні напрями державної освітньої політики у сфері міжнародної взаємодії. Згідно з положеннями цього розділу, одним зі стратегічних завдань держави є виведення освіти, здобутої в Україні, на світовий ринок освітніх послуг, поглиблення міжнародного співробітництва, а також розширення участі закладів освіти, науковців, педагогічних працівників, учнів і студентів у проектах міжнародних організацій та співтовариств.

Держава підтримує розвиток двостороннього й багатостороннього співробітництва закладів освіти з міжнародними організаціями та установами, зокрема ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Європейським Союзом, Радою Європи, Світовим банком, зарубіжними освітніми фондами та іншими міжнародними структурами. Інтеграція української освіти до міжнародного освітнього простору ґрунтується на пріоритеті національних інтересів, збереженні й розвитку інтелектуального потенціалу нації, миротворчій спрямованості міжнародної співпраці, її системному та взаємовигідному характері, а також толерантному ставленні до здобутків освітніх систем інших держав і можливості їх адаптації до потреб національної освіти.

Основними способами вивчення, моніторингу та використання зарубіжного освітнього досвіду визначаються проведення спільних наукових досліджень, співпраця з міжнародними фондами, організація міжнародних наукових конференцій, семінарів і симпозіумів, сприяння участі педагогічних і науково-педагогічних працівників у відповідних заходах за кордоном, розвиток освітніх і наукових обмінів, стажування та навчання за межами України, а також аналіз, відбір, видання й поширення кращих зразків зарубіжної наукової та навчальної літератури [134].

Центральні та місцеві органи управління освітою, Академія педагогічних наук України, а також навчальні заклади всіх рівнів сприяють міжнародній мобільності учасників навчально-виховного процесу, забезпечують розвиток системи підготовки фахівців для зарубіжних країн на компенсаційних засадах, створюють філії вищих навчальних закладів України, їх підготовчих факультетів і відділень за кордоном; забезпечують визнання за кордоном документів про освіту, що видаються в Україні. Для досягнення цієї мети необхідно забезпечити: розроблення та реалізацію державної програми підготовки і закріплення кваліфікованих кадрів для розширення міжнародного співробітництва у галузі освіти, організацію їх постійного навчання та підвищення кваліфікації; виконання цільових інноваційних програм, спрямованих на розширення участі України у співробітництві на міжнародному ринку освітніх послуг; фінансову та консультаційну підтримку [134].

У розділі XV Національної доктрини розвитку освіти 2002 року зазначається, що освіта в Україні є відкритим соціальним інститутом. Суб'єкти системи освіти співпрацюють з міжнародними інституціями та організаціями, які для здійснення своєї діяльності покликані залучати педагогів, дітей та молодь з метою набуття ними соціальної компетентності й досвіду у питаннях взаєморозуміння, толерантності, побудови спільного європейського дому, культурного різноманіття і водночас для збереження та примноження власних культурних надбань. Беручи участь у проектах і

програмах Ради Європи, ЮНЕСКО, Європейського Союзу, ЮНІСЕФ та інших міжнародних організацій, суб'єкти національної системи освіти не тільки отримуватимуть доступ до інформації про шляхи, засоби і методи розвитку гуманітарної сфери, але й зможуть демонструвати і пропонувати на міжнародному ринку освітні технології та власні напрацювання. Держава сприяє залученню додаткових ресурсів для створення нових потужних каналів інформаційного обміну з усіма країнами світу, розширенню інформаційної бази національної системи освіти, забезпеченню можливості використання світових банків інформації. Як важливий засіб утвердження авторитету України на міжнародній арені, розвитку міжнародного співробітництва та залучення додаткових джерел фінансування освіти держава розглядає можливість збільшення обсягів підготовки спеціалістів з числа іноземців та осіб без громадянства [134].

Через 9 років після проведення перших парламентських слухань про стан освіти в Україні (див. Рекомендації учасників парламентських слухань про стан освіти в Україні, затверджені Постановою Верховної ради України від 17 лютого 1995 року № 72/95-ВР) у 2004 році були проведені парламентські слухання про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні, в результаті яких була прийнята Постанова Верховної ради України «Про Рекомендації парламентських слухань «Про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні» від 4 червня 2004 року № 1755-IV.

Так, учасники парламентських слухань відзначили, що вирішення пріоритетних завдань інноваційного соціально-економічного розвитку країни неможливе без опори на освіченість суспільства; глобальні динамічні зміни в суспільно-економічному розвитку зумовлюють стратегічні завдання і визначають головні напрями оновлення і розвитку вищої освіти в Україні, підвищення її якості і приведення у відповідність із структурою потреб ринку праці; вища школа робить значний внесок у формування економіки і розвиток громадянського демократичного суспільства; саме вища освіта

забезпечує відтворення та розвиток інноваційного потенціалу економіки і демократичного суспільства [135].

В Рекомендаціях парламентських слухань зазначено, що після прийняття законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність» в Україні вживалися заходи щодо поліпшення забезпечення гарантованих Конституцією України прав громадян на здобуття вищої освіти, вдосконалення мережі вищих навчальних закладів, посилення їх автономії, підвищення якості освіти та демократизації навчального процесу. Зростав рівень державних витрат на освіту. З урахуванням державних і регіональних потреб було поліпшено структуру і збільшено обсяги підготовки фахівців, розширено доступ до здобуття вищої освіти інвалідів. Чисельність студентів у розрахунку на 10 тисяч населення зросла до 512. Спостерігалася стійка тенденція до збільшення кількості студентів, які навчаються українською мовою. Розроблялися та впроваджувалися нове покоління стандартів вищої освіти, сучасні освітні технології, кредитно-модульна система організації навчального процесу. На час проведення парламентських слухань в Україні навчалось 27 тисяч студентів із 110 країн світу, що сприяло підвищенню престижу України та збільшенню надходження коштів. Уживалися заходи щодо активізації наукових досліджень, інтеграції науки з виробництвом [135].

Разом з тим учасники парламентських слухань зазначили, що вища школа ще не стала дієвим чинником утвердження моделі інноваційного соціально-економічного розвитку України. У державі не було створено достатніх умов для реалізації в повному обсязі вимог законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», указів Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 «Про Національну доктрину розвитку освіти», від 3 серпня 1999 року № 958/99 «Про Основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року». Українським було державне фінансування вищої освіти. Стримуючим фактором розвитку вищої школи

визнавалася відсутність науково обгрунтованих критеріїв матеріально-технічного та фінансового забезпечення. Не упорядкованою визнавалася взаємодія сфери праці і сфери освіти. Визнавалося обмеження прав вищих навчальних закладів на здійснення фінансово-господарської діяльності, що не дозволяло залучати додаткові джерела фінансування для збільшення заробітної плати працівникам, закупівлі техніки, обладнання, літератури тощо, розміщувати тимчасово вільні кошти на депозитних рахунках [135].

Важливим етапом у розвитку вищої освіти в Україні стало приєднання України до Спільної декларації міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти», укладеної у м. Болонья 19 червня 1999 року. Рішення про приєднання України до Болонського процесу було ухвалено 19 травня 2005 року на конференції міністрів освіти країн Європи, яка проходила в норвезькому місті Бергені [136].

Четвертим програмним нормативно-правовим актом у сфері освіти після Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття») 1993 року, Основних напрямів реформування вищої освіти в Україні 1995 року, Національної доктрини розвитку освіти 2002 року стала Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, затверджена Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року на основі аналізу сучасного стану розвитку освіти визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики у сфері освіти. Розроблення Національної стратегії зумовлено необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України у міжнародний освітній простір. Національна стратегія конкретизує основні шляхи реалізації концептуальних ідей та поглядів розвитку освіти, визначених Національною доктриною розвитку освіти 2002 року [137].

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року зазначається, що оновлення нормативно-правової бази вимагає, серед іншого, розроблення та прийняття в установленому порядку актів стосовно удосконалення структури національної системи освіти відповідно до міжнародної стандартної класифікації [137].

Питанням міжнародного співробітництва у сфері освіти присвячений розділ VI «Міжнародне партнерство» Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Відповідно до його положень міжнародне співробітництво у сфері освіти покликане забезпечити інтеграцію національної системи освіти в міжнародний освітній простір, що передбачає: укладення з іншими державами і реалізацію міжурядових та міжвідомчих угод про співробітництво в галузі освіти і науки; організацію освітніх і наукових обмінів, стажування та навчання за кордоном учнів, студентів, педагогічних і науково-педагогічних працівників; розширення участі навчальних закладів, педагогів, науковців, учнів та студентів у різних проектах і програмах міжнародних організацій та співтовариств (програми Темпус, Еразмус Мундус, Жан Моне тощо); вивчення досвіду зарубіжних партнерів стосовно модернізації системи освіти, зокрема вивчення системи професійного зростання в рамках концепції навчання протягом життя щодо запровадження міжнародних шкіл, дискусійних майданчиків тощо; проведення спільних наукових досліджень з актуальних проблем розвитку освіти та галузей економіки; проведення міжнародних наукових конференцій, семінарів, симпозіумів тощо; навчання іноземців та осіб без громадянства у вищих і професійно-технічних навчальних закладах України; задоволення освітньо-культурних потреб української діаспори; створення для учнів міжнародної он-лайн школи, де розміщуватимуться веб-ресурси з національної історії та історії Європи, започаткування міжнародних олімпіад з історії; підтримку співробітництва міжнародних таборів для дітей та юнацтва, проведення спільних конкурсів, фестивалів, форумів тощо; створення міжнародних волонтерських груп з метою відновлення пам'яток

культури; створення віртуальних програм для вчителів іноземних мов та вчителів фізики, математики, хімії тощо, що спонукатиме до вивчення та використання кількох мов; розширення мережі європейських шкіл здоров'я. Передбачено, що перспективними напрямками забезпечення моніторингу та оцінювання якості освіти в Україні повинна стати, серед іншого, участь у міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти (TIMSS, PISA, PIRLS тощо) [137].

Важливим етапом розвитку законодавства про вищу освіту стало прийняття чинного на сьогодні Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII, яким було визнано таким, що втратив чинність Закон України «Про вищу освіту» 2002 року. Характеристика основних положень Закону України «Про вищу освіту» 2014 року про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти міститься у розділі 1 цієї роботи [125].

Відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, реформа освіти є однією із 62 реформ та програм розвитку нашої держави і відноситься до вектору відповідальності (вектор відповідальності – це забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах) [138].

Важливе значення у правовому забезпеченні реформи освіти відіграла Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Правове забезпечення реформи освіти в Україні» від 16 березня 2016 року № 1031-VIII. Учасники парламентських слухань відзначили актуальність питання комплексного оновлення освітньої нормативно-правової бази, що має забезпечити системну реформу освіти в Україні. Зазначено, що за роки незалежності в Україні загалом сформована національна система освіти, що зберегла надбання минулого та значний

науково-педагогічний потенціал, здатний істотно вплинути на впровадження інноваційних змін в освітній сфері. Стосовно розвитку вищої освіти в Рекомендаціях зазначено, що Україна вступила на шлях євроінтеграції та виконання зобов'язань щодо реалізації положень Болонської декларації. Створено основу нового законодавчого і нормативного поля функціонування освіти, ухвалено новий Закон України «Про вищу освіту» (2014 рік). Відбулося розширення доступу до вищої освіти шляхом збільшення мережі, появи приватних вищих навчальних закладів. Однією з успішних освітніх реформ демократичної України стало запровадження зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів, що забезпечило більш об'єктивний і прозорий конкурсний відбір абітурієнтів до вищих навчальних закладів. Запроваджено державні освітні стандарти як чинник збереження єдиного освітнього простору та управління якістю освіти, розпочато перехід до створення варіативних програм, нових підручників і навчальних посібників. Набули поширення нові навчальні технології (ІКТ, дистанційна освіта, інтерактивні методики тощо). Започатковано рух до багатоканального фінансування галузі [139].

Разом з тим учасники парламентських слухань наголосили, що зазначені напрями розвитку освіти не мали достатньо системного та комплексного характеру, а відтак не сприяли формуванню цілісної державної політики у сфері освіти. Зокрема, практичне застосування прийнятого ще в 1996 році Закону України «Про освіту» засвідчувало, що переважна більшість його положень вичерпали свій регуляторний ресурс і не відповідають завданням повноцінного розкриття потенціалу кожної людини як особистості, відповідального громадянина та кваліфікованого фахівця впродовж усього життя задля забезпечення сталого розвитку суспільства і розбудови України як демократичної, конкурентоспроможної європейської держави. За роки незалежності України освіта не стала загальнонаціональним пріоритетом. У результаті державна політика у сфері освіти здебільшого

підмінялася дріб'язковим регулюванням поточної діяльності навчальних закладів, законодавчі зміни, як правило, мали зовнішній, формальний характер і не сприяли підвищенню якості освіти. Фактичне усунення центральних і регіональних органів влади від вирішення нагальних освітніх проблем, підміна системної науково обґрунтованої ідеології ситуативною політизацією освіти негативно позначилося на культурному та освітньому рівнях суспільства, зумовило втрату освітою консолідуючої, культуротворчої місії в українському суспільстві, наслідком чого є політичні, економічні та соціальні втрати сьогодення. Учасники парламентських слухань відзначили, що освіта України зіткнулася із новими викликами, пов'язаними з функціонуванням вищих навчальних закладів і наукових установ, переміщених із зони проведення антитерористичної операції (16 вищих навчальних закладів і 10 наукових установ), та звернули увагу на необхідність посилення уваги органів державної виконавчої влади до питань їх функціонування та вирішення низки нагальних проблем [139].

Виходячи з вищезазначеного, учасники парламентських слухань констатували, що комплексне оновлення освітньої нормативно-правової бази, підготовка та прийняття концептуально нового Закону України «Про освіту» створять правові передумови для розширення доступності та підвищення ефективності освіти [139].

12 липня 2017 року була прийнята Постанова Верховної ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та проблеми фінансування освіти і науки в Україні» № 2133-VIII [140].

Важливим етапом розвитку законодавства про освіту в цілому, та законодавства про вищу освіту зокрема, стало прийняття чинного на сьогодні Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. Характеристика його основних положень про міжнародне співробітництво у сфері освіти була наведена у розділі 1 цієї роботи [124].

Відповідно до Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722/2019 однією

із таких цілей є забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх [141].

Важливим доктринальним документом, що стосується розвитку освіти в Україні, стала Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, яка була підготована і видана у 2021 році до 30-річчя незалежності України. У ній зокрема зазначається, що «приєднання України у 2005 р. до Болонського процесу та Європейського простору вищої освіти актуалізувало проблеми національної вищої освіти. Значною мірою вони пов'язані з неоптимальною структурою вищої освіти та неефективною мережею відповідних закладів, яка нині є подрібненою і розпорошеною, надмірно дубльованою, профільно неадекватною, ресурсно деконцентрованою. Правову основу для розв'язання цих проблем створено законами України «Про вищу освіту» (2014 р.) та «Про фахову передвищу освіту» (2019 р.), відповідно до яких розмежовано дві колишні ланки вищої освіти. Водночас кожна з них має набути сучасної специфічної досконалості як ключової умови конкурентоспроможності України. Це має враховувати Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки, що розробляється згідно з президентським Указом. Відповідна стратегія потрібна і для розвитку фахової передвищої освіти» [142, с. 82-83].

Стратегія розвитку вищої освіти, про яку йшлося в Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні 2021 року була схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» від 23 лютого 2022 року № 286-р. Це вже п'ятий програмний документ, що стосується розвитку сфери вищої освіти і характеризується у даному підрозділі цієї роботи.

Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки (далі – Стратегія) визначає напрями розвитку системи вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства та економіки країни та визначає її основні характеристики, що повинні бути сформовані до 2032 року. Для реалізації

мети Стратегії передбачено стратегічні та операційні цілі та завдання на найближче десятиліття з відповідними показниками (індикаторами) досягнення (виконання), механізм, очікувані результати, заходи щодо проведення моніторингу реалізації Стратегії на кожному етапі та ресурсні потреби [143].

Основоположні принципи Стратегії узгоджені з іншими програмними документами. Ця Стратегія спрямована на досягнення Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722, зокрема Цілі сталого розвитку 4 щодо забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх. Ця Стратегія узгоджена із Стратегією людського розвитку, затвердженою Указом Президента України від 2 червня 2021 року № 225, напрямом 20 «Якість життя» Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 179, Стратегією розвитку медичної освіти в Україні, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2019 року № 95, Пріоритетними напрямками та завданнями (проектами) цифрової трансформації на період до 2023 року, схваленими розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 року № 365 «Деякі питання цифрової трансформації» [143].

Значна увага в Стратегії приділена питанням європейської інтеграції України в освітній та науковій сферах.

Так, в Стратегії зазначається, що у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року від 8 листопада 2023 року Європейська Комісія рекомендувала розпочати переговори про вступ України до Європейського Союзу. Рекомендації, надані Європейською Комісією у Звітах про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року та 2024 року, зокрема у сфері вищої освіти, включають: здійснення заходів для покращення якості освіти та професійної

підготовки, зокрема для українців, які повертаються з-за кордону, для забезпечення відповідності їх результатів потребам ринку праці, виключно в частині навичок, необхідних для відбудови; розроблення плану відповідного механізму збору, аналізу та обміну статистичними даними для освіти та навчання; початок реалізації плану з оптимізації мережі закладів освіти [143].

В основу Стратегії покладені прагнення України стати рівноправним членом європейської спільноти, а визначені нею стратегічні та операційні цілі відповідають зобов'язанням України згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі - Угода про асоціацію), ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. Статтею 431 глави 23 Угоди про асоціацію закріплено курс на активізацію співпраці України та Європейського Союзу у сфері вищої освіти, зокрема щодо: реформування та модернізації системи вищої освіти; сприяння зближенню у сфері вищої освіти в рамках Болонського процесу; покращення якості та підвищення важливості вищої освіти; поглиблення співробітництва між закладами вищої освіти; розширення можливостей закладів вищої освіти; активізації мобільності студентів, наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників [143].

Стратегія відповідає зобов'язанням України як члена Європейського простору вищої освіти, зокрема у Стратегії дотримано ключові принципи Болонського процесу, закріплені у Великій хартії університетів (м. Болонья, 1988 рік), яку станом на початок 2021 року підписали ректори 81 закладу вищої освіти, та Спільній декларації міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» від 19 червня 1999 р. щодо сприяння мобільності громадян з метою подальшого навчання чи працевлаштування в єдиному Європейському просторі вищої освіти, підвищення сумісності та порівнянності систем вищої освіти країн-учасниць, підвищення конкурентоспроможності європейської вищої освіти. Стратегія відповідає положенням щодо розбудови інклюзивного, інноваційного та

взаємопов'язаного Європейського простору вищої освіти до 2030 року згідно з Римським міністерським комюніке від 19 листопада 2020 р. і передбачає подолання викликів, зокрема шляхом цифровізації (діджиталізації) вищої освіти, розвитку віртуальної мобільності, студентоцентрованого навчання та викладання. Стратегія узгоджена з Конвенцією про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні (м. Лісабон, 11 квітня 1997 р.), ратифікованою Законом України «Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні», яка має на меті сприяти визнанню кваліфікацій вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти. Стратегія також узгоджена з положеннями Глобальної конвенції про визнання кваліфікацій вищої освіти, прийнятої на 40-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (м. Париж, 12-27 листопада 2019 р.), підготовка до ратифікації якої здійснюється Кабінетом Міністрів України. Глобальна конвенція спрямована на регіональне та міжнародне співробітництво, підвищення рівня міжнародної академічної мобільності, що вимагає створення нормативної бази для успішної реалізації цих процесів [143].

Слід зазначити, що положення Стратегії стосуються не лише питань розвитку вищої освіти, але і розвитку науки у вищій освіті.

Так, стратегічні та операційні цілі щодо проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень як основи якісної вищої освіти та популяризації науки, а також відповідні завдання спрямовані на забезпечення інтеграції України до Європейського дослідницького простору та узгоджуються з пріоритетами дорожньої карти інтеграції науково-інноваційної системи України до європейського дослідницького простору, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 10 лютого 2021 р. № 167. Цілі Стратегії відповідають принципам формування та шляхам реалізації державної політики, визначеним статтею 3 Закону України «Про вищу освіту». Ця Стратегія спрямована також на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженої Постановою Кабінету

Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 471, зокрема забезпеченню виконання пріоритету 13.4 «Якісна вища освіта та розвиток освіти дорослих». Крім зазначеного, положення цієї Стратегії узгоджуються із Стратегією популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова - успішна держава», схваленою Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 596, щодо утвердження української мови на всій території України в усіх сферах суспільного життя, що забезпечує єднання українського суспільства та зміцнення його української ідентичності [143].

Зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб визначає Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Відповідно до ст. 1 цього закону воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [144].

Важливим джерелом аналітичної інформації про стан освіти України в умовах воєнного стану є Інформаційно-аналітичний збірник «Освіта України в умовах воєнного стану», виданий Міністерством освіти і науки України та Державною науковою установою «Інститут освітньої аналітики» у 2022 році.

В ньому зокрема зазначається, що «основним напрямом розвитку вищої й фахової передвищої освіти України в повоєнний період буде її адаптація до європейських аналогів у контексті реалізації статусу кандидата на членство в ЄС, яка буде здійснюватися за такими напрямками: гармонізація законодавчо-нормативного, інституціонального та методологічного забезпечення цих освітніх сфер; приведення Національної рамки кваліфікацій у відповідність із нормами й положеннями Європейської рамки кваліфікацій (стосовно освітньої 193 кваліфікації фахового молодшого бакалавра, четвертого рівня для випускників профільних шкіл тощо), адаптування Національної системи кваліфікацій до європейських аналогів, діяльності вітчизняних інституцій, що забезпечують якість вищої та фахової передвищої освіти (НАЗЯВО, НАК) тощо; формування системи державно-приватного й соціального партнерства у сфері підготовки фахівців між провайдерами освітніх послуг та їх користувачами/споживачами, зокрема роботодавцями й професійними організаціями; запровадження в практичну діяльність ЗВО та ЗФПВО підготовки, перепідготовки кадрів і підвищення їх кваліфікації за мікроступенями (мікрокредитами/мікрокваліфікаціями) [145, с. 192-193].

Дослідження наведених у цьому підрозділі роботи нормативно-правових та доктринальних джерел дає можливість запропонувати наступну періодизацію формування правових засад міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні в період її незалежності:

- перший етап (1990-2002 роки): етап закріплення у законодавстві правових засад міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти (Декларація про державний суверенітет України 1990 року, Конституція України 1996 року, Закон України «Про освіту» у редакціях 1991 та 1996 років, Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») 1993 року, Основні напрями реформування вищої освіти в Україні 1995 року, Закон України «Про вищу освіту» у редакції 2002 року);

- другий етап (2002-2005 роки): етап розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на основі Закону України «Про вищу

освіту» у редакції 2002 року, Національної доктрини розвитку освіти (прийнята у 2002 році) до приєднання України у 2005 році до Спільної декларації міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти», укладеної у м. Болонья 19 червня 1999 року;

– третій етап (2005-2014 роки): етап розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на основі Закону України «Про вищу освіту» у редакції 2002 року з урахуванням положень Болонської декларації, Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (прийнята у 2013 році) до прийняття Закону України «Про вищу освіту» 2014 року;

– четвертий етап (2014-2022 роки): етап розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на основі Закону України «Про вищу освіту» у редакції 2014 року, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (прийнята у 2015 році), Закону України «Про освіту» в редакції 2017 року, Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (прийняті у 2019 році);

– п'ятий етап (2022 рік – по даний час): етап розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на основі Закону України «Про вищу освіту» у редакції 2014 року та інших чинних попередніх програмних документів з урахуванням положень Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки (прийнята у 2022 році).

1.3. Науково-теоретичний аналіз законодавства України про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти

Науково-теоретичний аналіз законодавства України про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти є однією із складових комплексного системного дослідження адміністративно-правового регулювання такого співробітництва.

Слід зазначити, що правовою основою міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти є Конституція України, Закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту», інші законодавчі акти України, двосторонні та багатосторонні міжнародні договори.

Як вже було зазначено у підрозділі 1.1. цієї роботи право є системою соціальних загальнообов'язкових норм, дотримання і виконання яких забезпечується державою. Воно має ключове значення у регулюванні суспільних відносин на національному та міжнародному рівнях. Оскільки право є сукупністю правових норм, а законодавство є сукупністю нормативно-правових актів, то право та законодавство співвідносяться як зміст та форма. Законодавство є формою вираження права [85–98].

Науково-теоретичний аналіз норм законодавства та міжнародних договорів України про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти покликаний дослідити систему нормативно-правових актів та міжнародних договорів, якими регулюється таке співробітництво, визначити їх місце в системі законодавства України та запропонувати шляхи удосконалення правового та державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Дослідження теоретичних питань законодавства України про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти спрямоване на підвищення ефективності правового регулювання та державного регулювання у сфері його реалізації. Встановлення місця й ролі правових норм, що регулюють міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти, у системі права та законодавства України дає змогу більш послідовно й комплексно окреслити проблеми його правового регулювання та організаційного забезпечення. Це, у свою чергу, створює підґрунтя для подальшого вдосконалення законодавства у зазначеній сфері та практики його застосування.

Питання системи права та системи законодавства України досить широко висвітлені в науковій літературі, основні положення якої покладено в основу аналізу, здійсненого в цьому підрозділі [146–155].

Науково-теоретичне дослідження норм права України, що регулюють міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти, дає змогу визначити їхнє місце як у системі права, так і в системі законодавства України. Для цього необхідно з'ясувати, по-перше, загальнотеоретичні засади законодавства у сфері міжнародного співробітництва у вищій освіті, а по-друге, місце відповідних правових норм у структурі права та законодавства України.

Розглядаючи загальнотеоретичні основи законодавства про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти, варто зазначити, що законодавство загалом становить систему законів і підзаконних нормативно-правових актів, у яких знаходять своє зовнішнє вираження норми права. Саме в таких актах як юридичних джерелах закріплюються правові норми, що за предметом і методом правового регулювання об'єднуються в межах відповідних галузей права.

Водночас галузі законодавства та галузі права не є тотожними поняттями. Галузі законодавства охоплюють сукупність законів та інших нормативно-правових актів, які виступають формою зовнішнього закріплення правових норм. Натомість галузі права є системою норм права, що встановлюють правила поведінки та регулюють певні групи суспільних відносин. Отже, структура права відображає внутрішній зміст правового регулювання, тоді як структура законодавства характеризує зовнішні форми вираження права.

Система законодавства має похідний характер щодо системи права, а спільним елементом обох систем виступає норма права. У певних випадках ці системи можуть збігатися, наприклад у межах цивільного, кримінального чи трудового права і відповідного законодавства. Проте така відповідність не є абсолютною, оскільки система законодавства та її окремі галузі не завжди повністю відповідають системі права та її галузевій структурі. У законодавстві можуть існувати комплексні нормативні утворення, які поєднують норми кількох галузей права [98, с. 51–54; 146–155].

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти в Україні є Конституція України [122], Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року № 2411-VI [123], Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII [124], Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII [125], Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року № 959-XII [126].

Загальні засади правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти визначаються нормами конституційного законодавства України.

Як вже зазначалося у підрозділі 1.1. цієї роботи відповідно до ст. 53 Конституції України кожен має право на освіту. Держава забезпечує доступність і безоплатність вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах, розвиток вищої і післядипломної освіти. У ст. 85 Конституції України зазначається, що до повноважень Верховної Ради України, серед іншого, належить визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [122].

Згідно із ч. 1 ст. 10 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» одними із основних засад внутрішньої політики в гуманітарній сфері, є реформування та розвиток вітчизняної системи вищої освіти і науки, забезпечення їх інтеграції в європейський та світовий освітній і науковий простір, запровадження принципів та стандартів Болонського процесу у вищих навчальних закладах України [123]. У ст. 6 Закону України «Про освіту» зазначається, що інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір є однією із засад державної політики у сфері освіти [124]. Одним із принципів державної політики у сфері вищої освіти є принцип міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних

традицій національної вищої школи (ст. 3 Закону України «Про вищу освіту») [125].

Значну роль у правовому регулюванні міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти відіграють адміністративно-правові норми, що містяться в законодавстві України.

Так, відповідно до ст. 5 Закону України «Про освіту» державну політику у сфері освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, яким є Міністерство освіти і науки України, інші центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. У ст. 64 Закону України «Про освіту» зазначається, що одним із повноважень центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки є здійснення міжнародного співробітництва у сфері освіти і науки [124].

У підрозділі 1.1. цієї роботи вже зазначалося, що здійснюючи державне регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, держава сприяє такому співробітництву шляхом: здійснення заходів щодо розвитку та зміцнення міжнародного співробітництва; створення належних правових та фінансово-економічних умов для міжнародного співробітництва, зокрема, встановлення відповідних бюджетних призначень у державному бюджеті та фінансування внесків за членство в міжнародних організаціях, відрядження за кордон учасників міжнародних проектів і програм відповідно до умов договорів; сприяння залученню коштів міжнародних фондів, установ, громадських організацій тощо для виконання наукових, освітніх та інших програм і проектів; популяризації та координації діяльності, пов'язаної з міжнародним співробітництвом, створення відповідних інформаційних центрів, у тому числі за кордоном; надання консультативної підтримки з питань міжнародного співробітництва у сфері освіти і науки; здійснення іншої діяльності відповідно до законодавства (ст. 82 Закону України «Про освіту») [124].

Продовжуючи характеристику адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, слід зазначити, що згідно із ст. 13 Закону України «Про вищу освіту» державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, яким є Міністерство освіти і науки України. Одним із повноважень цього міністерства є здійснення міжнародного співробітництва з питань, що належать до його компетенції. Заклади вищої освіти мають право самостійно брати участь у роботі міжнародних організацій (ст. 32 Закону України «Про вищу освіту») [125].

У підрозділі 1.1. цієї роботи вже зазначалося, що адміністративно-правовий зміст державної політики щодо міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти полягає в наступному: держава з метою гармонізації законодавчих та інших нормативно-правових актів України у сфері вищої освіти та імплементації найважливіших положень міжнародних документів підтверджує пріоритетність норм міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; з метою розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового освітнього простору держава сприяє: 1) впровадженню механізму гарантії якості вищої освіти для створення необхідної взаємодовіри, гармонізації систем оцінювання якості вищої освіти України та Європейського простору вищої освіти; 2) узгодженню Національної рамки кваліфікацій з рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти для забезпечення академічної та професійної мобільності та навчання протягом життя; 3) співпраці з Європейською мережею національних центрів інформації про академічну мобільність та визнання; 4) впровадженню на міжнародному ринку результатів наукових, технічних, технологічних та інших розробок закладів вищої освіти, продажу їхніх патентів та ліцензій; 5) залученню коштів міжнародних фондів, установ, громадських організацій тощо для виконання у закладах вищої освіти

наукових, освітніх та інших програм; держава здійснює заходи щодо розвитку та зміцнення взаємовигідного міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти і науки відповідно до двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів; держава створює умови для міжнародного співробітництва закладів вищої освіти усіх форм власності, наукових, проектних, виробничих, клінічних, лікувально-профілактичних, культурно-освітніх, спортивно-оздоровчих установ та організацій, що забезпечують функціонування та розвиток системи вищої освіти, органів, які здійснюють управління вищою освітою, шляхом: 1) встановлення відповідних бюджетних призначень у державному бюджеті; 2) фінансування внесків за членство в міжнародних організаціях, участі в заходах таких організацій; відрядження за кордон учасників освітнього процесу для науково-педагогічної та наукової роботи чи стажування відповідно до умов міжнародних договорів, а також договорів між закладами вищої освіти та іноземними партнерами, укладених на виконання освітніх і наукових проектів, які реалізуються за рахунок міжнародних грантів і коштів технічної допомоги (ст. 74 Закону України «Про вищу освіту») [125; 284].

Аналіз наведених у роботі вище положень Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту» щодо компетенції держави у сфері організації фінансового забезпечення міжнародного освітнього співробітництва свідчить про те, що певна частина суспільних відносин, які виникають з приводу міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти врегульовані також нормами фінансового законодавства, зокрема нормами Бюджетного кодексу України від 8 липня 2010 року № 2456-VI [156], Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI [157], Митного кодексу України від 13 березня 2012 року № 4495-VI [158] та Закону України «Про валюту і валютні операції» від 21 червня 2018 року № 2473-VIII [159].

Фінансово-економічним відносинам у сфері вищої освіти присвячений розділ XII Закону України «Про вищу освіту». Цей розділ містить норми про матеріально-технічну базу і правовий режим майна закладів вищої освіти,

фінансування закладів вищої освіти, формування та розміщення державного замовлення, платні послуги у сфері вищої освіти. Фінансування державних закладів вищої освіти здійснюється за рахунок коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів та за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством, з дотриманням принципів цільового та ефективного використання коштів, публічності та прозорості у прийнятті рішень. Місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування можуть здійснювати фінансування державних закладів вищої освіти у встановленому законодавством порядку. Розміри бюджетних призначень на підготовку фахівців з вищою освітою, а також на підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів встановлюються у Державному бюджеті України на відповідний рік. Фінансування комунальних закладів вищої освіти здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів відповідно до Бюджетного кодексу України та інших джерел, не заборонених законодавством. Фінансування приватних закладів вищої освіти здійснюється їх засновниками та з інших джерел, не заборонених законодавством. Залучені кошти спрямовуються на провадження статутної діяльності закладу вищої освіти в порядку і на умовах, визначених законодавством та статутом закладу вищої освіти. До фінансового плану (кошторису) закладу вищої освіти обов'язково включаються витрати, пов'язані з розвитком матеріально-технічної і лабораторної бази, із забезпеченням ліцензованими програмними продуктами для провадження освітньої і наукової діяльності, а також з проходженням виробничих і переддипломних практик здобувачами вищої освіти. Кошти, отримані закладом вищої освіти як плата за навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів або за надання освітніх послуг, не можуть бути вилучені в дохід державного або місцевих бюджетів [125].

Як вже зазначалося, відповідно до Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту» заклади вищої освіти, здійснюючи міжнародне

співробітництво, укладають договори про співробітництво, встановлюють прямі зв'язки з закладами вищої освіти, науковими установами та підприємствами іноземних держав, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до законодавства. Крім того, заклади вищої освіти та наукові, науково-виробничі, науково-методичні, навчально-методичні установи системи освіти, органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають право провадити зовнішньоекономічну діяльність. Зовнішньоекономічна діяльність закладу вищої освіти провадиться відповідно до законодавства шляхом укладення договорів з іноземними юридичними та фізичними особами. Отже можна зробити висновок про те, що частина суспільних відносин, які виникають з приводу міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти врегульовані нормами цивільного (в тому числі договірної) та господарського (в тому числі зовнішньоекономічного) законодавства, зокрема нормами Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року № 435-IV [160], Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 9 січня 2025 року № 4196-IX [118], Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року № 959-XII [126] та Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV [161].

Як відомо, одними із суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти є педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів вищої освіти, здобувачі вищої освіти. Права та обов'язки зазначених суб'єктів як учасників освітнього процесу та суб'єктів трудового права, серед іншого, визначаються окремими нормами трудового законодавства, які містяться у Законах України «Про освіту» (розділ VI «Учасники освітнього процесу») та «Про вищу освіту» (розділ X «Учасники освітнього процесу»), а також Кодексом законів про працю України від 10 грудня 1991 року № 322-VIII (зокрема главою XIV «Пільги для працівників, які поєднують роботу з навчанням») [162].

Норми про адміністративну відповідальність за правопорушення, що можуть вчинятися у сфері вищої освіти, містяться у Кодексі України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X (стаття 173⁻⁴. Булінг (цькування) учасника освітнього процесу; стаття 188⁻⁵². Порухення закону щодо функціонування і застосування української мови як державної; стаття 188⁻⁵⁴. Порухення вимог законодавства у сфері забезпечення якості освіти; стаття 188⁻⁵⁵. Невиконання законних вимог освітнього омбудсмена; стаття 212⁻². Порухення законодавства про державну таємницю) [163].

Норми про кримінальну відповідальність за злочини, що можуть вчинятися у сфері вищої освіти, містяться у Кримінальному кодексі України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (стаття 111⁻¹. Колабораційна діяльність; стаття 183. Порухення права на отримання освіти; стаття 259. Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності) [164].

В розвиток положень Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», що стосуються міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти (зміст яких вже був охарактеризований у підрозділі 1.1. цієї роботи), було прийнято ряд підзаконних нормативних актів:

1. Порядок визнання здобутих в іноземних закладах вищої освіти ступенів вищої освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 05 травня 2015 року № 504 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 05 вересня 2022 року № 784) (цей Порядок прийнятий відповідно до частини третьої статті 82 Закону України «Про освіту», пункту 17 частини першої статті 13 Закону України «Про вищу освіту», Закону України «Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні» та з метою удосконалення процедури визнання в Україні документів про освіту, виданих закладами освіти іноземних держав, а також визначення особливостей

визнання документів про освіту, що видані освітніми установами Російської Федерації та Республіки Білорусь на час дії воєнного стану) [165].

2. Порядок визнання здобутих в іноземних вищих навчальних закладах наукових ступенів, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 05 серпня 2016 року № 952 (цей Порядок прийнятий відповідно до частини третьої статті 64 Закону України «Про освіту», пункту 17 частини першої статті 13 Закону України «Про вищу освіту», Закону України «Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні», пунктів 37 і 38 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, та постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 1999 року № 1329 «Про деякі питання визнання в Україні дипломів про присудження наукових ступенів») [166].

3. Порядок реалізації права на академічну мобільність, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 року № 579 (цей Порядок прийнятий відповідно до пункту 23 частини першої статті 13 Закону України «Про вищу освіту» і визначає цілі, завдання, порядок організації академічної мобільності, умови повернення до місця постійного навчання (роботи), виконання програм академічної мобільності, визнання та зарахування її результатів для здобувачів освіти (наукових ступенів), які навчаються в закладах фахової передвищої та вищої освіти, наукових установах, а також працівників зазначених закладів та установ. Учасниками академічної мобільності відповідно до цього Порядку можуть бути: громадяни України, іноземці та особи без громадянства, особи, яким надано статус закордонного українця, особи, яких визнано біженцями, та особи, які потребують додаткового захисту, які здобувають фахову передвищу, вищу освіту певного освітнього, освітньо-наукового/освітньо-творчого рівня, науковий ступінь за денною (очною) формою здобуття освіти (з відривом від виробництва) або працюють за основним місцем роботи в певному українському закладі фахової передвищої, вищої освіти (науковій установі) і

які на умовах і в порядку, визначених цим Порядком, беруть участь у програмі академічної мобільності в іноземному або іншому українському закладі освіти (науковій установі); іноземці, особи без громадянства, які здобувають вищу освіту, освіту рівня, аналогічного фаховій передвищій освіті, науковий ступінь або працюють в іноземному закладі освіти або науковій установі і які на умовах і в порядку, визначених цим Порядком, беруть участь у програмі академічної мобільності в певному українському закладі освіти (науковій установі). Не може брати участь у програмі академічної мобільності заклад освіти (наукова установа) з іноземними інвестиціями держави, визнаної в установленому порядку державою-агресором або державою-окупантом, або заклад освіти (наукова установа), зареєстрований на території такої держави, або кінцевий бенефіціарний власник (контролер) якого є резидентом держави-агресора або держави-окупанта, або у разі, коли іноземний заклад освіти (наукова установа) має постійне місцезнаходження на території держави-агресора, держави-окупанта або держави, що не визнає тимчасово окуповані території такими, що належать Україні. Не можуть брати участь у програмі академічної мобільності громадяни держави, визнаної в установленому порядку державою-агресором або державою-окупантом, або держави, що не визнає тимчасово окуповані території такими, що належать Україні. Діяльність українських, іноземних закладів освіти (наукових установ) та учасників академічної мобільності під час виконання програм академічної мобільності повинна відповідати основним принципам Спільної декларації міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти», вчиненої у м. Болоньї 19 червня 1999 р. (Болонська декларація), Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, підписаної 27 червня 2014 р., програмним документам у сфері освіти, розробленим міжнародними організаціями, міжнародним договорам

України та іншим документам, що визначають політику України у сферах освіти і науки) [167].

4. Перелік іноземних акредитаційних агентств та агентств із забезпечення якості вищої освіти, які видають сертифікати про акредитацію освітніх програм, що визнаються в Україні, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 554-р (цей перелік затверджений відповідно до частини дев'ятої статті 25 Закону України «Про вищу освіту») [168].

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про документи про вищу освіту» від 9 вересня 2020 року № 811 (відповідно до частини сьомої статті 7 Закону України «Про вищу освіту» затверджено перелік обов'язкової інформації, яка повинна міститися в документах про вищу освіту) [169].

6. Методичні рекомендації щодо реалізації узгоджених спільних освітніх програм та видачі спільних (подвійних) дипломів, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 27 березня 2025 року № 518 (ці методичні рекомендації затверджені відповідно до частини першої статті 9-1 Закону України «Про вищу освіту». Метою Методичних рекомендацій є скерування закладів вищої освіти щодо реалізації узгоджених спільних освітніх програм і видачі спільних (подвійних) дипломів (спільні програми) на основі європейського досвіду. Методичні рекомендації ґрунтуються на актуальній інформації, що знаходиться у відкритому доступі. Об'єднуючи в собі посилання на найновіші джерела інформації та рекомендації щодо належної практики, Методичні рекомендації сприятимуть розвитку експертизи розробників і гарантів спільних програм. Методичні рекомендації не є обов'язковими до виконання, але вони пропонують поради для працівників закладів вищої освіти щодо різних питань, які необхідно враховувати при розробленні та реалізації спільних програм. Структура розділів Методичних рекомендацій відповідає переліку тих питань, які необхідно взяти до уваги при розробленні та реалізації спільної програми) [170].

Таким чином, системний науково-теоретичний аналіз законодавства України про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти дає можливість зробити висновок про те, що зазначене співробітництво регулюється нормами ряду галузей законодавства України, а саме конституційного, адміністративного, фінансового, цивільного, господарського, трудового та кримінального законодавства. Це пояснюється тим, що міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти за своїм правовим та організаційним змістом є складним та комплексним, а його суб'єкти вступають в суспільні відносини, врегульовані нормами різних галузей права та законодавства. Отже, по відношенню до галузей права та законодавства України такий предмет правового регулювання як міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти має комплексний міжгалузевий характер. Визначаючи місце норм права про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти в системі права та законодавства України, слід зробити висновок про те, що вони складають міжгалузевий комплексний інститут як в системі права, так і в системі законодавства України.

Застосування законодавства іноземних держав та міжнародних договорів в ході міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти передбачає використання суб'єктами такого співробітництва положень Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV [161] та Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року № 2709-IV [171].

Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [122].

У ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV зазначається, що чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним

договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [161].

Міжнародний договір України – це договір, укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) (ст. 2 Закону України «Про міжнародні договори України») [161].

Види міжнародних договорів України визначено статтею 3 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV. Згідно з її положеннями, міжнародні договори України можуть укладатися від імені України - Президентом України або за його дорученням; від імені Уряду України - Кабінетом Міністрів України або за його дорученням; а також від імені міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та державних органів - відповідними міністерствами, центральними органами виконавчої влади чи державними органами.

Від імені України укладаються міжнародні договори, що мають особливе державне значення. До них належать договори політичного, мирного, територіального характеру, а також договори з питань державних кордонів, розмежування виключної морської економічної зони та континентального шельфу України. Крім того, від імені України укладаються договори, які стосуються прав, свобод і обов'язків людини та громадянина; участі України в міждержавних союзах, об'єднаннях, організаціях і системах колективної безпеки; питань військової допомоги, направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав або допуску збройних сил іноземних держав на територію України, включаючи умови їх тимчасового перебування, строки виведення, фінансово-економічні, екологічні та інші наслідки й компенсації. Також до цієї групи належать договори щодо

використання території та природних ресурсів України, а також договори, яким за домовленістю сторін надається міждержавний характер.

Від імені Уряду України укладаються міжнародні договори з економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних та інших питань, що належать до компетенції Кабінету Міністрів України. Натомість міжвідомчими міжнародними договорами є договори з питань, віднесених до повноважень міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та державних колегіальних органів [161].

Як зазначає Громовенко К. В. наразі немає не тільки узагальненого огляду міжнародних двосторонніх та багатосторонніх договорів України про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти у наукових роботах, але й у форматі збірок таких документів, які б були узагальнені Міністерством закордонних справ України або Міністерством освіти і науки України. На сайтах цих міністерств міститься неповна та застаріла інформація [68, с. 150].

Громовенко К. В. констатує, що двосторонні міжурядові угоди України з питань освіти є вагомим джерелом розвитку та регулятором відносин у сфері вищої освіти. Ці договори розподіляються на загальні, які охоплюють усі аспекти співпраці у сфері освіти, та спеціальні, що стосуються питань взаємного визнання дипломів та освітніх кваліфікацій. Виявлені в офіційних джерелах угоди, за наявності спільних рис у завданнях та структурі, відрізняються варіативністю змісту; водночас досі жодного їх узагальнення на практичному чи доктринальному рівнях не здійснювалося. Попри невелику кількість міжурядових угод, присвячених суто вищій освіті, майже усі загальні двосторонні угоди охоплюють питання академічних обмінів, умов навчання громадян іншої сторони, обміну інформацією у сфері управління вищою освітою та її діяльності, реалізації міжуніверситетської співпраці. Такі угоди можуть схвалюватися Кабінетом Міністрів України, як з їх наступним затвердженням урядовою постановою чи законом України, так й без такого затвердження. Механізми контролю за виконанням таких

міжурядових угод встановлені цими актами насамперед у вимірі взаємного відвідання (обміну) делегаціями керівників і експертів [68, с. 199-200].

На думку Громовенка К. В. основною проблемою двосторонніх міжурядових угод у сфері освіти за участю України стає формування їх нинішнього масиву не в рамках євроінтеграційних прагнень України, а через підтримання вітчизняним урядом зв'язків у освітній сфері, що склалися в радянський період, через надання Україною освітніх послуг окремим державам, які розвиваються, для підтримання гуманітарних зв'язків із сусідніми державами, з країнами взаємної сталої наявності закордонних українців та відповідно національних меншин України. Наразі відсутні двосторонні угоди України з питань освіти із більшістю розвинутих країн світу, які мають найпотужніший потенціал у сфері вищої освіти; крім того, й загальна кількість та динаміка укладання і схвалення таких двосторонніх угод є незадовільними. Доволі негативною є динаміка укладення двосторонніх угод. Статистика, що ґрунтується на відомостях сайту «Законодавство України» є неповною, адже існує низка угод, тексти яких ніде офіційно не оприлюднювалися і не публікувалися. Певна кількість угод носила строковий характер і наразі має насамперед історичне значення. Аналіз міжвідомчих двосторонніх угод, укладених Міністерством освіти і науки України, свідчить, що їх переважна більшість стосується в першу чергу саме вищої освіти. Формулювання та напрями регулювання цих угод є подібними до двосторонніх міжурядових угод у сфері освіти, вони полягають у стимулювання міжуніверситетської співпраці, академічних обмінів, обмінів інформацією та відомостями, обговорення питань визнання кваліфікацій. Водночас відмінністю таких міжвідомчих угод є деталізація питань академічних обмінів, із встановленням відповідних кількісних показників, умов відбору, прийому та перебування учасників обміну. Матеріальні, фінансові й організаційні умови перебування учасників академічних обмінів визначаються в таких угодах доволі типово. Певну специфіку мають угоди з

питань вищої освіти, схвалені за участю вітчизняних центральних органів влади у сфері оборони та енергетики [68, с. 151, 200-201].

Окрема увага в юридичній літературі приділена не лише питанням укладення міждержавних та міжвідомчих міжнародних договорів з питань міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, але і укладенню міжнародних договорів (угод, меморандумів) між закладами вищої освіти України та інших держав.

Так, Громовенко К. В. зазначає, що законодавство України, універсальні, регіональні та двосторонні міждержавні договори (угоди) у сфері вищої освіти визнають право закладів вищої освіти на укладання угод із іноземними закладами вищої освіти. Такі міжнародні угоди закладів вищої освіти деталізують та практично реалізують більш загальні положення законодавства і міждержавних та міжвідомчих міжнародних договорів (угод) у сфері вищої освіти. Міжуніверситетські двосторонні угоди є засобом реалізації та розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, який активно використовується вітчизняними державними та приватними закладами вищої освіти. Проведене Громовенком К. В. дослідження укладання міжнародних угод закладами вищої освіти України із закладами вищої освіти інших країн свідчить про те, що на рівні таких угод рівень співпраці із закладами вищої освіти розвинутих країн та частота укладання угод є більш збалансованими ніж це впливає з міжурядових та міжвідомчих договорів (угод) у сфері вищої освіти. Значна частина міжуніверситетських угод вітчизняних навчальних закладів стосується співпраці окремих кафедр або лабораторій навчальних закладів. Міжуніверситетські договори про співпрацю укладаються або безстроково, або на термін від двох до п'яти років та як правило з можливістю автоматичного продовження дії угоди або із перспективою її переукладання. Зміст двосторонніх міжуніверситетських угод часто є подібним до приписів міжвідомчих договорів Міністерства освіти і науки України. Водночас відмінністю міжуніверситетських договорів стала ретельна регламентація процесів отримання в рамках бакалаврату і

магістратури «подвійних дипломів» та проходження студентами «подвійних програм». Часто українські університети підписують з навчальними закладами третіх країн типові для тих закладів двосторонні угоди за типовими формами, водночас й самі заклади української вищої школи активно опрацьовують та використовують проформи (типові зразки) міжуніверситетських угод для власних партнерів [68, с. 185, 201-202].

З інформацією про міжнародні договори у сфері вищої освіти можна ознайомитися на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України у розділі «Міжнародна співпраця» [172] та на офіційному сайті Верховної ради України у розділі «Міжнародні документи» [173].

Кабінет Міністрів України та Міністерство освіти і науки України є стороною ряду багатосторонніх міжнародних договорів різних видів (договір, угода, меморандум, протокол, програма) у сфері вищої освіти із міжнародними організаціями та групами окремих країн.

Аналіз практики укладання двосторонніх міжнародних договорів із окремими державами у сфері вищої освіти дає можливість виділити такі їх види:

1. Міжурядові угоди про взаємне визнання документів про освіту та наукові ступені.
2. Міжурядові угоди про співробітництво в галузі атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації.
3. Міжурядові договори, угоди, програми про співробітництво в галузях освіти, науки і культури.
4. Міжурядові меморандуми про взаєморозуміння в галузях освіти і науки.
5. Міжвідомчі договори, угоди, програми про співробітництво в галузях освіти і науки між Міністерством освіти і науки України та відповідними міністерствами інших держав.

6. Міжвідомчі меморандуми про взаєморозуміння в галузях освіти і науки між Міністерством освіти і науки України та відповідними міністерствами інших держав.

7. Міжвідомчі декларації про наміри в галузях освіти і науки між Міністерством освіти і науки України та відповідними міністерствами інших держав.

8. Міжвідомчі протоколи про співробітництво в галузях освіти і науки між Міністерством освіти і науки України та відповідними міністерствами інших держав.

З метою систематизації норм різних нормативно-правових актів, якими врегульовуються суспільні відносини, що виникають з приводу міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, пропонується затвердити на рівні постанови Кабінету Міністрів України Національну програму міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

З метою упорядкування та уніфікації процедури укладення та набуття чинності багатосторонніх та двосторонніх договорів про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти пропонується затвердити на рівні постанови Кабінету Міністрів України як складові частини Національної програми міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти:

1. Чітку класифікацію видів таких договорів;
2. Типові форми і структуру по кожному із видів таких договорів;
3. Процедуру укладення та набуття чинності такими договорами;
4. Перелік пріоритетних напрямів укладення таких договорів у розрізі міжнародних організацій, регіонів та окремих країн;
5. Типову форму договору між закладом вищої освіти України та закладом вищої освіти іншої держави.

Підсумовуючи роль та значення міжнародних договорів як джерел правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти слід наголосити, що вони є важливим міжнародно-правовим інструментом такого регулювання. Міжнародні договори про співробітництво у сфері

вищої освіти є одним із важливих елементів міжнародно-правового механізму підвищення ефективності міжнародного співробітництва у галузі освіти, науки і культури на усіх його рівнях.

Науково-теоретичний аналіз системи права та законодавства України свідчить про те, що міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти регулюється нормами різних галузей права та законодавства України, оскільки ця діяльність за своїм правовим та організаційним змістом є складною та комплексною, а її суб'єкти вступають в суспільні відносини, врегульовані нормами різних галузей права та законодавства.

Сукупність правових норм, що врегульовують міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти, можна визначити як комплексний міжгалузевий інститут права та законодавства України. Суспільні відносини, що виникають у процесі міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти мають як публічно-правовий, так і приватно-правовий характер. Значна кількість норм законодавства про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти присвячена саме питанням державного регулювання такого співробітництва.

Висновки до розділу 1

Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти як предмет правового регулювання – це суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації законодавчо визначених напрямів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового та європейського освітнього та наукового простору, мають як публічно-правовий, так і приватно-правовий характер, врегульовуються нормами національного законодавства країн походження його суб'єктів та нормами міжнародного права, виникають між органами державної влади, міжнародними організаціями, закладами вищої освіти та науковими установами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими

працівниками закладів вищої освіти та наукових установ, здобувачами вищої освіти України та інших держав, мають місце на території декількох держав, можуть здійснюватися на підприємницьких або некомерційних засадах, та предмет яких визначається напрямами та змістом співробітництва.

Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти відноситься до такої форми міжнародних економічних відносин як міжнародна міграція робочої сили та є одним із видів зовнішньоекономічної діяльності. Україна має потенціал стати активним учасником міжнародного ринку освітніх послуг, оскільки імпорт та експорт освітніх послуг на сьогодні є одним із перспективних напрямів міжнародного економічного співробітництва та зовнішньоекономічної діяльності як на рівні держав, так і на рівні окремих закладів вищої освіти.

Історико-правове дослідження відповідних нормативно-правових та доктринальних джерел дало можливість запропонувати наступну періодизацію формування правових засад міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні в період її незалежності:

- перший етап (1990-2002 роки): етап закріплення у законодавстві правових засад міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти (Декларація про державний суверенітет України 1990 року, Конституція України 1996 року, Закон України «Про освіту» у редакціях 1991 та 1996 років, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») 1993 року, Основні напрями реформування вищої освіти в Україні 1995 року, Закон України «Про вищу освіту» у редакції 2002 року);

- другий етап (2002-2005 роки): етап розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на основі Закону України «Про вищу освіту» у редакції 2002 року, Національної доктрини розвитку освіти (прийнята у 2002 році) до приєднання України у 2005 році до Спільної декларації міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти», укладеної у м. Болонья 19 червня 1999 року;

– третій етап (2005-2014 роки): етап розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на основі Закону України «Про вищу освіту» у редакції 2002 року з урахуванням положень Болонської декларації, Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (прийнята у 2013 році) до прийняття Закону України «Про вищу освіту» 2014 року;

– четвертий етап (2014-2022 роки): етап розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на основі Закону України «Про вищу освіту» у редакції 2014 року, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (прийнята у 2015 році), Закону України «Про освіту» в редакції 2017 року, Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (прийняті у 2019 році);

– п'ятий етап (2022 рік – по даний час): етап розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на основі Закону України «Про вищу освіту» у редакції 2014 року та інших чинних попередніх програмних документів з урахуванням положень Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки (прийнята у 2022 році).

Правовою основою міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти є Конституція України, Закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту», інші законодавчі акти України, двосторонні та багатосторонні міжнародні договори.

Системний науково-теоретичний аналіз законодавства України про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти дає можливість зробити висновок про те, що зазначене співробітництво регулюється нормами ряду галузей законодавства України, а саме конституційного, адміністративного, фінансового, цивільного, господарського, трудового та кримінального законодавства. Це пояснюється тим, що міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти за своїм правовим та організаційним змістом є складним та комплексним, а його суб'єкти вступають в суспільні відносини, врегульовані нормами різних галузей права та законодавства. Отже, по відношенню до

галузей права та законодавства України такий предмет правового регулювання як міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти має комплексний міжгалузевий характер. Визначаючи місце норм права про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти в системі права та законодавства України, слід зробити висновок про те, що вони складають міжгалузевий комплексний інститут як в системі права, так і в системі законодавства України.

Суспільні відносини, що виникають у процесі міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, мають як публічно-правовий, так і приватно-правовий характер, оскільки значна кількість норм законодавства у цій сфері присвячена саме питанням державного регулювання такого співробітництва.

Крім нормативно-правових актів національного законодавства України, важливими джерелами правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти є багатосторонні (міжурядові та міжвідомчі) міжнародні договори України із міжнародними організаціями та групами окремих країн, а також двосторонні (міжурядові та міжвідомчі) міжнародні договори України із окремими країнами.

Кабінет Міністрів України та Міністерство освіти і науки України є стороною ряду багатосторонніх міжнародних договорів різних видів (договір, угода, меморандум, протокол, програма) у сфері вищої освіти із міжнародними організаціями та групами окремих країн.

Аналіз практики укладання двосторонніх міжнародних договорів із окремими державами у сфері вищої освіти дає можливість виділити такі їх види: 1. Міжурядові угоди про взаємне визнання документів про освіту та наукові ступені; 2. Міжурядові угоди про співробітництво в галузі атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації; 3. Міжурядові договори, угоди, програми про співробітництво в галузях освіти, науки і культури; 4. Міжурядові меморандуми про взаєморозуміння в галузях освіти і науки; 5. Міжвідомчі договори, угоди, програми про співробітництво в

галузях освіти і науки між Міністерством освіти і науки України та відповідними міністерствами інших держав; 6. Міжвідомчі меморандуми про взаєморозуміння в галузях освіти і науки між Міністерством освіти і науки України та відповідними міністерствами інших держав; 7. Міжвідомчі декларації про наміри в галузях освіти і науки між Міністерством освіти і науки України та відповідними міністерствами інших держав; 8. Міжвідомчі протоколи про співробітництво в галузях освіти і науки між Міністерством освіти і науки України та відповідними міністерствами інших держав.

З метою систематизації норм різних нормативно-правових актів, якими врегульовуються суспільні відносини, що виникають з приводу міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, пропонується затвердити на рівні постанови Кабінету Міністрів України Національну програму міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

З метою упорядкування та уніфікації процедури укладення та набуття чинності багатосторонніх та двосторонніх договорів про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти пропонується затвердити на рівні постанови Кабінету Міністрів України як складові частини Національної програми міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти: 1. Чітку класифікацію видів таких договорів; 2. Типові форми і структуру по кожному із видів таких договорів; 3. Процедуру укладення та набуття чинності такими договорами; 4. Перелік пріоритетних напрямів укладення таких договорів у розрізі міжнародних організацій, регіонів та окремих країн; 5. Типову форму договору між закладом вищої освіти України та закладом вищої освіти іншої держави.

Чинні міжнародні договори України у сфері співробітництва з питань вищої освіти потребують належного впорядкування, узгодження та систематизації. Водночас подальше укладення таких договорів із міжнародними організаціями та державами, з якими відповідні договірні відносини ще не оформлено, має здійснюватися на основі системного й уніфікованого підходу. Застосування законодавства іноземних держав і

положень міжнародних договорів у сфері вищої освіти повинно відбуватися з урахуванням специфіки правового режиму воєнного стану, який наразі діє в Україні.

РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ ДЕРЖАВНОГО ТА НЕДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

2.1. Поняття, принципи, функції, форми та методи державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні

Переважно публічно-правовий характер міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, що було доведено у підрозділах 1.1. та 1.3. цієї роботи, спричиняє необхідність дослідження адміністративно-правового змісту державного регулювання такого співробітництва, зокрема поняття, принципів, функцій, форм та методів державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Слід зазначити, що з науково-теоретичної точки зору державне регулювання є елементом та засобом реалізації державної політики. Термін «політика» (у перекладі із грецької мови – державні чи суспільні справи) означає систему цілей тієї чи іншої держави та засобів їх досягнення у сфері внутрішнього і зовнішнього життя [174, с. 629]. Політична діяльність є видом суспільної діяльності суб'єктів політики у сфері політичного життя, що ґрунтується на врахуванні політичних інтересів, мобілізації політичної волі й здійснюється з метою досягнення політичних цілей. Політична діяльність тісно пов'язана із суспільними відносинами. Зміст політичної діяльності становлять вольові дії з виявлення, осмислення та реалізації політичних потреб і політичних інтересів усіх соціальних суб'єктів суспільства щодо політичної влади. Політична діяльність властива будь-якому політично організованому суспільству і виявляється в різних формах: за напрямками

здійснення (державна, партійна, громадсько-політична, комунікативно-інформаційна); за суб'єктами політики (соціально-групова, індивідуальна, національна, міжнародна); за специфікою предмета впливу (теоретична, практична); за політичним простором (зовнішньополітична, внутрішньополітична). Політична діяльність включає в себе, серед іншого, політичне керівництво державою та суспільством, політичне функціонування, участь громадян у політичному житті суспільства [174, с. 630–631].

Правову політику розглядають у двох аспектах: у широкому розумінні – це політика держави, заснована на праві; у вузькому розумінні – це державна політика у правовій сфері суспільного життя. Правова політика виробляється уповноваженими державними органами, втілюється у законах та інших нормативно-правових актах та в діяльності відповідних державних органів щодо їх реалізації. Правова політика є особливою формою вираження державної політики, засобом юридичної легітимації, закріплення і здійснення політичного курсу країни, реформування різних галузей суспільного життя. Ця політика має державно-владний характер і спрямована на створення ефективно діючого механізму правового регулювання суспільних відносин, найбільш повне забезпечення прав і свобод людини і громадянина, зміцнення законності і правопорядку, тощо [175, с. 38].

Правова політика є формою безпосереднього правового виразу державної політики у будь-якій сфері суспільного життя, яке упорядковується і управляється органами державної влади. Як форма і різновид державної політики правова політика обслуговує, насамперед, інтереси держави, які об'єктивно обумовлені суспільними потребами і опосередковується та юридично оформлюється державою як політичною організацією державної влади [176, с. 36–40; 177; 178, с. 318–330].

Під зовнішньою політикою розуміють систему цілей, а також методів і засобів їх досягнення тієї чи іншої держави у її міжнародних відносинах.

Зовнішня політика є продовженням внутрішньої політики. Зовнішня політика здійснюється переважно через органи держави [179, с. 638–639].

На законодавчому рівні основи правової політики визначаються Конституцією України [122] та Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року № 2411-VI [123].

Так, відповідно до ст. 1 Конституції України Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. У ст. 19 Конституції України передбачено, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Згідно із ст. 57 Конституції України кожному гарантується право знати свої права і обов'язки [122].

Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права (ст. 18 Конституції України). Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України (ст. 26 Конституції України). Засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи визначаються виключно законами України (ст. 92 Конституції України) [122].

Представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України Президент України (ст. 106 Конституції України). Кабінет Міністрів України, виконуючи функції державного управління у зовнішній сфері, забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України, організовує і забезпечує здійснення

зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи (ст. 116 Конституції України) [122].

Конституційні засади реалізації правової та зовнішньої політики держави деталізуються у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01 липня 2010 року № 2411-VI [123].

Основні принципи внутрішньої і зовнішньої політики визначаються у ст. 2 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». До принципів, що стосуються предмету даного дослідження, слід віднести: 1) принципи внутрішньої політики: верховенство права, забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, повагу до гідності кожної особи, забезпечення особливого піклування про дитину та реалізації її прав; рівність усіх суб'єктів права власності перед законом, захист конкуренції у сфері економічної діяльності; забезпечення сталого розвитку економіки на ринкових засадах та її соціальної спрямованості; свободу, соціальну справедливість і творчу самореалізацію, участь громадян в управлінні державними і суспільними справами; соціальне партнерство та громадянську солідарність; 2) принципи зовнішньої політики: суверенну рівність держав; повагу до прав людини та її основоположних свобод; взаємовигідне співробітництво між державами; сумлінне виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань; пріоритет загальновизнаних норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права; застосування міжнародних санкцій, контрзаходів та заходів дипломатичного захисту відповідно до міжнародного права у випадках міжнародних протиправних діянь, які завдають шкоди Україні, її громадянам і юридичним особам; своєчасність та адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам Україні, її громадянам і юридичним особам [123].

До засад внутрішньої політики у сфері розбудови державності, визначених у ст. 3 досліджуваного закону, в межах предмету даного дослідження слід віднести посилення відкритості та прозорості процесів

підготовки і прийняття державних рішень; забезпечення справедливого і доступного судочинства; забезпечення дотримання міжнародних стандартів незалежності суддів; посилення протидії корупції та тіньовій економічній діяльності, забезпечення безумовного дотримання принципів законності насамперед вищими посадовими особами держави, політиками, суддями, керівниками правоохоронних органів і силових структур; боротьбу із злочинністю шляхом поліпшення координації роботи правоохоронних органів, оптимізації їх структури, належного забезпечення їх діяльності [123].

Засади зовнішньої політики нашої держави визначаються у ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». Основними засадами зовнішньої політики України, що стосуються предмету даного дослідження є: використання міжнародного потенціалу для утвердження і розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, її сталого економічного розвитку; підтримка зміцнення ролі міжнародного права у міжнародних відносинах, забезпечення дотримання та виконання чинних, вироблення нових принципів і норм міжнародного права; забезпечення захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном; підтримка розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди; розширення міжнародного співробітництва з метою залучення іноземних інвестицій, новітніх технологій та управлінського досвіду в національну економіку в інтересах її реформування, модернізації та інноваційного розвитку [123].

Враховуючи правовий зміст суспільних відносин, що виникають у процесі міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти як предмета правового регулювання, що був охарактеризований у підрозділі 1.1. цієї роботи, слід зазначити, що зазначені вище загальні принципи та засади внутрішньої і зовнішньої політики у повній мірі застосовуються до міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, як одного із видів як внутрішньополітичної, так і зовнішньополітичної діяльності нашої держави.

Принципи формування та шляхи реалізації державної політики у сфері вищої освіти визначені у ст. 3 Закону України «Про вищу освіту». У цій статті зазначається, що державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки [125].

Згідно із ч. 3 ст. 3 Закону України «Про вищу освіту» формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечуються шляхом:

- 1) гармонійної взаємодії національних систем освіти, науки, мистецтва, бізнесу та держави з метою забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку держави;
- 2) збереження і розвитку системи вищої освіти та підвищення якості вищої освіти;
- 3) розширення можливостей для здобуття вищої освіти та освіти протягом життя;
- 4) створення та забезпечення рівних умов доступу до вищої освіти, у тому числі забезпечення додатковою підтримкою в освітньому процесі осіб з особливими освітніми потребами, зокрема психолого-педагогічним супроводом, створення для них вільного доступу до інфраструктури закладу вищої освіти;
- 5) розвитку автономії закладів вищої освіти та академічної свободи учасників освітнього процесу. Автономія закладу вищої освіти зумовлює необхідність таких самоорганізації та саморегулювання, які є відкритими до критики, служать громадському інтересові, встановленню істини стосовно викликів, що постають перед державою і суспільством, здійснюються прозоро та публічно;
- 6) визначення збалансованої структури та обсягу підготовки фахівців з вищою освітою з урахуванням потреб особи, інтересів держави, територіальних громад і роботодавців;
- 7) забезпечення розвитку наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності закладів вищої освіти та їх інтеграції з виробництвом;
- 8) надання особам, які навчаються у закладах вищої освіти, пільг та соціальних гарантій у порядку, встановленому законодавством;
- 9) належної державної підтримки підготовки фахівців із числа осіб з особливими освітніми потребами на основі забезпечення їх додатковою підтримкою, зокрема психолого-педагогічним супроводом, та створення для

них вільного доступу до освітнього процесу, зокрема забезпечення вільного доступу до інфраструктури закладу вищої освіти; 10) створення умов для реалізації випускниками закладів вищої освіти права на працю, забезпечення гарантії рівних можливостей щодо вибору місця роботи, виду трудової діяльності на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності з урахуванням здобутої вищої освіти та відповідно до суспільних потреб; 11) запровадження механізмів стимулювання підприємств, установ, організацій усіх форм власності до надання першого робочого місця випускникам закладів вищої освіти. Держава сприяє розвитку закладів вищої освіти як центрів незалежної думки [125].

Правова характеристика державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти зумовлює необхідність комплексного порівняльного дослідження таких правових категорій, як «регулювання», «державне регулювання», «державне регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти».

Загальні питання адміністративно-правового регулювання суспільних відносин та функціонування державного апарату знайшли своє відображення у науковій юридичній літературі [180–206].

Узагальнення висновків, що стосуються проблем управління та регулювання, дозволяє дати визначення регулюванню як цілеспрямованому впливу суб'єкта регулювання на об'єкт регулювання з метою вирішення відповідних управлінських завдань. Суб'єкт, об'єкт регулювання та взаємодія між ними визначають структуру та зміст діяльності механізму регулювання [180, с. 71–74].

Взявши за основу класифікацію видів соціального управління, запропоновану Авер'яновим В. Б., можна запропонувати таку класифікацію видів соціального регулювання: 1) державне регулювання (суб'єктом регулювання виступає держава та її органи); 2) самоврядне, або муніципальне регулювання (суб'єктами регулювання виступають органи місцевого самоврядування); 3) громадське регулювання (суб'єктами

регулювання виступають органи управління громадських організацій); 4) корпоративне регулювання (органами регулювання виступають органи управління юридичних осіб) [180, с. 74; 98].

Спираючись на висновки, зроблені в науці адміністративного права, слід зазначити, що державне регулювання має такі правові ознаки: є соціальним, політичним явищем; здійснюється від імені держави, має владний характер; виступає як процес реалізації державної влади, її зовнішнє, матеріалізоване вираження і поза нею не існує; є діяльністю щодо реалізації завдань та функцій держави; державне регулювання та державні органи, що здійснюють його функції є складовою єдиного механізму державної влади; є організаційною виконавчою та розпорядчою діяльністю органів державної влади та відповідних посадових осіб, що діють за дорученням держави, від її імені та мають державно-владні повноваження; як і будь-яка державна діяльність, регламентується нормами права; діяльність органів державного регулювання здійснюється на підставі та на виконання законів [98, с. 94; 180–206].

На підставі наведених в юридичній літературі визначень поняття «державне управління» та «державне регулювання» можна зробити висновок про те, що державне регулювання – це врегульована нормами права, юридично-владна, підзаконна виконавча та розпорядча діяльність органів державного регулювання по виконанню покладених на них функцій з регулювання адміністративно-політичної, економічної та соціально-культурної сфери з метою практичного втілення законів [98, с. 94–95].

Виходячи із наведених вище теоретичних положень науки адміністративного права **державне регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти** можна визначити як врегульовану нормами права, юридично-владну, нормотворчу, виконавчу та розпорядчу діяльність уповноважених органів державного регулювання по виконанню покладених на них функцій з регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти з метою практичного втілення актів національного

законодавства та міжнародного права у цій сфері та задоволення прав та інтересів суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

В науці адміністративного права було виявлено ознаки, які відрізняють регулювання від управління. Так, якщо управлінням є будь-який вплив суб'єкта управління на об'єкт управління, що здійснюється з метою спрямувати його дії бажаним для суб'єкта чином, то регулювання покликане здійснювати коригування діяльності економічного об'єкта, що спрямовується управлінням в цілому. Управління включає і адміністративно-розпорядчий вплив, і економічне стимулювання, і морально-психологічний вплив, тобто всю систему форм та методів управління. Державне регулювання спирається в більшій мірі на використання економічних методів управління, механізмів стимулюючого та обмежуючого характеру. Державне регулювання спрямоване також на досягнення відповідності цільової орієнтації діяльності господарюючих суб'єктів загальним цілям соціально-економічного розвитку країни, регіонів, галузей економіки, міжнародного економічного співробітництва. Ще один критерій – це характер відносин власності на майно, що є об'єктом управління. Якщо таке майно є державною власністю, то держава вправі управляти ним у повній мірі як власник. Якщо ж майно належить не державі, а іншим суб'єктам права власності, то держава може регулювати процеси реалізації повноважень таких власників лише шляхом використання непрямих, економічних методів управління [98, с. 96–100; 180, с. 81–84].

Державне управління має такі правові ознаки: 1) суб'єктами управління є органи державної влади та суб'єкти, яким делеговані окремі повноваження у сфері державного управління; 2) об'єктами управління є суб'єкти правовідносин у всіх сферах державного управління; 3) суб'єкт управління здійснює вплив безпосередньо на об'єкт управління; 4) об'єкт управління адміністративно підпорядкований суб'єкту управління; 5) використовуються переважно адміністративні, прямі методи впливу на об'єкт управління; 6) реалізується переважно в межах виконавчої влади; 7) поведінка об'єкта

управління має імперативний, визначений суб'єктом управління характер; 8) застосовується переважно у державному, публічно-правовому секторі [98, с. 99; 180, с. 81–84].

Державне регулювання має такі ознаки: 1) суб'єктами регулювання є органи державної влади, органи місцевого самоврядування та суб'єкти недержавного управління, яким делеговані окремі повноваження державного регулювання; 2) об'єктами регулювання переважно є суб'єкти господарської діяльності; 3) суб'єкт регулювання здійснює вплив як на об'єкт регулювання, так і на середовище, умови його діяльності; 4) об'єкт регулювання не у всіх випадках адміністративно підпорядкований суб'єкту регулювання; 5) використовуються переважно економічні, непрямі методи впливу на об'єкт регулювання; 6) виходить за межі виконавчої влади; 7) поведінка об'єкта регулювання має диспозитивний, альтернативний характер; 8) застосовується переважно в економічній, соціально-культурній, суспільно-політичній сферах [98, с. 99; 180, с. 81–84].

Принципом (від лат. *principium* – начало, основа) називають основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи національного та міжнародного права. Принципам притаманна властивість абстрактного відображення закономірностей соціальної дійсності. Принципами права є керівні засади (ідеї), які визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин [207, с. 110–111; 178].

Таким чином **принципи державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти** можна визначити як основні засади, вихідні ідеї, об'єктивні закономірності ефективної організації та здійснення державою функцій державного регулювання у правовій, зовнішньополітичній та зовнішньоекономічній сферах, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії та практики державного регулювання

міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, національного законодавства та міжнародного права у зазначеній сфері.

Науково-теоретичний аналіз питань правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти дає можливість запропонувати таку теоретичну класифікацію принципів державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти:

1. Загальні принципи державного регулювання, що стосуються усіх сфер державного регулювання [180, с. 98].

2. Галузеві принципи, якими є принципи та засади внутрішньої і зовнішньої політики, що визначені у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [123].

3. Спеціальні принципи, що витікають із змісту Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту» [124; 125].

Так, до загальних принципів державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти слід віднести загальні принципи українського адміністративного права, які закріплені в Конституції України та конкретизуються і розвиваються в законодавчих та інших нормативно-правових актах: принцип пріоритету прав та свобод людини і громадянина; принцип законності; принцип рівності громадян перед законом; принцип демократизму нормотворчості та реалізації права; принцип взаємної відповідальності держави і людини; принцип гуманізму і справедливості у взаємовідносинах між державою і людиною [180, с. 98].

До галузевих принципів державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти слід віднести принципи та засади внутрішньої і зовнішньої політики, що визначені у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», про які вже йшла мова вище у цьому підрозділі роботи.

До спеціальних принципів державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти слід віднести принципи, що закріплені у змісті Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту».

Так, відповідно до ст. 6 Закону України «Про освіту» засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є: людиноцентризм; верховенство права; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності; розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами; забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування; науковий характер освіти; різноманітність освіти; цілісність і наступність системи освіти; прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень; відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством; інституційне відокремлення функцій контролю (нагляду) та функцій забезпечення діяльності закладів освіти; інтеграція з ринком праці; нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями; свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності; академічна доброчесність; академічна свобода; фінансова, академічна, кадрова та організаційна автономія закладів освіти у межах, визначених законом; гуманізм; демократизм; єдність навчання, виховання та розвитку; виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій; формування усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення; формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками; унеможливлення насильства, жорстокого поводження з дитиною, її дискримінації за будь-якими ознаками, приниження її честі та гідності; формування громадянської культури та культури демократії; формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого

ставлення до довкілля; невтручання політичних партій в освітній процес; невтручання релігійних організацій в освітній процес (крім випадків, визначених цим законом); різнобічність та збалансованість інформації щодо політичних, світоглядних та релігійних питань; державно-громадське управління; державно-громадське партнерство; публічно-приватне партнерство; сприяння навчанню впродовж життя; інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір; нетерпимість до проявів корупції та хабарництва; доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; забезпечення та розвиток безпечного і здорового освітнього середовища в закладах освіти. Освіта в Україні має будуватися за принципом рівних можливостей для всіх [124].

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Закону України «Про вищу освіту» державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах: 1) сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; 1⁻¹) сприяння утвердженню української національної та громадянської ідентичності, вихованню патріотизму, формуванню оборонної свідомості; 2) доступності вищої освіти; 3) незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти); 4) міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи; 5) наступності процесу здобуття вищої освіти; 6) державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності; 7) державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів закладам вищої освіти, що провадять таку діяльність; 8) сприяння

здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти; 9) відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою; 10) забезпечення формування цінностей відповідального громадянина, зміцнення авторитету соціального інституту сім'ї; 11) державної підтримки осіб, які поєднують навчання у закладах вищої освіти з материнством (батьківством) [125].

Зміст державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти визначається змістом його функцій. В науці адміністративного права України вже зроблені висновки щодо таких понять, як «функція управління», «функція державного управління», «функція державного регулювання», на короткій характеристиці яких ми зупинимося.

Слово «функція» походить від латинського «*functio*», що означає «діяльність, виконання, коло обов'язків». Функціями держави є основні напрями або види діяльності держави, які виражають її суть та призначення і мають об'єктивний характер [199, с. 313].

Слід погодитися із висновком про те, що управлінська та регулятивна діяльність є діяльністю по реалізації різноманітних за змістом, призначенням, об'ємом функцій управління та регулювання. Функції управління та регулювання необхідно розглядати як дії, види, напрями діяльності суб'єкта управління та регулювання по відношенню до об'єкта управління та регулювання. Функції державного управління та регулювання реалізуються від імені держави відповідними органами державного управління та регулювання і їх посадовими особами. Це функції виконавчо-розпорядчого характеру, що реалізуються в адміністративно-політичній, економічній, соціально-культурній сферах діяльності держави. Вони проявляються як у внутрішній, так і у зовнішній діяльності держави. До внутрішніх функцій відносяться функції по управлінню та регулюванню політичною діяльністю, економікою, культурою, охороною здоров'я, соціальним забезпеченням, охороною громадського порядку, тощо. Що стосується зовнішніх функцій, то

до них відносять функції в галузі зовнішньої політики, міжнародного економічного співробітництва, оборони країни, тощо [98, с. 102; 180–206].

Узагальнюючи результати адміністративно-правових досліджень, слід зазначити, що для функцій державного регулювання характерні наступні ознаки: вони являють собою складову частину, елемент управлінської діяльності; є частиною державних функцій та здійснюються від імені держави відповідними державними органами (посадовими особами); носять, як правило, державно-владний характер і закріплююся у правовій формі; з врахуванням розподілу сфер управлінської діяльності конкретизуються і розподіляються між різними органами державного регулювання (їх посадовими особами); показують прямі та зворотні зв'язки між суб'єктами та об'єктами державного регулювання, розкривають процес їх взаємодії [98, с. 103; 180–206].

На підставі аналізу науково-правової літератури слід погодитися із висновком про те, що функції державного регулювання – це об'єктивно обумовлені дії, складова частина виконавчо-розпорядчої діяльності органів державного регулювання (їх посадових осіб), що здійснюються від імені держави з метою реалізації її завдань в адміністративно-політичній, економічній та соціально-культурній сферах суспільного життя [98, с. 103].

Таким чином, **функції державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти** можна визначити як об'єктивно обумовлені дії, які є складовою частиною виконавчо-розпорядчої діяльності конкретних органів державного регулювання (їх посадових осіб), здійснюються від імені держави і реалізують владно-організаційні повноваження держави у сферах внутрішньої та зовнішньої освітньої політики.

За загальною класифікацією функції державного регулювання поділяються на загальні, спеціальні та допоміжні. Зазначену класифікацію можна розповсюдити і на функції державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Загальні функції об'єктивно властиві будь-якому процесу регулювання і виражають загальні закономірності регулювання як соціальної категорії. За допомогою цих функцій вирішуються найбільш загальні завдання управлінської та регуляторної діяльності, що мають відношення до всіх суб'єктів і об'єктів регулювання. Спеціальні функції відображають специфічні особливості конкретного об'єкта чи процесу регулювання, в їх основі лежать особливості сфери регулювання. Допоміжні функції передбачені для обслуговування всього процесу регулювання в рамках загальних та спеціальних функцій [98, с. 104–114; 180–206].

Функції державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти закріплені у нормативно-правових актах різної юридичної сили, зокрема в тих, що визначають правовий статус органів державного регулювання.

Так, до загальних функцій державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти слід віднести інформаційну функцію, функції прогнозування, планування, організації, керівництва, координації, контролю.

Інформаційна функція дає можливість мати уяву про характер і стан об'єкта регулювання, своєчасно приймати необхідні рішення по досягненню поставлених цілей регулювання. Дана функція передбачає збір, фіксацію, обробку, аналіз інформації у певній сфері державного регулювання. Із інформаційною функцією тісно пов'язана інформаційно-аналітична функція [98, с. 106–107; 180–206].

Так, відповідно до ст. 30 «Прозорість та інформаційна відкритість закладу освіти» Закону України «Про освіту» заклади освіти формують відкриті та загальнодоступні ресурси з інформацією про свою діяльність та оприлюднюють таку інформацію. Заклади освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності, зобов'язані забезпечувати на своїх веб-сайтах (у разі їх відсутності - на веб-сайтах своїх засновників) відкритий доступ до такої інформації та документів: статут закладу освіти; ліцензії на

провадження освітньої діяльності; сертифікати про акредитацію освітніх програм, сертифікат про інституційну акредитацію закладу вищої освіти; структура та органи управління закладу освіти; кадровий склад закладу освіти згідно з ліцензійними умовами; освітні програми, що реалізуються в закладі освіти, та перелік освітніх компонентів, що передбачені відповідною освітньою програмою; ліцензований обсяг (за наявності) та фактична кількість осіб, які навчаються у закладі освіти; мова (мови) освітнього процесу; наявність вакантних посад, порядок і умови проведення конкурсу на їх заміщення (у разі його проведення); матеріально-технічне забезпечення закладу освіти (згідно з ліцензійними умовами); напрями наукової та/або мистецької діяльності (для закладів вищої освіти); наявність гуртожитків та вільних місць у них, розмір плати за проживання; результати моніторингу якості освіти; річний звіт про діяльність закладу освіти; правила прийому до закладу освіти; умови доступності закладу освіти для навчання осіб з особливими освітніми потребами; розмір плати за навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації здобувачів освіти; перелік додаткових освітніх та інших послуг, їх вартість, порядок надання та оплати; правила поведінки здобувача освіти в закладі освіти; положення про запобігання і протидію насильству та жорстокому поводженню з дітьми в закладі освіти; інша інформація, що оприлюднюється за рішенням закладу освіти або на вимогу законодавства. Заклади освіти, що отримують публічні кошти, та їх засновники зобов'язані оприлюднювати на своїх веб-сайтах кошторис і фінансовий звіт про надходження та використання всіх отриманих коштів, інформацію про перелік товарів, робіт і послуг, отриманих як благодійна допомога, із зазначенням їх вартості, а також про кошти, отримані з інших джерел, не заборонених законодавством. Перелік додаткової інформації, обов'язкової для оприлюднення закладами освіти, може визначатися спеціальними законами [124].

Згідно із ст. 79 «Відкритість прийняття рішень і провадження діяльності у сфері вищої освіти» Закону України «Про вищу освіту» рішення

та діяльність у сфері вищої освіти, крім інформації з обмеженим доступом, є відкритими. Інформація про процедури та результати прийняття рішень і провадження діяльності у сфері вищої освіти підлягає обов'язковому оприлюдненню на офіційних веб-сайтах та у медіа, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб. Обов'язковому громадському обговоренню у трудовому колективі та колективі осіб, які навчаються, підлягають бюджет закладу вищої освіти, його видатки та доходи, стан майна закладу вищої освіти та порядок його використання. Статут та інші документи закладу вищої освіти, якими регулюється порядок здійснення освітнього процесу, інформація про склад його керівних органів, а також бюджет закладу вищої освіти та річний, у тому числі фінансовий, звіт повинні бути оприлюднені на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти. Заклади вищої освіти зобов'язані публікувати на своїх офіційних веб-сайтах: 1) кошторис закладу вищої освіти на поточний рік та всі зміни до нього; 2) звіт про використання та надходження коштів; 3) інформацію щодо проведення тендерних процедур; 4) штатний розпис на поточний рік; 5) цільові показники діяльності закладу вищої освіти, досягнення яких повинен забезпечити керівник закладу вищої освіти відповідно до контракту, строки їх досягнення та спосіб перевірки досягнення таких цільових показників [125].

Яскравим прикладом реалізації інформаційної функції державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти є функціонування Єдиної державної електронної бази з питань освіти [208].

Функція прогнозування означає передбачення позитивних та негативних явищ, процесів у державному регулюванні міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

У ст. 5 «Державна політика у сфері освіти» Закону України «Про освіту» зазначається, що державна політика у сфері освіти формується і реалізується на основі наукових досліджень, міжнародних зобов'язань, вітчизняного та іноземного досвіду з урахуванням прогнозів, статистичних

даних та індикаторів розвитку з метою задоволення потреб людини та суспільства. Документами державного прогнозування і стратегічного планування розвитку освіти є прогноз розвитку освіти України, стратегія розвитку освіти України, відповідні державні, регіональні та місцеві цільові програми, плани діяльності у сфері освіти органів влади. Органи влади забезпечують відкритий доступ до зазначених документів шляхом їх оприлюднення на своїх офіційних веб-сайтах [124].

У цьому відношенні до міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти можливо також застосувати загальні положення Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23 березня 2000 р. № 1602-III. Відповідно до ч. 1 ст. 1 цього закону державне прогнозування економічного і соціального розвитку – це науково обґрунтоване передбачення напрямів розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення параметрів економічного і соціального розвитку. Прогноз економічного і соціального розвитку є засобом обґрунтування вибору тієї чи іншої стратегії та прийняття конкретних рішень державними органами, органами місцевого самоврядування щодо регулювання соціально-економічних процесів [209].

Функція планування знаходиться в тісному взаємозв'язку з функцією прогнозування, є формою її вираження. Як вже зазначалося вище, згідно із ст. 5 Закону України «Про освіту» документами державного прогнозування і стратегічного планування розвитку освіти є прогноз розвитку освіти України, стратегія розвитку освіти України, відповідні державні, регіональні та місцеві цільові програми, плани діяльності у сфері освіти органів влади. Відповідно до Положення про Міністерство освіти і науки України (затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228) зазначене міністерство в цілому та міністр зокрема використовують зазначену функцію у плануванні діяльності міністерства, центральних

органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління міністерства [98, с. 108; 124; 210; 280].

Організація є загальною функцією державного регулювання, за допомогою якої створюються система, що регулює та система, яку регулюють. В ході реалізації цієї функції створюються, реорганізуються та ліквідуються суб'єкти державного регулювання у сфері вищої освіти, встановлюються та реалізуються їх функції, повноваження, визначається їх структура, здійснюється регулюючий вплив з їхнього боку на інших суб'єктів у сфері вищої освіти [98, с. 108–109; 180–206].

Так, Закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту» визначають правові засади та порядок організації діяльності закладів вищої освіти та учасників освітньої діяльності, міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Відповідно до Положення про Міністерство освіти і науки України зазначене міністерство видає накази, організовує і контролює їх виконання. З метою організації своєї діяльності міністерство організовує планово-фінансову роботу, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку; організовує ведення діловодства та архівне зберігання документів відповідно до встановлених правил; забезпечує організацію внутрішнього аудиту та його здійснення на підприємствах, установах та організаціях, що належать до сфери управління міністерства. Міністр організовує та контролює в межах повноважень, передбачених законом, виконання міністерством покладених на нього завдань та функцій, організовує внутрішній контроль і внутрішній аудит та забезпечує їх здійснення в міністерстві, виконує ряд інших організаційних функцій. Державний секретар міністерства відповідно до покладених на нього завдань організовує та контролює роботу апарату міністерства [210].

Керівництво є загальною функцією державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, за допомогою якої спрямовується діяльність, поведінка об'єкта регулювання з метою досягнення запланованих результатів. Для того, щоб здійснювати керівництво, необхідно мати відповідні владні повноваження [98, с. 109; 180–206]. Щодо державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти такі повноваження відображаються у Конституції України, Законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту», Положенні про Міністерство освіти і науки України.

Координація – це загальна функція регулювання, що дозволяє узгоджувати дії різних органів державного регулювання та суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти при досягненні спільних цілей [98, с. 109; 180–206].

Координаційна функція є важливою в діяльності Міністерства освіти і науки України. Так, відповідно до Положення про Міністерство освіти і науки України це міністерство є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Саме міністерство здійснює в межах повноважень, передбачених законом, координацію діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сферах, що належать до його компетенції; організовує та координує інноваційну діяльність у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності; забезпечує координацію співробітництва між Україною та НАТО в сфері науки відповідно до компетенції Спільної робочої групи Україна - НАТО зі співробітництва з питань науки та довкілля; забезпечує координацію міжнародного білатерального науково-технічного співробітництва та роботу відповідно до компетенції спільних комісій з науково-технічного співробітництва, тощо. Міністр спрямовує і координує здійснення іншими центральними органами виконавчої влади заходів з питань, що належать до компетенції міністерства, тощо [210].

Функція контролю допомагає визначити ступінь відповідності змісту міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти прийнятим управлінським рішенням, виявити результати впливу органів державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на процес її здійснення та відхилення від управлінських рішень у цій сфері [98, с. 109-110; 180–206].

Так, наприклад, Закон України «Про освіту» містить окремий розділ VIII «Управління та контроль у сфері освіти». Стаття 69 цього закону визначає порядок державного нагляду (контролю) у сфері освіти, а стаття 71 – порядок громадського нагляду (контролю) у сфері освіти. Норми даного закону визначають контрольні функції органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших уповноважених органів та самих закладів освіти [124]. Закон України «Про вищу освіту» містить розділ XIV «Контроль у сфері вищої освіти». Відповідно до положень цього закону контроль у сфері вищої освіти поділяється на державний та громадський [125]. Функції контролю є важливими в діяльності Міністерства освіти і науки України, про що свідчить зміст положення про це міністерства [210].

Спеціальні функції державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти стосуються безпосередньо сфери міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти і закріплені за конкретними суб'єктами державного регулювання в нормативно-правових актах, що визначають їх компетенцію [98, с. 110-111; 180–206].

Так, спеціальні функції державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти закріплені в Законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту».

Зокрема, держава сприяє міжнародному співробітництву у сфері освіти шляхом: здійснення заходів щодо розвитку та зміцнення міжнародного співробітництва; створення належних правових та фінансово-економічних умов для міжнародного співробітництва, зокрема, встановлення відповідних бюджетних призначень у державному бюджеті та фінансування внесків за

членство в міжнародних організаціях, відрядження за кордон учасників міжнародних проектів і програм відповідно до умов договорів; сприяння залученню коштів міжнародних фондів, установ, громадських організацій тощо для виконання наукових, освітніх та інших програм і проектів; популяризації та координації діяльності, пов'язаної з міжнародним співробітництвом, створення відповідних інформаційних центрів, у тому числі за кордоном; надання консультативної підтримки з питань міжнародного співробітництва у сфері освіти і науки; здійснення іншої діяльності відповідно до законодавства (ст. 82 Закону України «Про освіту») [124].

З метою розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового освітнього простору держава сприяє: 1) впровадженню механізму гарантії якості вищої освіти для створення необхідної взаємодовіри, гармонізації систем оцінювання якості вищої освіти України та Європейського простору вищої освіти; 2) узгодженню Національної рамки кваліфікацій з рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти для забезпечення академічної та професійної мобільності та навчання протягом життя; 3) співпраці з Європейською мережею національних центрів інформації про академічну мобільність та визнання; 4) впровадженню на міжнародному ринку результатів наукових, технічних, технологічних та інших розробок закладів вищої освіти, продажу їхніх патентів та ліцензій; 5) залученню коштів міжнародних фондів, установ, громадських організацій тощо для виконання у закладах вищої освіти наукових, освітніх та інших програм. Держава здійснює заходи щодо розвитку та зміцнення взаємовигідного міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти і науки відповідно до двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів. Держава створює умови для міжнародного співробітництва закладів вищої освіти усіх форм власності, наукових, проектних, виробничих, клінічних, лікувально-профілактичних, культурно-освітніх, спортивно-оздоровчих установ та організацій, що

забезпечують функціонування та розвиток системи вищої освіти, органів, які здійснюють управління вищою освітою, шляхом: 1) встановлення відповідних бюджетних призначень у державному бюджеті; 2) фінансування внесків за членство в міжнародних організаціях, участі в заходах таких організацій; відрядження за кордон учасників освітнього процесу для науково-педагогічної та наукової роботи чи стажування відповідно до умов міжнародних договорів, а також договорів між закладами вищої освіти та іноземними партнерами, укладених на виконання освітніх і наукових проектів, які реалізуються за рахунок міжнародних грантів і коштів технічної допомоги (ст. 74 Закону України «Про вищу освіту») [125].

Спеціальні функції державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти закріплені також у Положенні про Міністерство освіти і науки України [210].

Допоміжні (обслуговуючі) функції державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти сприяють реалізації загальних та спеціальних функцій такого регулювання. Вони пов'язані із організаційним та адміністративно-господарським забезпеченням діяльності щодо державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. До допоміжних функцій державного регулювання відносяться: кадрове забезпечення; управління персоналом; організація служб та процедур; протокольно-організаційне забезпечення підготовки і проведення переговорів, нарад, засідань, інших заходів; оформлення та розмноження необхідних документів; діловодство; забезпечення господарськими засобами; технічне забезпечення управління; формування бюджету; юридичне забезпечення; інформаційне забезпечення; зв'язки з громадськістю, тощо [98, с. 113–114; 180–206].

Переходячи до аналізу форм державного регулювання слід зазначити, що в юридичній літературі немає єдиного підходу до визначення терміну «форма державного регулювання» [98, с. 139–147; 180–206].

Зокрема, В. Б. Авер'янов визначав форми управлінської діяльності як способи зовнішнього вираження змісту управлінської діяльності в її динаміці, тобто в ході практичного функціонування органів виконавчої влади [180, с. 257].

В науці адміністративного права зроблено висновки про те, що державне управління та регулювання виявляється в конкретних діях і взаємозв'язках органів і посадових осіб, завдяки яким управлінська та регулююча діяльність набуває певних форм. Саме через форми державного управління та регулювання відбувається реалізація компетенції органів державного управління та регулювання. Таким чином, під формами державного управління та регулювання слід розуміти відмінні за своїм характером та наслідками способи зовнішнього вираження діяльності органів виконавчої влади. Функції, як елементи управлінської та регулюючої діяльності, що характеризують її зміст, знаходять своє зовнішнє практичне вираження в різноманітних діях, що здійснюються суб'єктами управління та регулювання. Ці конкретні дії і є формами управлінської та регулюючої діяльності [180, с. 257; 180–206].

Погоджуючись із вже зробленими в науці адміністративного права висновками [98, с. 142], **форму державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти** можна визначити як юридично урегульовану діяльність суб'єктів державного регулювання у сфері освіти зі здійснення певних дій, необхідних для успішної реалізації закріплених за ними функцій державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, види якої безпосередньо закріплені в компетенції відповідних органів державного регулювання або витікають із неї.

За своїм організаційно-правовим змістом форми державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти можна поділити на правові та неправові (організаційні) [98, с. 139–147; 180–206].

Слід зазначити, що правові форми державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти пов'язані із

встановленням та застосуванням норм права, а їх використання спричиняє юридичні наслідки. Правові форми державного регулювання пов'язані із правовстановлюючою, правовиконавчою та правоохоронною формами діяльності держави. В юридичній літературі до правових форм державного регулювання відносять: 1) видання правових актів управління (нормативного та індивідуального (ненормативного) характеру); 2) укладення адміністративних договорів; 3) застосування правових актів управління, здійснення юридично значущих дій [98, с. 142–144; 180–206].

Проведений аналіз функцій державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, а також аналіз правового регулювання їх реалізації свідчить про те, що в ході їх реалізації відповідні органи державного регулювання здійснюють нормотворчу діяльність, встановлюють норми права, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. Нормативно-правові акти органів виконавчої влади, що видаються на підставі та на виконання законів, регулюють найбільш типові правила поведінки суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, визначають компетенцію суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, органів регулювання, встановлюють певні правові режими, тощо.

Слід зазначити, що у процесі реалізації функцій державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти не завжди виникає необхідність у виданні нормативних та індивідуальних актів управління та регулювання. Діяльність по реалізації організаційних та матеріально-технічних дій, спрямованих на впорядкування регулюючих відносин, відносять до неправових (організаційних) форм державного регулювання [98, с. 144–145; 180–206].

Проведений аналіз функцій державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, а також аналіз правового регулювання їх реалізації свідчить про те, що в ході їх реалізації відповідні органи

державного регулювання здійснюють не лише нормотворчу діяльність, але і застосовують неправові (організаційні) форми державного регулювання.

Враховуючи особливості предмету суспільних відносин, що виникають з приводу міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, у процесах державного регулювання такого співробітництва переважає використання правових форм державного регулювання.

Державне регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти реалізується за допомогою відповідних методів державного регулювання, які неодноразово були предметом адміністративно-правових досліджень [98, с. 147–157; 180–206].

За енциклопедичним визначенням методи управління – це способи або засоби досягнення поставлених управлінських цілей, що визначають якісну складову управління [211, с. 617–618].

Узагальнюючи зроблені в науці адміністративного права висновки, **метод державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти** можна визначити як юридично виражений спосіб практичного здійснення суб'єктами державного регулювання владно-організуючого впливу на керовані об'єкти міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, що відповідає характеру й обсягу наданих цим суб'єктам функцій та повноважень (компетенції), а також особливостям керованих об'єктів у зазначеній сфері.

Державне регулювання як особливий вид державної діяльності використовує різні методи, серед яких розрізняють методи організації і методи діяльності органів регулювання. Методи діяльності поділяють на загальні (застосовуються при використанні всіх або основних функцій регулювання на всіх найважливіших стадіях процесу регулювання) і спеціальні (застосовуються при здійсненні окремих функцій на деяких стадіях процесу регулювання) [211, с. 617–618].

Загальні методи – це насамперед переконання і примус. Примус допустимий лише на підставі закону, в межах і порядку, передбачених ним.

Переконання ґрунтується на авторитеті закону і застосовується без детального та спеціального правового регулювання. До загальних методів регулювання належать безпосередньо методи регулювання, загального керівництва та безпосереднього регулювання. За механізмом впливу на регульовані об'єкти їх поділяють на методи прямого і непрямого впливу (адміністративні та економічні), за силою впливу – на методи видання правових актів та організаційні. Слід зазначити, що усі загальні методи застосовуються не ізольовано, а в поєднанні (примус здійснюється у правових формах, переконання досягається як виданням правових актів, так і суспільно-організаційними методами) [211, с. 618].

До спеціальних методів діяльності органів регулювання відносять методи виконання окремих функцій регулювання. Щодо стадій процесу регулювання розрізняють методи вироблення і прийняття управлінських рішень [211, с. 618].

Враховуючи організаційно-правові особливості державного регулювання у сфері вищої освіти, методи державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти доцільно поділити на три групи: організаційні (що виражаються у здійсненні певних регулюючих дій по відношенню до об'єктів регулювання, не пов'язаних із вирішенням того чи іншого конкретного питання); адміністративні (що виражаються у прийнятті рішень, обов'язкових для об'єктів регулювання); економічні (що виражаються у впливі суб'єктів регулювання на економічний стан об'єктів регулювання) [98, с. 151–157; 180–206].

Більш детально зупинимося на характеристиці застосування у державному регулюванні міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти адміністративних та економічних методів державного регулювання.

Слід зазначити, що адміністративні методи державного регулювання є методами владних приписів, в яких практично реалізуються належні органам державного регулювання повноваження державно-владного характеру. Загальними ознаками адміністративних методів державного регулювання є:

1) прямий вплив на об'єкт регулювання за допомогою чіткого встановлення його прав та обов'язків, індивідуалізованих команд регулювання; 2) односторонній вибір органом регулювання способу вирішення завдання чи конкретного варіанту поведінки, однозначне вирішення відповідної ситуації, що має обов'язкову силу для виконавця; 3) безумовна обов'язковість розпоряджень та вказівок, невиконання яких може потягти за собою відповідальність [98, с. 151–157; 180–206].

Економічні методи державного регулювання пов'язані із застосуванням таких економічних факторів, як економічні інтереси, матеріальне стимулювання, використання системи цін, податкові та інші пільги, тощо. Загальними ознаками економічних методів державного регулювання є: 1) використання стимулюючих засобів, створення економічної зацікавленості, що спонукає об'єкт регулювання діяти належним чином та у потрібному напрямку, досягати ініціативного вирішення поставлених перед ним завдань без спеціальних розпоряджень та вказівок керівних органів; 2) надання об'єкту регулювання можливостей вибору між способами дій; 3) порушення встановлених показників та умов поведінки об'єктом регулювання не супроводжується прямим стягненням для нього, а лише приводить до негативних наслідків господарсько-економічного характеру, які він відчуває в результаті власних невірних дій. Економічні методи передбачають порівняно з адміністративними значно вищий рівень саморегуляції діяльності об'єктів регулювання. В адміністративно-правовій науці до економічних методів державного управління та регулювання відносять такі методи, як планування, економічний аналіз, госпрозрахунок, фінансово-кредитні методи, економічний експеримент та ряд інших [98, с. 151–157; 180–206].

Враховуючи дуалістичний (публічно-правовий та приватно-правовий) характер суспільних відносин, що виникають у процесі міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, особливості правових засад реалізації внутрішніх та зовнішніх функцій держави у цій сфері, поєднання державного

регулювання із автономією закладів вищої освіти, слід зробити висновок про те, що в ході реалізації функцій державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти відповідні органи державного регулювання в однаковій мірі використовують як адміністративні, так і економічні методи державного регулювання.

2.2. Система та правовий статус суб'єктів державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні

Для комплексного та системного розкриття предмету даного дослідження важливо охарактеризувати правовий статус суб'єктів державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні.

В межах даного підрозділу зупинимося на загальному огляді основних положень юридичної науки щодо системи та правового статусу органів державного регулювання та розкриємо особливості системи та правового статусу органів державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні.

Погоджуючись із існуючими в адміністративно-правовій науці науково-теоретичними підходами до визначення поняття орган державної влади (орган державного управління та регулювання) наведемо окремі із таких визначень:

– орган держави (державний орган) – це структурно організований елемент державного механізму, наділений владними повноваженнями та необхідними матеріальними засобами для здійснення завдань, пов'язаних із реалізацією функцій держави. Система цих органів утворює державний апарат [174, с. 286];

– органи виконавчої влади (органи державного управління) являють собою окремий вид державних органів, діяльність яких відповідно до принципу поділу влади спрямована на виконання законів, інших нормативно-

правових актів та здійснення державного управління. Оскільки переважний обсяг своїх повноважень органи виконавчої влади реалізують у сфері державного управління, їх прийнято називати органами державного управління [174, с. 287];

– державний орган – це відокремлена і відносно самостійна частина (елемент) механізму держави, яка наділена юридично встановленими владними повноваженнями для здійснення визначених завдань, що безпосередньо пов'язані з реалізацією тієї чи іншої функції держави [182; 183, с. 48–53].

Таким чином, органи державної влади – це органи, наділені юридично визначеними державно-владними повноваженнями та необхідними засобами для здійснення завдань і функцій держави. Органи державної влади здійснюють свої повноваження у законодавчій, виконавчій та судовій сферах.

Повноваження органів державної влади знаходять відображення у їх компетенції, яка закріплюється у відповідних нормативно-правових актах. Компетенція є одним із визначальних елементів правового статусу органу державної влади і являє собою комплекс повноважень зі здійснення державної влади. Встановлення компетенції органів державної влади здійснюється за умови попереднього визначення їх функцій, форм та методів діяльності [180–182; 183, с. 119; 191–196].

Засобами визначення і зміни компетенції органів виконавчої влади є: централізація (здійснення функцій держави переважно її центральними органами); децентралізація (передача центральними органами виконавчої влади виконання функцій держави на рівень нижчих і місцевих органів виконавчої влади); деконцентрація (розподіл виконання функцій держави на горизонтальні і вертикальні рівні системи органів виконавчої влади); делегування (узгоджена на підставі рішення відповідного органу або договору передача владних повноважень від одного органу до іншого); субсидіарність (взаємодоповнююча реалізація власних повноважень органами виконавчої влади) [180–182; 183, с. 119; 191–196].

Найбільш типовими є наступні рівні визначення компетенції органів виконавчої влади: конституційний рівень; рівень законів і підзаконних нормативно-правових актів; договірний; пов'язаний із делегуванням повноважень одним органом іншому [180–182; 183, с. 119; 191–196].

Відповідно до ч. 2 ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Згідно із ч. 2 ст. 120 Конституції України організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України [122].

Узагальнюючи положення науки адміністративного права слід зазначити, що державний апарат – це сукупність органів, за допомогою яких практично здійснюється держава влада. Державний апарат в Україні побудований і функціонує за принципом поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову. Від державного апарату слід відрізнити апарат державних органів, до складу якого належать певні структурні підрозділи та посади, призначення яких полягає у забезпеченні виконання відповідними органами влади покладених на них завдань та функцій згідно із їх компетенцією. Поняття «державний апарат», «державний механізм», «апарат державного управління», «управлінський апарат» є синонімами [179, с. 121; 182; 183, с. 54–58; 200–204].

У сфері виконавчої влади в ролі елементів державного апарату виступають самостійні органи виконавчої влади, які складають його систему. Структурними елементами органів управління є структурні підрозділи та посади. Слід також розрізняти поняття структури державного апарату (який є поєднанням конкретних суб'єктів управління) і структури системи управління (як поєднання суб'єктів і об'єктів управління) [179, с. 121; 182; 183, с. 54–58; 200–204].

Характеристикою місця органів державної влади в системі державного апарату є їх організаційна (горизонтальна та вертикальна) та функціональна

відокремленість. Залежно від змісту функцій органи виконавчої влади поділяються на органи загальної, галузевої, функціональної, міжгалузевої компетенції; від сфери діяльності – на органи управління економікою, соціально-культурним розвитком, адміністративно-політичною сферою; від способів прийняття владних рішень – на колегіальні і єдиноначальні (одноособові), тощо [179, с. 121; 182; 183, с. 54–58; 200–204].

Існує також ряд інших критеріїв класифікації органів державної влади: за способом формування – виборні та призначувані; за територією діяльності – загальнодержавні та місцеві; за часом дії – постійно діючі і тимчасові; за складом – колегіальні та одноособові; за характером повноважень – загальної компетенції, функціональної компетенції, галузевої компетенції, міжгалузевої компетенції; за поділом на гілки влади – законодавчі, виконавчі і судові; за функціями, формами та методами діяльності – правотворчі, правозастосовчі, правоохоронні, контрольно-наглядові. За критерієм їх місця у системі вертикалі влади органи виконавчої влади поділяються на: вищий орган – Кабінет Міністрів України; центральні органи – міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; місцеві органи – місцеві державні адміністрації, територіальні органи центральних органів виконавчої влади [174, с. 287–288].

Розрізняють наступні схеми взаємовідносин структурних елементів державного апарату: схеми зв'язків організаційного (лінійного чи функціонального) підпорядкування структурних одиниць; схеми розподілу між структурними одиницями цілей, завдань, функцій і повноважень; схеми інформаційних зв'язків між структурними одиницями. За цими схемами відбувається взаємодія структурних одиниць державного апарату як по «вертикалі», так і по «горизонталі» [179, с. 121; 183, с. 54–58; 177; 204, с. 16–18; 205, с. 34–45].

Види управлінських відносин між органами виконавчої влади мають таку класифікацію: залежно від положення органів в ієрархічно побудованій системі органів виконавчої влади – вертикальні і горизонтальні; за кінцевим

результатом функціонування та сферою діяльності – субординаційні, координаційні та реординаційні; відповідно до впливу відносин на діяльність органів виконавчої влади – функціонально необхідні, із позитивним впливом (не є функціонально необхідними, але покращують дію системи) та з негативним впливом (надмірні та суперечливі зв'язки, що ускладнюють роботу органів та підсистем) [183, с. 86–91; 205, с. 46–114; 206, с. 162–188].

Домінуючими серед управлінських відносин між органами виконавчої влади є субординаційні відносини. Субординація – це «вертикальна» взаємодія сторін, коли одна сторона підпорядкована іншій, а також наявні владні повноваження у вищого рівня в системі управління щодо нижчого. Підпорядкованість органів виконавчої влади – це організаційна залежність органу нижчого рівня від органу вищого рівня. Розрізняють такі рівні підпорядкованості як повна підпорядкованість та часткова підпорядкованість. За обсягом підпорядкованість поділяється на лінійну та функціональну. За іншою класифікацією підпорядкування поділяється на загальне, безпосереднє, оперативне, співпідпорядкування (пряме – по «вертикалі» та подвійне – по «горизонталі»). Повна (лінійна) підпорядкованість характерна для відносин в межах систем та апаратів центральних органів виконавчої влади (незалежно від того, чи є вони функціональними, галузевими чи міжгалузевими), а також у відносинах між центральними органами виконавчої влади та підпорядкованими ним об'єктами управління. Часткова (функціональна) підпорядкованість має місце при виконанні повноважень функціональних центральних органів виконавчої влади по відношенню до галузевих та міжгалузевих центральних органів виконавчої влади (та їхніх об'єктів управління). Координація означає погодження та об'єднання дій з метою найбільш швидкого і найбільш правильного вирішення завдань з найменшими витратами ресурсів. Координація поділяється на вертикальну (відносини між вищими та нижчими органами виконавчої влади) та горизонтальну (відносини між органами виконавчої влади одного організаційного рівня). Реординація – це процес

реалізації повноважень суб'єктів управління нижчого рівня або об'єктів управління по відношенню до суб'єктів управління вищого рівня (погодження дій, повідомлення про наміри, подання заяв, тощо) [183, с. 86–91; 205, с. 46–114].

Проаналізуємо систему суб'єктів державного регулювання, до компетенції яких входить державне регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні.

Відповідно до ч. 1 ст. 12 Закону України «Про вищу освіту» управління у сфері вищої освіти у межах своїх повноважень здійснюється: 1) Кабінетом Міністрів України; 2) центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки; 3) галузевими державними органами, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти; 4) органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти; 5) Національною академією наук України та національними галузевими академіями наук; 6) засновниками закладів вищої освіти; 7) органами громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки; 8) Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти [125].

Враховуючи предмет даного дисертаційного дослідження, в рамках цього підрозділу зупинимося на аналізі діяльності у досліджуваній сфері Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, галузевих державних органів, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, та Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти [282].

Так, суб'єктами державного регулювання загальної компетенції у цій сфері є Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України.

Відповідно до ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України у досліджуваній сфері належить: прийняття законів; затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики; затвердження

загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку; надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України. Згідно із ст. 92 Конституції України у досліджуваній сфері виключно законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства; засади регулювання праці і зайнятості, освіти, культури; засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності; засади регулювання демографічних та міграційних процесів; організація і діяльність органів виконавчої влади [122; 281].

Розглядаючи компетенцію Президента України у досліджуваній сфері слід зазначити, що Президент України відповідно до ст. 106 Конституції України забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України; приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні; підписує закони, прийняті Верховною Радою України; здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України [122].

Вищим органом у системі органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів України.

Як вищий орган у системі органів виконавчої влади у відповідності до ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів України у досліджуваній сфері забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України; вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина; забезпечує проведення політики у сферах праці й зайнятості населення, освіти, науки і

культури; організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України; спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади; здійснює інші повноваження, визначені Конституцією та законами України [122].

Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року № 794-VII (далі – Закон України «Про Кабінет Міністрів України») відповідно до Конституції України визначає організацію, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України [212].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» до основних завдань Кабінету Міністрів України у досліджуваній сфері можна віднести забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України; вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості; забезпечення проведення політики у сферах праці та зайнятості населення, освіти, науки і культури; розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм; забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави; організація і забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності; спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю [212].

Згідно із ст. 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» до основних повноважень Кабінету Міністрів України щодо міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти можна віднести такі повноваження: 1) у сферах освіти, науки, культури: забезпечує проведення державної політики у сфері освіти; забезпечує проведення державної політики у сферах культури; забезпечує розроблення і здійснення заходів щодо створення матеріально-

технічної бази та інших умов, необхідних для розвитку освіти, культури; забезпечує проведення науково-технічної політики, розвиток і зміцнення науково-технічного потенціалу України, розроблення і виконання загальнодержавних науково-технічних програм; вживає заходів щодо вдосконалення державного регулювання у науково-технічній сфері, стимулювання інноваційної діяльності підприємств, установ та організацій; визначає порядок формування та використання фондів для науково-технічної діяльності; 2) у сферах правової політики, законності, забезпечення прав і свобод людини та громадянина: забезпечує проведення державної правової політики; здійснює контроль за додержанням законодавства органами виконавчої влади, їх посадовими особами, а також органами місцевого самоврядування з питань виконання ними делегованих повноважень органів виконавчої влади; вживає заходів щодо захисту прав і свобод, гідності, життя і здоров'я людини та громадянина від протиправних посягань; забезпечує координацію і контроль за діяльністю органів виконавчої влади щодо запобігання і протидії корупції; 3) у сфері зовнішньої політики: забезпечує у межах своїх повноважень зовнішньополітичну діяльність України, розробляє та затверджує державні програми в цій сфері, погоджує програми перебування офіційних закордонних делегацій, до складу яких входять представники Кабінету Міністрів України, та інші пов'язані з цим документи; забезпечує відповідно до закону про міжнародні договори вирішення питань щодо укладення та виконання міжнародних договорів України; 4) у сфері національної безпеки та обороноздатності: здійснює заходи щодо зміцнення національної безпеки України, розробляє та затверджує державні програми з цих питань [212].

Слід зазначити, що організація, повноваження і порядок діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади визначаються Конституцією України, Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 року № 3166-VI (далі – Закон

України «Про центральні органи виконавчої влади») та іншими законами України.

Для характеристики правового статусу суб'єктів державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти крім Конституції України та Закону України «Про Кабінет Міністрів України» важливо проаналізувати положення Закону України «Про центральні органи виконавчої влади».

Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» систему центральних органів виконавчої влади складають міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Система центральних органів виконавчої влади є складовою системи органів виконавчої влади, вищим органом якої є Кабінет Міністрів України. Міністерства забезпечують формування та реалізують державну політику в одній чи декількох сферах, інші центральні органи виконавчої влади виконують окремі функції з реалізації державної політики. Повноваження міністерств, інших центральних органів виконавчої влади поширюються на всю територію держави. У своїй діяльності вони керуються Конституцією України, Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» та іншими законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства України [213].

Згідно із статтями 4 і 5 досліджуваного закону міністерства та інші центральні органи виконавчої влади є юридичними особами публічного права, які утворюються, реорганізуються та ліквідуються Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України. Утворення, реорганізація та ліквідація міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади здійснюються з урахуванням завдань Кабінету Міністрів України, а також з урахуванням необхідності забезпечення здійснення повноважень органів виконавчої влади і недопущення дублювання

повноважень. Міністерство, інший центральний орган виконавчої влади утворюється шляхом утворення нового органу влади або в результаті реорганізації (злиття, поділу, перетворення) одного чи кількох центральних органів виконавчої влади, та припиняється шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації. Порядок здійснення заходів, пов'язаних з утворенням, реорганізацією чи ліквідацією міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, визначається Кабінетом Міністрів України [213].

У статтях 6 і 7 досліджуваного закону зазначається, що міністерство є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох визначених Кабінетом Міністрів України сферах, проведення якої покладено на Кабінет Міністрів України Конституцією та законами України. Міністерство очолює міністр, який є членом Кабінету Міністрів України. Основними завданнями міністерства як органу, що забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох сферах, є забезпечення нормативно-правового регулювання; визначення пріоритетних напрямів розвитку; інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики; узагальнення практики застосування законодавства, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення та внесення в установленому порядку проектів законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України на розгляд Президентіві України та Кабінету Міністрів України; забезпечення здійснення соціального діалогу на галузевому рівні; здійснення інших завдань, визначених законами України [213].

Як вже зазначалося у цьому підрозділі слід розрізняти державний апарат та апарат органів державної влади.

Апаратом міністерства є організаційно поєднана сукупність структурних підрозділів і посад, що забезпечують діяльність міністра, а також виконання покладених на міністерство завдань. Для підготовки рекомендацій щодо виконання завдань міністерства може утворюватися

колегія міністерства як консультативно-дорадчий орган. Міністерство у межах своїх повноважень, на основі і на виконання Конституції та законів України, актів Президента України та постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України видає накази, які підписує міністр (ст. 11 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади») [213].

Характеризуючи правовий статус міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, слід погодитися із зробленим в науці адміністративного права висновком про те, що вони є призначуваними, єдиначальними, постійно діючими, вищими органами функціональної, галузевої та міжгалузевої компетенції у системі органів виконавчої влади, підпорядкованими Кабінету Міністрів України, юрисдикція яких поширюється на всю територію держави, що виконують правотворчі та правозастосовчі функції. Діяльність міністерств (інших центральних органів державної виконавчої влади) фінансується за рахунок державного бюджету України. Міністерства (інші центральні органи виконавчої влади) в межах своїх повноважень на основі та на виконання актів законодавства видають накази, організовують і контролюють їх виконання. У випадках, передбачених законодавством, зазначені накази є обов'язковими для виконання центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, представницькими органами, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форм власності та громадянами. У разі потреби міністерства та інші центральні органи виконавчої влади видають разом з іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та представницькими органами спільні накази. Нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають реєстрації в порядку, встановленому законом [98, с. 127].

Слід зазначити, що центральні органи виконавчої влади функціональної компетенції приймають рішення і проводять заходи,

обов'язкові для всіх галузевих та міжгалузевих органів державного управління, вони мають повноваження надвідомчого характеру. Їх діяльність зводиться не лише до здійснення властивих їм спеціальних функцій державного управління, але і до функцій координаційного змісту. Це обумовлено тим, що зазначені органи державного управління, здійснюючи державне управління у певній сфері, повинні проводити єдину державну політику у цій сфері, що практично неможливо без координації діяльності багатьох органів державного управління. Завданням органів державного управління галузевої компетенції є управління та регулювання окремими галузями економіки та соціальної сфери. Органи державного управління міжгалузевої компетенції реалізують функції державного управління та регулювання, які мають відношення одночасно до декількох галузей економіки або соціальної сфери, але при цьому їх діяльність не має універсального (надвідомчого) характеру, що властиво для діяльності органів державного управління функціональної компетенції [98, с. 130–134].

Враховуючи особливості міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти як предмета правового регулювання та об'єкта державного регулювання функції державного регулювання цією діяльністю віднесені до повноважень суб'єктів державного регулювання функціональної компетенції і не є властивими для суб'єктів державного регулювання галузевої та міжгалузевої компетенції.

Суб'єктом державного регулювання функціональної компетенції у сфері вищої освіти є Міністерство освіти і науки України.

Положення про Міністерство освіти і науки України було затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630.

За своїм правовим статусом Міністерство освіти і науки України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Міністерство освіти і науки України є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням

Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Казначейства [210].

Міністерство освіти і науки України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності в зазначених сферах, трансферу (передачі) технологій, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності [210].

Завдання та функції Міністерства освіти і науки України є взаємопов'язаними. При цьому слід зазначити, що функції міністерства щодо міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти витікають із його основних завдань.

Так, основними завданнями Міністерства освіти і науки України є: 1) забезпечення формування та реалізація державної політики у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності та інноваційної діяльності в зазначених сферах, трансферу (передачі) технологій; 2) забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності [210].

Відповідно до покладених на нього завдань Міністерство освіти і науки України виконує такі основні функції, що прямо або опосередковано мають відношення до міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти: узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в

установленому порядку вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України; розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції; погоджує проекти законів, інших актів законодавства, які надходять на погодження від інших міністерств та центральних органів виконавчої влади; здійснює нормативно-правове регулювання у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності в зазначених сферах, трансферу (передачі) технологій, а також у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності; забезпечує інтеграцію вітчизняних освіти і науки, інших сфер, що належать до його компетенції, з неухильним дотриманням принципів збереження і захисту національних інтересів; визначає перспективи і пріоритетні напрями розвитку вищої освіти; розробляє стратегію та програми розвитку вищої освіти і подає їх на розгляд Кабінету Міністрів України; провадить аналітично-прогностичну діяльність у сфері вищої освіти, визначає тенденції її розвитку, вплив демографічної, етнічної, соціально-економічної ситуації, інфраструктури виробничої та невиробничої сфери, формує стратегічні напрями розвитку вищої освіти з урахуванням науково-технічного прогресу та інших факторів, узагальнює світовий і вітчизняний досвід розвитку вищої освіти; створює умови для здобуття громадянами вищої освіти; розробляє та затверджує умови прийому до закладів освіти; здійснює нормативно-правове та навчально-методичне забезпечення функціонування закладів освіти, організовує і здійснює наукове та методичне забезпечення освіти у межах, визначених спеціальними законами; забезпечує інтеграцію вітчизняної науки у світовий науковий простір із збереженням і захистом національних пріоритетів; забезпечує реєстрацію та облік науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт та реалізацію міжнародних науково-технічних програм і проектів відповідно до міжнародних договорів; забезпечує

координацію співробітництва між Україною та НАТО в сфері науки відповідно до компетенції Спільної робочої групи Україна - НАТО зі співробітництва з питань науки та довкілля; забезпечує координацію міжнародного білатерального науково-технічного співробітництва та роботу відповідно до компетенції спільних комісій з науково-технічного співробітництва; затверджує порядок, види та форми проведення моніторингу якості освіти; здійснює ліцензування освітньої діяльності у сферах вищої, післядипломної, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти; здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням ліцензіатами вимог ліцензійних умов провадження освітньої діяльності у сферах вищої, післядипломної, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти шляхом проведення планових та позапланових перевірок; за дорученням і в межах, встановлених Кабінетом Міністрів України, реалізує права і обов'язки уповноваженого органу стосовно заснованих державою закладів вищої освіти; розробляє положення про порядок реалізації права на академічну мобільність та подає його на розгляд Кабінету Міністрів України; затверджує вимоги до рівня володіння українською мовою як іноземною та порядок проведення сертифікаційного іспиту з української мови; затверджує порядок виготовлення, видачі та обліку документів про освіту, вимоги до їх форми та/або змісту; проводить роботу, пов'язану з визнанням виданих в інших державах документів про освіту, наукові ступені та вчені звання; затверджує за погодженням з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти порядок визнання здобутих в іноземних закладах вищої освіти ступенів вищої освіти та наукових ступенів і проводить процедуру їх визнання, крім випадків, передбачених Законом України «Про вищу освіту»; визначає порядок набору іноземців та осіб без громадянства для навчання в Україні, здійснює контроль за його дотриманням українськими закладами освіти незалежно від їх підпорядкування і форми власності, організовує ведення обліку таких осіб; визначає пріоритетні та перспективні напрями освітніх послуг, що надаються

українськими закладами освіти іноземцям та особам без громадянства; здійснює міжнародне співробітництво, забезпечує виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України з питань, що належать до його компетенції; забезпечує співробітництво України з Європейським Співтовариством у сфері освіти, науки, інновацій і технологій; забезпечує участь України у програмах Європейського Союзу з навчання, досліджень та інновацій; здійснює інші повноваження, визначені законом [210].

Повноваження галузевих державних органів, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти визначаються у ч. 2 ст. 13 Закону України «Про вищу освіту». Зокрема, державні органи, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти беруть участь у реалізації державної політики у сфері вищої освіти, науки, професійної підготовки фахівців, у ліцензуванні освітньої діяльності, що провадиться закладами вищої освіти; формують пропозиції і розміщують державне замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою у порядку, встановленому законодавством; сприяють працевлаштуванню випускників закладів вищої освіти, що належать до сфери їх управління, здійснюють розподіл випускників вищих військових навчальних закладів, закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання для подальшого проходження служби та надають випускникам інших закладів вищої освіти інформацію про наявність вакансій у складі юридичних осіб незалежно від форми власності та підпорядкування для можливого працевлаштування; аналізують якість вищої освіти в закладах вищої освіти, що належать до сфери їх управління; безпосередньо або через уповноважений ними орган реалізують права та обов'язки засновника, передбачені цим та іншими законами України, стосовно закладів вищої освіти, що належать до сфери їх управління; перейменовують підпорядковані їм заклади вищої освіти в разі невиконання такими закладами вимог частини другої статті 4 Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії»; здійснюють інші повноваження відповідно до законодавства [125].

Відповідно до ч. 1 ст. 12 Закону України «Про вищу освіту» управління у сфері вищої освіти у межах своїх повноважень здійснюється, серед інших державних органів управління, Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти [125].

Ряд повноважень у процесі міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти здійснює Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (далі – Національне агентство), яке було створене Постановою Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 року № 244 відповідно до статті 17 Закону України «Про вищу освіту» як постійно діючий колегіальний орган з питань реалізації державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти. Статут Національного агентства був затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 року № 244 та діє в редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 23 січня 2024 року № 71.

Відповідно до його Статуту Національне агентство є постійно діючим колегіальним органом. За своїм правовим статусом Національне агентство є юридичною особою публічного права, засновником якої є держава, неприбутковою організацією. Кошторис, план асигнувань загального фонду бюджету, штатний розпис Національного агентства на відповідний рік та зміни до них затверджує Міністерство освіти і науки України. Національне агентство взаємодіє з Кабінетом Міністрів України, Міністерством освіти і науки України, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, Національною академією наук та національними галузевими академіями наук, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами та організаціями, науковими установами і закладами вищої освіти зарубіжних країн, а також з міжнародними організаціями в галузі вищої освіти [214].

Національне агентство виконує ряд функцій, які прямо або опосередковано відносяться до міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. Зокрема, відповідно до наданих йому повноважень, Національне

агентство розробляє положення про акредитацію освітніх програм, положення про інституційну акредитацію закладів вищої освіти, положення про акредитацію незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, положення про Апеляційну палату і подає їх для затвердження до Міністерства освіти і науки України; аналізує якість освітньої діяльності закладів вищої освіти; проводить інституційну акредитацію; формує галузеві експертні ради; погоджує розроблені Міністерством освіти і науки України стандарти вищої освіти; здійснює постакредитаційний моніторинг; проводить акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти; вносить інформацію до Єдиної державної електронної бази з питань освіти про сертифікати (офіційні рішення) про акредитацію освітніх програм, видані іноземними акредитаційними агентствами чи агентствами забезпечення якості вищої освіти, перелік яких затверджено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 554; приймає рішення про акредитацію освітньої програми, умовну (відкладену) акредитацію, проведення повторної акредитаційної експертизи чи відмову в акредитації відповідної освітньої програми за результатами акредитаційної експертизи освітньої програми і розгляду акредитаційної справи; видає сертифікати про акредитацію освітньої програми, умовну (відкладену) акредитацію та вносить інформацію про їх видачу до Єдиної державної електронної бази з питань освіти; надає закладу вищої освіти роз'яснення в межах здійснення постакредитаційного моніторингу щодо виконання критеріїв, встановлених положенням про акредитацію освітніх програм, попереджає про необхідність їх виконання і встановлює строк усунення виявлених недоліків. У разі невиконання таких критеріїв та неусунення виявлених недоліків у встановлений строк Національне агентство припиняє дію сертифіката про акредитацію відповідної освітньої програми; приймає рішення про інституційну акредитацію чи відмову в інституційній акредитації відповідного закладу вищої освіти та вносить такі відомості до Єдиної державної електронної бази з питань освіти; надає закладу вищої

освіти в межах здійснення постакредитаційного моніторингу роз'яснення щодо забезпечення якості вищої освіти, попереджає про необхідність усунення відповідних порушень і встановлює строк їх усунення. У разі неусунення виявлених порушень у встановлений строк Національне агентство скасовує рішення про інституційну акредитацію закладу вищої освіти; формує критерії оцінки якості освітньої діяльності, у тому числі наукових здобутків, закладів вищої освіти, за якими можуть складатися рейтинги закладів вищої освіти; погоджує розроблений Міністерством освіти і науки України порядок визнання здобутих в іноземних закладах вищої освіти ступенів вищої освіти та наукових ступенів; акредитує незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, веде їх реєстр [214].

Національне агентство має право залучати до проведення процедури акредитації освітньої програми акредитовані ним незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти; залучати спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, експертів, а також залучати міжнародних експертів, представників провідних іноземних закладів вищої освіти та/або експертів інституцій, які забезпечують якість вищої освіти в інших країнах, до розгляду питань, що належать до компетенції Національного агентства, у тому числі на платній основі; бути членом міжнародних організацій у сфері забезпечення якості вищої освіти, проходити їх акредитацію, за погодженням з Кабінетом Міністрів України сплачувати відповідні вступні, членські та інші види обов'язкових внесків, у тому числі в іноземній валюті [214].

Таким чином, науково-теоретичний аналіз системи та правового статусу суб'єктів державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти свідчить про те, що таке регулювання здійснюється Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством освіти і науки України, галузевими державними

органами, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, та Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Особливістю державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти є віднесення функцій по його здійсненню до компетенції функціонального центрального органу виконавчої влади, а саме Міністерства освіти і науки України, що обумовлено правовим змістом суспільних відносин, що виникають з приводу міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти як предмета правового регулювання та об'єкта державного регулювання. За своїм правовим статусом Міністерство освіти і науки України є юридичною особою публічного права, центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Ряд функцій, які прямо або опосередковано відносяться до міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, виконує Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, як постійно діючий колегіальний орган із правовим статусом юридичної особи публічного права, заснований Кабінетом Міністрів України.

2.3. Адміністративно-правові особливості недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні

Інтенсифікація та пріоритетність розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні спричиняє зростання ролі та значення недержавного регулювання у цій сфері.

Питання недержавного регулювання суспільних відносин вже були предметом досліджень в науці адміністративного права України [98; 180; 215; 216].

В науці адміністративного права України визначено, що видами недержавного управління є самоврядне (муніципальне), громадське та корпоративне управління [180, с. 74].

Погоджуючись із висновками щодо визначень поняття недержавного управління, що вже містяться в науковій літературі [98, с. 182], **недержавне регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти** можна визначити як здійснення врегульованого нормами права, зобов'язуючого в рамках імперативних та диспозитивних правовідносин, цілевстановлюючого, організуючого та регулюючого впливу з боку суб'єктів регулювання недержавної форми власності в межах встановлених законодавством та їх статутними документами повноважень на діяльність суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти з метою ефективного досягнення запланованих результатів відповідно до інтересів суб'єктів такого співробітництва.

Перед характеристикою суб'єктів недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти зупинимось на короткому аналізі адміністративно-правових особливостей недержавного регулювання, що вже частково було предметом адміністративно-правових досліджень [98, с. 182–208].

Слід зазначити, що основу взаємовідносин суб'єктів недержавного регулювання та держави становить законодавчо закріплений правовий статус таких суб'єктів. Держава не втручається в їх діяльність, надаючи широку автономію, здійснюючи при цьому належний контроль шляхом державної реєстрації таких суб'єктів, здійснення контролю за дотриманням ними положень статутів, правил окремих видів діяльності, контролю за джерелами і розмірами надходжень та правильністю сплати податків, притягнення до юридичної відповідальності в разі порушення законодавства, тощо. На

законодавчому рівні відносини субординації між органами виконавчої влади та суб'єктами недержавного регулювання формально не закріплені, оскільки зазначені відносини не пов'язані із прямим організаційним підпорядкуванням останніх відповідним органам державної влади. Елементи субординації спостерігаються лише у випадках делегування органами виконавчої влади окремих функцій державного регулювання відповідним суб'єктам недержавного управління [98; 215; 216].

У відносинах між самими суб'єктами недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти мають місце процеси координації, оскільки вони є незалежними один від одного в організаційному, майновому та інших відношеннях. У «вертикальних» відносинах в середині системи відповідних суб'єктів недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та у їх відносинах із органами державної влади спостерігається також реординація, як процес реалізації повноважень суб'єктів управління нижчого рівня або об'єктів управління по відношенню до суб'єктів управління вищого рівня (погодження дій, повідомлення про наміри, подання пропозицій, тощо) [98, с. 182-208].

Аналіз взаємозв'язків окремих суб'єктів недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти по «вертикалі» із органами виконавчої влади (наприклад Торгово-промислової палати України із Кабінетом Міністрів України та Міністерством економіки, довкілля та сільського господарства України) дає можливість зробити висновок про наявність елементів функціонального підпорядкування в рамках делегування з боку держави окремих функцій державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти [98, с. 205–208].

Функції регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, які реалізуються суб'єктами недержавного регулювання, за своїм адміністративно-правовим змістом подібні до функцій державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Відмінність полягає в тому, що управлінська діяльність суб'єктів недержавного регулювання не має державно-владного характеру, і їх акти управління лише у випадках прямо передбачених законодавством можуть мати загальнообов'язковий нормативний характер.

У процесі недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти використовується вся система форм та методів регулювання, що властиві органам державної влади. При цьому форми та методи недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти визначаються в основному на законодавчому рівні і в меншій мірі є результатом волевиявлення суб'єктів недержавного управління. Підстави, способи, порядок та процедури застосування форм та методів недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти визначаються державою у правовій формі. Природа форм та методів недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти визначається правовим статусом (компетенцією) органів недержавного регулювання, відсутністю у них державно-владних повноважень. Форми недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти мають рекомендаційний (і лише у випадках, передбачених законодавством, юридично-обов'язковий) та координаційно-погоджувальний характер. Методам недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти властивий як прямий (адміністративний), так і непрямий (економічний, регуляторний, стимулюючий) характер. У формах та методах недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти по суті втілюються ті самі цілі, завдання та функції державного регулювання, що передбачені законодавством для системи органів державної влади. При цьому держава у разі необхідності може застосувати до суб'єктів недержавного регулювання відповідні заходи державного примусу у вигляді скасування їхніх актів, дострокового припинення їх повноважень, ліквідації тощо [98, с. 182-208].

Як вже зазначалося у попередньому підрозділі роботи, згідно із ч. 1 ст. 12 Закону України «Про вищу освіту» управління у сфері вищої освіти у межах своїх повноважень здійснюється: 1) Кабінетом Міністрів України; 2) центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки; 3) галузевими державними органами, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти; 4) органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти; 5) Національною академією наук України та національними галузевими академіями наук; 6) засновниками закладів вищої освіти; 7) органами громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки; 8) Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти [125].

Слід зазначити, що серед наведених суб'єктів до суб'єктів недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти відносяться органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, Національна академія наук України та національні галузеві академії наук, засновники закладів вищої освіти та органи громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки.

Враховуючи те, що відповідно до ст. 76 Закону України «Про вищу освіту» одним із напрямів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти є зовнішньоекономічна діяльність у сфері вищої освіти, а надання послуг у сфері освіти відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» є одним із видів зовнішньоекономічної діяльності (про що вже йшлося у підрозділі 1.1. цієї роботи), до суб'єктів недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти можна віднести торгово-промислові палати.

Місцеве самоврядування є одним із видів недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. Відповідно до ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання

місцевого значення в межах Конституції і законів України. Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради [122].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст [217].

Науково-теоретичний аналіз правового статусу органів місцевого самоврядування вже був предметом адміністративно-правових досліджень, і частково ми зупинялися на ньому у цьому підрозділі вище [215; 98].

Компетенція органів місцевого самоврядування у сфері державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти визначається Законом України «Про вищу освіту» та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Так, повноваження органів місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, визначаються у ст. 14 Закону України «Про вищу освіту». Зокрема, такі органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень: 1) забезпечують виконання

державних програм у сфері вищої освіти; 2) вивчають потребу у фахівцях з вищою освітою на місцях і вносять центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку і торгівлі, та центральному органу виконавчої влади у сфері освіти і науки пропозиції щодо обсягу державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою та підвищення їх кваліфікації, узгоджені з державними органами, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти; 3) подають центральному органу виконавчої влади у сфері освіти і науки пропозиції щодо формування мережі закладів вищої освіти; 4) безпосередньо або через уповноважений ними орган реалізують права і обов'язки засновника, передбачені цим та іншими законами України, стосовно закладів вищої освіти України, що належать до сфери їх управління; 5) сприяють працевлаштуванню і соціальному захисту випускників закладів вищої освіти, що належать до сфери їх управління; 6) залучають підприємства, установи, організації (за згодою) до розв'язання проблем розвитку системи вищої освіти [125].

Відповідно до ст. 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до власних (самоврядних) повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать, серед іншого, управління закладами освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту, оздоровчими закладами, молодіжними центрами, які належать територіальним громадам або передані їм, молодіжними підлітковими закладами за місцем проживання, організація їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення; забезпечення здобуття повної загальної середньої, професійної, фахової передвищої та вищої освіти у державних і комунальних закладах освіти, створення необхідних умов для виховання дітей та молоді, розвитку їхніх здібностей, трудового навчання, професійної орієнтації, продуктивної праці учнів, сприяння діяльності дошкільних та позашкільних закладів освіти, дитячих, молодіжних та науково-просвітницьких громадських об'єднань, молодіжних центрів [217].

Правовий статус Національної академії наук України та національних галузевих академій наук визначається Законом України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу» від 7 лютого 2002 року № 3065-III.

Відповідно до ст. 1 зазначеного закону Національна академія наук України є вищою державною науковою організацією України, яка організовує і здійснює фундаментальні та прикладні наукові дослідження, а також координує проведення фундаментальних досліджень у наукових установах та організаціях України. Національні галузеві академії наук є державними науковими організаціями України, які здійснюють фундаментальні дослідження, організовують, проводять та координують прикладні дослідження у відповідних галузях науки. Національна академія наук України, національні галузеві академії наук засновані на державній власності, фінансуються з Державного бюджету України, а також з інших, не заборонених законодавством України, джерел фінансування [218].

Статут Національної академії наук України у чинній редакції ухвалено Загальними зборами Національної академії наук України (постанова від 14.04.2016 № 2) та зареєстровано Міністерством юстиції України 27 липня 2016 р. (наказ № 2331/5).

Відповідно до п. 2.1. Статуту Національної академії наук України до основних завдань НАН України, серед інших, відносяться інтеграція наукового потенціалу НАН України та вищих навчальних закладів, шляхом залучення вчених НАН України до підготовки фахівців з вищою освітою, поєднання навчального процесу з підготовки фахівців у різних галузях знань з фундаментальними та прикладними науковими дослідженнями, залучення вчених вищих навчальних закладів до виконання НАН України фундаментальних, прикладних наукових і науково-технічних досліджень, сприяння підготовці та підвищенню кваліфікації викладацького складу вищих навчальних закладів, а також інших кадрів з вищою освітою,

проведення їх стажування в НАН України; популяризація науки та наукових досягнень вітчизняних учених в країні та за її межами з метою підвищення престижу наукової діяльності в суспільстві, формування наукового світогляду, протидія поширенню псевдонауки, зміцнення інтелектуального потенціалу суспільства, розвиток просвітництва, піднесення міжнародного авторитету України [219].

Згідно із п. 2.2. Статуту НАН України відповідно до її основних завдань, серед іншого, провадить освітню діяльність у сфері вищої освіти, надає освітні послуги шляхом підготовки фахівців за різними кваліфікаційними рівнями відповідно до Закону України «Про вищу освіту», в тому числі через магістратуру, аспірантуру та докторантуру, вживає заходів щодо підвищення кваліфікації наукових працівників, сприяє розвитку наукової складової у сфері освіти та залученню талановитої молоді до наукової діяльності; здійснює на замовлення державних органів та закладів освіти експертизу навчальних програм, підручників, посібників [219].

У п. 3.10. Статуту НАН України зазначено, що наукові установи НАН України мають право провадити освітню діяльність у сфері вищої освіти, надавати освітні послуги, засновувати вищі навчальні заклади. Відповідно до п. 3.16. цього Статуту керівник вищого навчального закладу, що перебуває у віданні НАН України, заміщує посаду в порядку, визначеному Законом України «Про вищу освіту» [219].

Відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» засновник закладу вищої освіти – органи державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад вищої освіти. Права засновника, передбачені цим законом, набуваються також на підставах, передбачених цивільним законодавством [125].

Повноваження засновника (засновників) закладу вищої освіти визначаються у ст. 15 Закону України «Про вищу освіту». У ній зокрема зазначено, що повноваження засновника (засновників) щодо управління

закладом вищої освіти визначаються цим та іншими законами України, а також статутом закладу вищої освіти. Згідно цієї статті засновник (засновники) закладу вищої освіти або уповноважений ним (ними) орган: 1) затверджує статут закладу вищої освіти та за поданням вищого колегіального органу громадського самоврядування закладу вищої освіти вносить до нього зміни або затверджує нову редакцію; 2) укладає в місячний строк контракт з керівником закладу вищої освіти, обраним за конкурсом у порядку, встановленому цим законом; 3) за поданням вищого колегіального органу громадського самоврядування закладу вищої освіти достроково розриває контракт із керівником закладу вищої освіти з підстав, визначених законодавством про працю, чи за порушення статуту закладу вищої освіти та умов контракту; 4) здійснює контроль за фінансово-господарською діяльністю закладу вищої освіти; 5) здійснює контроль за дотриманням статуту закладу вищої освіти; 6) здійснює інші повноваження, передбачені законом і статутом закладу вищої освіти. Засновник (засновники) або уповноважений ним (ними) орган може (можуть) делегувати окремі свої повноваження керівникові або іншому органу управління закладу вищої освіти [125].

Наступною групою суб'єктів недержавного управління міжнародним співробітництвом у сфері вищої освіти є органи громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про освіту» одними із засад державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є державно-громадське управління та державно-громадське партнерство [124].

Слід розрізняти поняття «громадське самоврядування в закладі освіти», «громадське самоврядування у сфері освіти» та «державно-громадське управління у сфері освіти».

Згідно із ст. 28 зазначеного закону, яка присвячена громадському самоврядуванню в закладі освіти, громадське самоврядування в закладі освіти – це право учасників освітнього процесу як безпосередньо, так і через

органи громадського самоврядування колективно вирішувати питання організації та забезпечення освітнього процесу в закладі освіти, захисту їхніх прав та інтересів, організації дозвілля та оздоровлення, брати участь у громадському нагляді (контролі) та в управлінні закладом освіти у межах повноважень, визначених законом та установчими документами закладу освіти. У закладі освіти можуть діяти: органи самоврядування працівників закладу освіти; органи самоврядування здобувачів освіти; органи батьківського самоврядування; інші органи громадського самоврядування учасників освітнього процесу. Вищим колегіальним органом громадського самоврядування закладу освіти є загальні збори (конференція) колективу закладу освіти. Повноваження, відповідальність, засади формування та діяльності органів громадського самоврядування визначаються спеціальними законами та установчими документами закладу освіти [124].

Питанням громадського самоврядування та державно-громадського управління у сфері освіти присвячена ст. 70 Закону України «Про освіту». У цій статті зазначається, що громадське самоврядування у сфері освіти – це право учасників освітнього процесу та громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, установчими документами яких передбачена діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з особливими освітніми потребами, вирішувати питання у сфері освіти як безпосередньо, так і через органи громадського самоврядування, брати участь в управлінні закладом освіти, місцевими і державними справами у сфері освіти з питань, що належать до їх компетенції. Громадське самоврядування у сфері освіти реалізується: у закладі освіти відповідно до статті 28 цього закону (див. вище); на місцевому (територіальному) рівні; на національному (всеукраїнському) рівні. Органи громадського самоврядування у сфері освіти створюються: у закладі освіти – за ініціативою учасників освітнього процесу; на місцевому (територіальному) рівні – за ініціативою фізичних осіб та/або громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, установчими документами яких

передбачена діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з особливими освітніми потребами відповідно до законодавства; на національному (всеукраїнському) рівні – за ініціативою громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, установчими документами яких передбачена діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з особливими освітніми потребами відповідно до законодавства. Органами громадського самоврядування у сфері освіти є: органи громадського самоврядування закладу освіти; конференції (форуми, з'їзди) учасників освітнього процесу, закладів освіти, їх об'єднань, що скликаються на території відповідного населеного пункту, об'єднаної територіальної громади, району, області, Автономної Республіки Крим, держави; Всеукраїнський з'їзд учасників освітнього процесу та їх об'єднань, що скликається у порядку, затвердженому центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки. Органи громадського самоврядування мають права (повноваження), визначені спеціальними законами та/або установчими документами закладів освіти, та можуть здійснювати інші права, не заборонені законом [124].

У відповідності до ст. 70 Закону України «Про освіту» державно-громадське управління у сфері освіти – це взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськими об'єднаннями, іншими інститутами громадянського суспільства з метою прийняття ефективних управлінських рішень та задоволення суспільних інтересів у сфері освіти. Для забезпечення державно-громадського управління у сфері освіти можуть утворюватися репрезентативні громадські об'єднання та інші інститути громадянського суспільства, що представляють, у тому числі: педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників; здобувачів освіти; батьків; заклади освіти; роботодавців; об'єднання зазначених категорій осіб. Органи державно-громадського управління у сфері освіти утворюються за рішенням центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування у формі робочих груп,

дорадчих, громадських, експертних та інших органів. Органи державно-громадського управління у сфері освіти мають повноваження, передбачені актами про їх утворення [124].

Важливими є положення про громадський нагляд (контроль) у сфері освіти, що містяться у ст. 71 Закону України «Про освіту».

Так, громадський нагляд (контроль) у системі освіти здійснюється суб'єктами громадського нагляду (контролю) – громадськими об'єднаннями та іншими інститутами громадянського суспільства, установчими документами яких передбачено діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з інвалідністю, професійними об'єднаннями педагогічних і науково-педагогічних працівників, об'єднаннями здобувачів освіти, об'єднаннями батьківських комітетів та органами, до яких вони делеguють своїх представників [124].

Відповідно до ст. 39 Закону України «Про вищу освіту» вищим колегіальним органом громадського самоврядування закладу вищої освіти є загальні збори (конференція) трудового колективу, включаючи виборних представників з числа студентів (курсантів). Порядок скликання і прийняття рішень вищого колегіального органу громадського самоврядування визначається статутом закладу вищої освіти. Вищий колегіальний орган громадського самоврядування: 1) погоджує за поданням вченої ради закладу вищої освіти статут закладу вищої освіти чи зміни (доповнення) до нього; 2) заслуховує щороку звіт керівника закладу вищої освіти та оцінює його діяльність; 3) обирає комісію з трудових спорів відповідно до законодавства про працю; 4) розглядає за обґрунтованим поданням наглядової або вченої ради закладу вищої освіти питання про дострокове припинення повноважень керівника закладу вищої освіти; 5) затверджує правила внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти і колективний договір; 6) розглядає інші питання діяльності закладу вищої освіти. Органом громадського самоврядування навчально-наукового інституту (факультету) є збори (конференція) трудового колективу навчально-наукового інституту

(факультету), включаючи виборних представників з числа осіб, які навчаються у закладі вищої освіти. Порядок скликання органу громадського самоврядування навчально-наукового інституту (факультету) та його діяльності визначається статутом закладу вищої освіти. Орган громадського самоврядування навчально-наукового інституту (факультету): 1) оцінює діяльність керівника навчально-наукового інституту (факультету); 2) затверджує річний звіт про діяльність навчально-наукового інституту (факультету); 3) подає керівнику закладу вищої освіти пропозиції щодо відкликання з посади керівника навчально-наукового інституту (факультету) з підстав, передбачених законодавством України, статутом закладу вищої освіти, укладеним з ним контрактом; 4) обирає виборних представників до вченої ради навчально-наукового інституту (факультету); 5) обирає делегатів до вищого колегіального органу громадського самоврядування закладу вищої освіти [125].

Згідно із ст. 40 Закону України «Про вищу освіту» у закладах вищої освіти та їх структурних підрозділах діє студентське самоврядування, яке є невід'ємною частиною громадського самоврядування відповідних навчальних закладів. Студентське самоврядування – це право і можливість студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти. У своїй діяльності органи студентського самоврядування керуються законодавством, статутом закладу вищої освіти та положенням про студентське самоврядування закладу вищої освіти. Студентське самоврядування здійснюється на рівні студентської групи, інституту (факультету), відділення, гуртожитку, закладу вищої освіти. Залежно від контингенту студентів (курсантів), типу та специфіки закладу вищої освіти студентське самоврядування може здійснюватися на рівні курсу, спеціальності, студентського містечка, структурних підрозділів закладу вищої освіти. Органи студентського самоврядування можуть мати різноманітні форми (парламент, сенат, старостат, студентський ректорат,

студентські деканати, студентські ради тощо). Представницькі, виконавчі та контрольно-ревізійні органи студентського самоврядування обираються строком на один рік. Керівник студентського самоврядування та його заступники можуть перебувати на посаді не більш як два строки. Орган студентського самоврядування може бути зареєстрований як громадська організація відповідно до законодавства. Вищим органом студентського самоврядування є загальні збори (конференція) студентів (курсантів). Адміністрація закладу вищої освіти не має права втручатися в діяльність органів студентського самоврядування. Керівник закладу вищої освіти забезпечує належні умови для діяльності органів студентського самоврядування (надає приміщення, меблі, оргтехніку, забезпечує телефонним зв'язком, постійним доступом до Інтернету, відводить місця для встановлення інформаційних стендів тощо), про що укладається відповідна угода. Фінансовою основою студентського самоврядування є: 1) кошти, визначені вченою радою закладу вищої освіти в розмірі не менш як 0,5 відсотка власних надходжень, отриманих закладом вищої освіти від основної діяльності; 2) членські внески студентів (курсантів), розмір яких встановлюється вищим органом студентського самоврядування закладу вищої освіти [125].

У ст. 41 Закону України «Про вищу освіту» зазначається, що у закладах вищої освіти та їхніх структурних підрозділах діють наукові товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених, які є частиною системи громадського самоврядування відповідних закладів вищої освіти. У роботі наукового товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених беруть участь особи віком до 35 років (для докторантів - 40 років), які навчаються або працюють у закладі вищої освіти. Наукове товариство студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених забезпечує захист прав та інтересів осіб, які навчаються або працюють у закладі вищої освіти, зокрема щодо питань наукової діяльності, підтримки наукоємних ідей, інновацій та обміну

знаннями. У своїй діяльності наукові товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених керуються законодавством, статутом закладу вищої освіти та положенням про наукові товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених. Органи управління наукових товариств студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених формуються на демократичних засадах шляхом виборів. Адміністрація закладу вищої освіти не має права втручатися в діяльність наукових товариств студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених, крім випадків, коли така діяльність суперечить законодавству, статуту чи завдає шкоди інтересам закладу вищої освіти. Керівник закладу вищої освіти всебічно сприяє створенню належних умов для діяльності наукового товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених (надає приміщення, меблі, оргтехніку, забезпечує телефонним зв'язком, постійним доступом до Інтернету, відводить місця для встановлення інформаційних стендів тощо). Фінансовою основою діяльності наукового товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених є кошти, визначені вченою радою закладу вищої освіти [125].

Важливими з точки зору недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти є питання громадського контролю за здійсненням такого співробітництва.

Так, питанням громадського контролю у сфері вищої освіти присвячена ст. 78 Закону України «Про вищу освіту». У цій статті зокрема зазначається, що громадський контроль у сфері вищої освіти є правом суспільства та окремих громадян, працівників у сфері вищої освіти, осіб, які навчаються, органів громадського самоврядування, професійних спілок, організацій роботодавців та їх об'єднань, громадських організацій отримувати у встановленому законодавством порядку доступ до інформації на всіх етапах прийняття рішень у сфері вищої освіти і науки, вносити пропозиції та

зауваження до них, погоджувати прийняття визначених законом рішень. Громадський контроль здійснюється громадськими об'єднаннями та окремими громадянами на принципах відкритості і прозорості [125].

Правовий статус громадських організацій визначається Законом України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року № 4572-VI. Відповідно до ст. 1 цього закону громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка. Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи. Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку [220].

Як вже зазначалося вище, враховуючи те, що відповідно до ст. 76 Закону України «Про вищу освіту» одним із напрямів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти є зовнішньоекономічна діяльність у сфері вищої освіти, а надання послуг у сфері освіти відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» є одним із видів зовнішньоекономічної діяльності, до суб'єктів недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти можна віднести торгово-промислові палати.

Правовий статус торгових (торгово-промислових) палат визначається Законом України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02 грудня 1997 року № 671/97-ВР.

Відповідно до ст. 1 зазначеного закону торгово-промислова палата є недержавною неприбутковою самоврядною організацією, яка об'єднує юридичних осіб, які створені і діють відповідно до законодавства України, та громадян України, зареєстрованих як підприємці, та їх об'єднання. Одними із цілей створення та діяльності торгово-промислових палат є сприяння інтеграції національної економіки у світову господарську систему, створення сприятливих умов для науково-технічних і торговельних зв'язків між українськими підприємцями та підприємцями зарубіжних країн [221].

Цілі та завдання торгово-промислових палат визначаються у ст. 3 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні». У цій статті зокрема зазначається, що торгово-промислові палати створюються з метою сприяння розвитку народного господарства та національної економіки, її інтеграції у світову господарську систему, формуванню сучасних промислової, фінансової і торговельної інфраструктур, створенню сприятливих умов для підприємницької діяльності, всебічному розвитку усіх видів підприємництва, не заборонених законодавством України, науково-технічних і торговельних зв'язків між українськими підприємцями та підприємцями зарубіжних країн. Завданнями торгово-промислових палат є сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, експорту українських товарів і послуг, подання практичної допомоги підприємцям у проведенні торговельно-економічних операцій на внутрішньому та зовнішньому ринках, освоєнні нових форм співробітництва; представлення інтересів членів палати з питань господарської діяльності як в Україні, так і за її межами; організація взаємодії між суб'єктами підприємницької діяльності, координація їх взаємовідносин з державою в особі її органів; участь в організації в Україні та за кордоном професійного навчання і стажування фахівців – громадян України з питань підприємництва, розвитку конкуренції, а також у розробленні та реалізації державних і міждержавних програм у цій галузі; надання довідково-інформаційних послуг, основних відомостей, що не є комерційною таємницею, про діяльність українських підприємців і

підприємців зарубіжних країн згідно з національним законодавством, сприяння поширенню, зокрема через медіа, знань про економіку і науково-технічні досягнення, законодавство, звичаї та правила торгівлі в Україні і зарубіжних країнах, можливості зовнішньоекономічного співробітництва українських підприємців; сприяння в організації інфраструктури інформаційного обслуговування підприємництва; надання послуг для здійснення комерційної діяльності іноземним фірмам та організаціям; встановлення і розвиток зв'язків з іноземними підприємцями, а також організаціями, що об'єднують або представляють їх, участь у роботі міжнародних неурядових організацій та інших спільних організацій; сприяння розвитку торгових та інших чесних звичаїв у підприємницькій діяльності, участь у розробленні правил професійної етики у конкуренції для різних сфер підприємницької діяльності, галузей економіки, спілок та об'єднань підприємців; виконання інших завдань, передбачених її статутом [221].

Для виконання вищезазначених завдань, торгово-промислові палати виконують наступні функції: проводять за дорученням державних органів незалежну експертизу проектів нормативно-правових актів з питань економіки, зовнішньоекономічних зв'язків; представляють і захищають законні інтереси торгово-промислової палати або її членів, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб; проводять на замовлення українських та іноземних підприємців експертизу, контроль якості, кількості, комплектності товарів (у тому числі експортних та імпорتنих) і визначають їх вартість; засвідчують і видають сертифікати про походження товарів, сертифікати визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями та інші документи, пов'язані із здійсненням зовнішньоекономічної діяльності; здійснюють декларування зовнішньоторговельних вантажів у випадках, передбачених законом; організовують міжнародні виставки в Україні та за її межами; організовують семінари, конференції, ділові переговори з економічних питань як в Україні,

так і за її межами; укладають необхідні для виконання функцій палат зовнішньоекономічні та інші угоди, тощо. Торгово-промислова палата України та інші торгово-промислові палати залучаються до надання експертних висновків про походження товарів в тих випадках, коли відповідно до міжнародних договорів України повноваження видачі сертифікатів походження товарів надані митному органу. Крім зазначеного вище, Торгово-промислова палата України здійснює представницькі функції як в Україні, так і за її межами, об'єднує торгово-промислові палати та координує їх діяльність; відкриває свої представництва та філії в інших країнах, а також засновує разом із зарубіжними партнерськими організаціями як в Україні, так і за її межами змішані торгово-промислові палати, ділові ради та інші спільні організації; засвідчує форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили), а також торговельні та портові звичаї, прийняті в Україні, за зверненнями суб'єктів господарської діяльності та фізичних осіб; веде недержавний реєстр українських підприємців за їх згодою, фінансовий стан яких свідчить про їх надійність як партнерів у підприємницькій діяльності в Україні та за її межами [221].

Важливим напрямком діяльності Торгово-промислової палати України є вирішення зовнішньоекономічних спорів. При Торгово-промисловій палаті України на підставі Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 року № 4002-XII діють Міжнародний комерційний арбітражний суд і Морська арбітражна комісія [222].

На підставі та в межах наданих їм повноважень, торгово-промислові палати видають методичні та експертні документи, що є обов'язковими для застосування на всій території України. Загальнообов'язковість методичних та експертних документів Торгово-промислової палати України витікає із того, що ряд її повноважень делеговані з боку Кабінету Міністрів України та інших державних органів. Зокрема, це стосується: права проводити за дорученням державних органів незалежну експертизу проектів нормативно-правових актів з питань економіки, зовнішньоекономічних зв'язків;

проводити на замовлення українських та іноземних підприємців експертизу, контроль якості, кількості, комплектності товарів (у тому числі експортних та імпорتنих) і визначати їх вартість; засвідчувати і видавати сертифікати про походження товарів, сертифікати визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями та інші документи, пов'язані із здійсненням зовнішньоекономічної діяльності; виступати гарантуючою організацією, що видає в Україні книжки (карнети) А.Т.А. відповідно до Конвенції про тимчасове ввезення, прийнятої 26 червня 1990 р. у м. Стамбулі. Таким чином, реалізуючи делеговані державою на підставі закону повноваження, Торгово-промислова палата України як орган недержавного регулювання видає правові акти, які мають обов'язковий нормативний характер [98, с. 189].

Висновки до розділу 2

Державне регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти – це врегульована нормами права, юридично-владна, нормотворча, виконавча та розпорядча діяльність уповноважених органів державного регулювання по виконанню покладених на них функцій з регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти з метою практичного втілення актів національного законодавства та міжнародного права у цій сфері та задоволення прав та інтересів суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Принципи державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти – це основні засади, вихідні ідеї, об'єктивні закономірності ефективної організації та здійснення державою функцій державного регулювання у правовій, зовнішньополітичній та зовнішньоекономічній сферах, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії та практики державного регулювання міжнародного

співробітництва у сфері вищої освіти, національного законодавства та міжнародного права у зазначеній сфері. Такі принципи поділяються на загальні принципи державного регулювання (стосуються усіх сфер державного регулювання), галузеві принципи (визначені у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики») та спеціальні принципи (визначені у Законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту»).

Функції державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти – це об'єктивно обумовлені дії, які є складовою частиною виконавчо-розпорядчої діяльності конкретних органів державного регулювання (їх посадових осіб), здійснюються від імені держави і реалізують владно-організаційні повноваження держави у сферах внутрішньої та зовнішньої освітньої політики. За загальною класифікацією такі функції поділяються на загальні, спеціальні та допоміжні.

Форма державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти – це юридично урегульована діяльність суб'єктів державного регулювання у сфері освіти зі здійснення певних дій, необхідних для успішної реалізації закріплених за ними функцій державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, види якої безпосередньо закріплені в компетенції відповідних органів державного регулювання або витікають із неї. Форми державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти поділяються на правові та неправові (організаційні). Враховуючи особливості суспільних відносин, що виникають з приводу міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, як предмета правового регулювання, а також те, що ці суспільні відносини мають в рівній мірі як публічно-правовий, так і приватно-правовий характер, у процесах державного регулювання такого співробітництва переважає використання правових, а не неправових (організаційних) форм державного регулювання.

Метод державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти – це юридично виражений спосіб практичного здійснення суб'єктами державного регулювання владно-організуючого впливу на

керовані об'єкти міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, що відповідає характеру й обсягу наданих цим суб'єктам функцій та повноважень (компетенції), а також особливостям керованих об'єктів у зазначеній сфері. Методи державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти поділяються на адміністративні та економічні. Враховуючи дуалістичний (публічно-правовий та приватно-правовий) характер суспільних відносин, що виникають у процесі міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, особливості правових засад реалізації внутрішніх та зовнішніх функцій держави у цій сфері, поєднання державного регулювання із автономією закладів вищої освіти, в ході реалізації функцій державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти відповідні органи державного регулювання в однаковій мірі використовують як адміністративні, так і економічні методи державного регулювання.

Враховуючи особливості міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти як предмета правового регулювання та об'єкта державного регулювання функції державного регулювання таким співробітництвом віднесені до повноважень Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України (функціонального центрального органу виконавчої влади), галузевих державних органів, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, та Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. За своїм правовим статусом Міністерство освіти і науки України є юридичною особою публічного права, центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Ряд функцій, які прямо або опосередковано відносяться до міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, виконує Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, як постійно діючий колегіальний орган із правовим статусом юридичної особи публічного права, заснований Кабінетом Міністрів України.

Недержавне регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти – це здійснення врегульованого нормами права, зобов’язуючого в рамках імперативних та диспозитивних правовідносин, цілевстановлюючого, організуючого та регулюючого впливу з боку суб’єктів регулювання недержавної форми власності в межах встановлених законодавством та їх статутними документами повноважень на діяльність суб’єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти з метою ефективного досягнення запланованих результатів відповідно до інтересів суб’єктів такого співробітництва.

Адміністративно-правовий зміст функцій, форм та методів недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти визначається правовим статусом (компетенцією) органів недержавного регулювання, відсутністю у них державно-владних повноважень.

До суб’єктів недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти відносяться органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, Національна академія наук України та національні галузеві академії наук, засновники закладів вищої освіти, органи громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки та торгово-промислові палати.

РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Участь України в міжнародних організаціях та програмах міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти

Слід зазначити, що інтернаціоналізація вищої освіти України викликає як практичний, так і науково-теоретичний інтерес [1-84].

Інтеграція вищої освіти України в європейський та світовий освітній та науковий простір є перспективним та невід’ємним вектором її розвитку. Відповідні міжнародні організації та міжнародні програми вже стали фактором глобального впливу на розвиток інтернаціоналізації вищої освіти України.

В даному підрозділі роботи проаналізуємо стан інтернаціоналізації вищої освіти України через участь в міжнародних організаціях та програмах (проектах) міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Україна має стати повноправним суб'єктом міжнародного ринку освітніх послуг. Шляхом інтернаціоналізації, міжнародної мобільності студентів, викладачів, обміну освітніми продуктами національний ринок освітніх послуг інтегрується у міжнародний ринок освітніх послуг, який, у свою чергу, через глобалізацію, становлення глобального ринку праці трансформується у глобальний ринок освітніх послуг [35, с. 12].

Причини інтернаціоналізації вищої освіти поділяють на такі види: політичні: розвиток інтеграційних процесів у політичній і соціальній сферах; економічні: глобалізація економіки і технологій, вимоги світового і регіональних ринків праці; культурні і ідеологічні: зростання міжнародної відкритості та розвиток діалогу національних культур; академічні: інтернаціональний характер наукових знань, універсальна основа освіти і науково-дослідної діяльності, формування міжнародних стандартів якості освіти; інформаційні: нові інформаційні технології, глобальні мережі [56, с. 9].

Як в національному, так і в міжнародному вимірі, освітні послуги можна розглядати у широкому розумінні як суспільне благо, так і у вузькому розумінні як товар. При розумінні освітніх послуг як суспільного блага, міжнародними провідниками освітньої політики є ООН та ЮНЕСКО, результатом реалізації освітньої політики є забезпечення громадського споживання та рівності можливостей в отриманні освітніх послуг, а імперативом освітньої політики має бути активне державне регулювання зовнішніх і внутрішніх аспектів розвитку освітнього простору. Про розумінні освітніх послуг як товару, міжнародними провідниками освітньої політики є СОТ та ОЕСР, результатом реалізації освітньої політики є отримання комерційного ефекту (прибутку), а імперативом освітньої політики має бути лібералізація освітньої сфери, заохочення приватної ініціативи [56, с. 10].

Перед дослідженням участі України в міжнародних організаціях та проєктах міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти коротко охарактеризуємо правовий статус міжнародних організацій як суб'єктів міжнародних відносин.

Так, за енциклопедичним визначенням, міжнародна міжурядова організація – це об'єднання держав на постійній основі, що має самостійні від держав-членів права та обов'язки, діє у межах установчого договору (статуту) та має на меті розвиток міжнародного співробітництва відповідно до норм міжнародного права [223, с. 654–655]. Ще за одним визначенням міжнародна міжурядова організація – це об'єднання держав, яке засноване і діє на основі міждержавного договору, створене для реалізації певних завдань (тобто створене з відповідною метою), у зв'язку з цим наділене системою постійно діючих органів, володіє автономними правами й обов'язками, відмінним від прав та обов'язків держав – членів організації, і її діяльність здійснюється згідно з загальновизнаними принципами та нормами міжнародного права [84, с. 11].

Міжнародна організація, як вторинний, похідний від держав суб'єкт міжнародного права створюється на основі міждержавних угод, а в ряді випадків й іншими способами, з метою об'єднання, координації зусиль держав та сприяння вирішенню проблем міжнародного співробітництва відповідно до їхніх загальних інтересів, керуючись нормами та принципами міжнародного права, а також має свою структуру та органи [110, с. 152].

Поділ міжнародних організацій на види здійснюється за наступними критеріями: функції і напрями співробітництва, обсяг правосуб'єктності, територія та строк діяльності, порядок створення, рівень ступеня впливу на міждержавне співробітництво, ступінь відкритості для вступу нових членів, кількість учасників. За обсягом міжнародної правосуб'єктності міжнародні організації поділяються на універсальні та спеціалізовані. На відміну від універсальних, спеціалізовані міжнародні організації забезпечують міжнародне співробітництво в окремих його напрямках, зокрема в освітньому.

За територіальним критерієм міжнародні організації поділяються на всесвітні та регіональні. Міжнародні організації створюються на невизначений або визначений строк. За рівнем ступеня відкритості для вступу нових членів міжнародні організації поділяються на відкриті для вступу будь-якої країни (ООН), та для вступу до яких необхідно відповідати певним вимогам (Світова Організація Торгівлі, Європейський Союз, тощо). За кількістю учасників міжнародні організації поділяються на двосторонні та багатосторонні [98; 110, с. 149-169].

Щодо порядку створення, то переважна більшість міжнародних організацій створюються на договірній основі. Установчими актами в такому випадку є статuti, договори, конвенції тощо. Однак в ряді випадків міжнародні організації можуть створюватися іншими міжнародними організаціями, якщо це передбачено відповідними установчими актами (наприклад Економічна і соціальна рада ООН була створена ООН відповідно до Статуту цієї організації; Конференцію ООН з торгівлі та розвитку та Організацію Об'єднаних Націй з промислового розвитку було засновано Генеральною Асамблеєю ООН відповідно до Статуту ООН, тощо) [98; 110, с. 149-169].

За рівнем ступеня впливу виділяються наддержавні (наднаціональні) та міждержавні міжнародні організації. Наддержавні міжнародні організації наділяються повноваженнями країн-членів у певних сферах їх діяльності (наприклад Європейський Союз). Міждержавні міжнародні організації не мають наддержавних повноважень, тому що країни-члени не передають їм своїх функцій. Основним завданням таких організацій є забезпечення взаємодії держав в ході їхнього співробітництва [224].

Міжнародні організації покликані забезпечити міжнародне співробітництво в різних його напрямках. Одним із таких напрямків є міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти.

В рамках даної роботи зупинимося на характеристиці міжнародного співробітництва України у сфері вищої освіти із такими міжнародними

організаціями як спеціалізовані установи ООН (ЮНЕСКО, ПРООН, МОП, ЮНІДО), ОЕСР, ОБСЄ, Світовий банк, СОТ, ЄС.

Слід зазначити, що Рамкова програма співробітництва між Україною та ООН у галузі сталого розвитку є головною угодою про партнерство між Урядом України та Організацією Об'єднаних Націй на 2025-2029 роки. Вона визначає, як ООН підтримуватиме відновлення та розвиток України в умовах, коли країна й надалі стикається з наслідками повномасштабного вторгнення. Ця програма визначає підхід ООН до співпраці з національними та місцевими органами влади, громадянським суспільством, громадами та міжнародними партнерами для відновлення публічних послуг, підтримки процесів відбудови та зміцнення довгострокової стійкості України. Рамкова програма співробітництва зосереджується на чотирьох спільних пріоритетних напрямках: інвестуванні в людей, сприянні інклюзивному економічному відновленню, захисті довкілля та природних ресурсів, а також зміцненні інституцій і громадянської участі. Сукупно ці пріоритети спрямовані на покращення життя людей по всій Україні, забезпечення того, щоб жодна вразлива група не залишалася поза увагою, і підтримку справедливого, зеленого та сталого відновлення [225].

В цілому співробітництво України з ООН у сфері вищої освіти спрямоване на інтеграцію в європейський освітній простір, впровадження принципів сталого розвитку, цифровізацію, забезпечення інклюзивності та відновлення зруйнованої інфраструктури в умовах війни. Ключові програми реалізуються через спеціалізовані установи ЮНЕСКО (UNESCO) та ПРООН (UNDP). В українських університетах та наукових установах діє мережа кафедр ЮНЕСКО, які займаються міждисциплінарними дослідженнями та освітніми програмами, спрямованими на досягнення Цілей сталого розвитку. Програма розвитку ООН (ПРООН) в Україні активно співпрацює з Міністерством освіти і науки України щодо відновлення освітніх закладів, створення безбар'єрного середовища та забезпечення енергоефективності. Це включає відбудову університетських кампусів та гуртожитків, постраждалих

від бойових дій; впровадження інноваційних рішень, грантових програм та облаштування укриттів для безпечного змішаного чи очного навчання. Співпраця з ООН та її інституціями (зокрема структурами з прав людини) підтримує зусилля України в адаптації до вимог Болонського процесу.

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) є спеціалізованою установою ООН. Офіційно ЮНЕСКО існує з 4 листопада 1946 року, коли набрав чинності (після ратифікації двадцятьма країнами) Статут Організації, підписаний 16 листопада 1945 р. представниками 44 держав на установчій конференції у Лондоні. ЮНЕСКО змінила Міжнародний інститут інтелектуальної співпраці, заснований 9 серпня 1925 р. ЮНЕСКО об'єднує 194 країн-членів та 12 асоційованих членів [226].

Згідно зі Статутом головне завдання ЮНЕСКО полягає в тому, щоб сприяти зміцненню миру і безпеки шляхом розширення співробітництва народів у галузі освіти, науки і культури, а також укоріненню у свідомості людей необхідності захисту миру. Організація є своєрідним інтелектуальним форумом, спеціальний мандат якого базується на постулаті, що мир і стабільність суспільства повинні ґрунтуватися на моральній та інтелектуальній солідарності людства. Отже, місія ЮНЕСКО полягає у зміцненні інтелектуальної та моральної солідарності людства, а відтак – створенні гуманітарних підвалин всеохоплюючої системи міжнародної безпеки та стабільності. Основними сферами компетенції ЮНЕСКО є: освіта – від дошкільної до вищої та безперервної, включаючи освіту для дорослих, превентивну, спеціальну, професійно-технічну та екологічну; природничі, точні та гуманітарні науки; культура і міжнародне культурне співробітництво; засоби масової інформації, інформатика та комунікація. Конкретна робота Організації здійснюється за такими головними напрямками: Велика програма I – Освіта; Велика програма II – Природничі науки; Велика програма III – Соціальні та гуманітарні науки; Велика програма IV – Культура; Велика програма V – Комунікація та інформація [226].

Україна є членом ЮНЕСКО з 12 травня 1954 року. За час співпраці з Організацією наша країна виступала ініціатором багатьох міжнародних програм та проектів. Важливою є підтримка України з боку ЮНЕСКО в умовах повномасштабної війни. У 2022 році під час чергової сесії Виконавчої ради ЮНЕСКО було вперше ухвалено рішення «Програма дій та надзвичайної допомоги ЮНЕСКО Україні». Ухвалення зазначеного рішення, яке забезпечує моніторинг ЮНЕСКО ситуації на всій території України у її міжнародно визнаних кордонах та підтримує імплементацію програми надзвичайної допомоги Україні з боку ЮНЕСКО у всіх сферах мандату Організації, створило умови для подальшої мобілізації міжнародних ресурсів та сприятиме реалізації проектів міжнародної допомоги для відновлення України у сферах компетенції ЮНЕСКО. Зазначене питання продовжує розглядатися Виконавчою радою ЮНЕСКО, яка ухвалює відповідні рішення [227].

Україна є стороною таких міжнародних конвенцій ЮНЕСКО, що стосуються сфери вищої освіти: Всесвітня конвенція про авторське право (1952 р.); Конвенція про міжнародний обмін виданнями (1958 р.); Конвенція про обмін офіційними виданнями та урядовими документами між державами (1958р.); Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (1960 р.); Конвенція про визнання учбових курсів, дипломів про вищу освіту та вчених ступенів у державах регіону Європи (1979 р.); Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.); Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм (Конвенція про фонограми) (1971 р.); Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (1997 р.) [227].

В 1992 році була запущена програма кафедр UNITWIN / ЮНЕСКО яка сприяє міжнародному міжуніверситетському співробітництву та розширенню інституційного потенціалу шляхом спільної роботи та обміну знаннями. В програмі беруть участь понад 950 установ у 120 країнах та вона підтримує створення кафедр ЮНЕСКО і мереж UNITWIN у ключових пріоритетних

сферах компетенції ЮНЕСКО, тобто у галузі освіти, природничих та соціальних наук, культури та комунікацій, музика. Завдяки програмі UNITWIN / ЮНЕСКО при вищих навчальних та наукових закладах України діють спеціалізовані кафедри, що створює можливості для міжнародної наукової співпраці у напрямках їх діяльності. Серед них – лінгвістика, філософія людського спілкування, застосування інформаційних та комунікаційних технологій в освіті, превентивна освіти та соціальна політика, екологія техногенних регіонів, кріобіологія, клітинна і молекулярна нейробіологія, права людини і демократія [227].

Програма розвитку ООН (ПРООН) працює приблизно в 170 країнах і територіях, допомагаючи долати бідність, зменшити нерівність та дискримінацію, а також зміцнити стійкість, щоб країни могли підтримувати досягнутий прогрес. Як агентство ООН із розвитку, ПРООН відіграє важливу роль, допомагаючи країнам досягати Цілей сталого розвитку [228].

Співпраця України із ПРООН у сфері вищої освіти спрямована на забезпечення безперервного навчання, цифровізацію, відбудову зруйнованої інфраструктури, а також на впровадження стандартів академічної доброчесності та боротьбу з корупцією. Організація надає експертну, грантову та технічну підтримку для забезпечення стійкості українських університетів. Ключові напрями та результати партнерства включають: 1) забезпечення доброчесності та прозорості: за підтримки ПРООН розроблено та впроваджено Методичні рекомендації для закладів вищої освіти, які передбачають оцінку корупційних ризиків, створення безпечних систем для викривачів та запровадження електронних систем управління; 2) відбудова та безпека: у співпраці з міжнародними донорами (зокрема Урядом Іспанії) ПРООН інвестує у відбудову енергоефективних і безбар'єрних навчальних закладів, що постраждали від війни. Це дозволяє безпечно повернутися до очного навчання; 3) освітні та молодіжні ініціативи: за сприяння ПРООН проводяться національні освітні табори, грантові програми для розвитку молодіжної політики та стажування студентів, зокрема у сфері

держуправління та ІТ; 4) права людини та бізнес: організація проводить тематичні конкурси та програми для студентів правничих та економічних спеціальностей з метою поширення знань про права людини.

Міжнародна організація праці (МОП) була заснована у 1919 році і є однією з найстаріших міжнародних міжурядових організацій у світі. У 1946 році МОП стала першою спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй. МОП розробляє міжнародні трудові норми у формі конвенцій і рекомендацій, що встановлюють мінімальні стандарти основних трудових прав людини: свободу асоціації, право на організацію, ведення колективних переговорів, заборону примусової праці, гендерну рівність тощо. Основними стратегічними цілями МОП є сприяння реалізації основоположних принципів та прав у сфері праці, створення більш широких можливостей для працівників з метою забезпечення гідної зайнятості та отримання належної оплати праці, підвищення ефективності соціального захисту для всіх верств населення, а також зміцнення трипартизму та соціального діалогу [229].

МОП реалізує проєкт «Інклюзивний ринок праці для створення робочих місць в Україні». Його мета полягає у допомозі уряду України у здійсненні його діяльності, спрямованої на вдосконалення управління ринком праці шляхом зміцнення служб зайнятості та інших інститутів ринку праці, для забезпечення кращої відповідності кваліфікації працівників попиту на неї, а також покращення тристороннього соціального діалогу. Основними партнерами проєкту є Державна служба зайнятості України, Міністерство соціальної політики України, а також національні та регіональні тристоронні соціально-економічні ради. Проєкт, зокрема, передбачає вдосконалення навчальних програм, покращення освітніх можливостей. Він також сприятиме розвитку двоступеневої системи освіти, де більше уваги приділяється практичному навчанню та співпраці з роботодавцями. Також буде розбудовано спроможності закладів освіти для сприяння зменшенню невідповідності кваліфікації працівників вимогам ринку праці. Діяльність Місцевого партнерства зайнятості впроваджується в рамках проєкту

«Інклюзивний ринок праці для створення робочих місць в Україні» Міжнародної організації праці за фінансування Міністерства закордонних справ Данії [230].

Організація ООН з промислового розвитку (ЮНІДО) – це спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй з унікальним мандатом щодо сприяння інклюзивному та сталому промислового розвитку. Вона підтримує країни, що розвиваються, та країни з економікою, що переходить у розвиток, у розбудові та трансформації їхньої промисловості [231].

Співпраця України з ЮНІДО у сфері вищої освіти спрямована на інтеграцію інновацій, розвиток підприємництва та підготовку фахівців для зеленої відбудови. Партнерство фокусується на передачі технологій, цифровізації та підтримці стартапів. Ключові напрямки та ініціативи співпраці охоплюють: 1) програми з розвитку підприємництва (HP LIFE): проводяться тренінги для викладацького складу та студентів щодо методології дизайн-мислення, створення стартапів та бізнес-планування; 2) практичні проєкти відновлення: впроваджуються ініціативи, які безпосередньо залучають університети до економічного відновлення регіонів. Наприклад, співпраця з Луцьким національним технічним університетом орієнтована на розширення економічних можливостей молоді та жінок; 3) підготовка фахівців для індустрії: на базі провідних закладів вищої освіти (зокрема КПІ ім. Ігоря Сікорського) реалізуються проєкти з професійної перепідготовки, зокрема у фокусі ресурсоефективного та чистого виробництва; 4) освітні та молодіжні ініціативи є важливою складовою загальної Програми ЮНІДО із зеленого відновлення промисловості України (2024–2028), що реалізується за підтримки міжнародних донорів.

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) – міжнародна організація, членами якої на сьогодні є 38 країн. 70 країн мають статус партнерів ОЕСР, беручи участь у багатьох сферах її діяльності. За

впливом ОЕСР належить до трійки провідних світових економічних установ разом з МВФ та Світовим банком. ОЕСР була створена в 1961 році на базі Європейської організації економічного співробітництва, заснованої для управління допомогою з боку США та Канади в рамках Плану Маршала з реконструкції Європи після Другої Світової війни. Від самого початку існування ОЕСР її діяльність спрямована на зміцнення й підвищення ефективності економік держав-членів, покращення соціально-економічних умов та ситуації із зайнятістю, забезпечення економічного зростання як індустріально розвинених країн, так і тих, що розвиваються. Організація виступає майданчиком, де її члени можуть обговорювати та визначати напрямки політичного, економічного та соціального розвитку, обмінюватись досвідом, знаходити рішення проблем узгодженої політики та координувати внутрішню політику. ОЕСР не видає резолюції зобов'язального характеру, натомість, розробляє рекомендації для урядів держав світу щодо удосконалення соціально-економічної політики. Ці рекомендації поєднують у собі позитивний досвід, допомагають знайти шляхи вирішення спільних проблем, скоординувати внутрішню та зовнішню політику [232].

Ключові напрями діяльності ОЕСР включають: надання допомоги країнам – членам для підвищення рівня їх економічного та соціального розвитку; сприяння економічному зростанню країн, що розвиваються, шляхом надання технічної допомоги; налагодження відносин з органами державної влади всіх рівнів країн - членів; підтримка зв'язків з іншими міжнародними організаціями для забезпечення ефективної співпраці та співробітництва з регіональними економічними організаціями; усунення перешкод в обміні товарами (послугами, роботами); надання допомоги в професійній підготовці кадрів у сфері науки й техніки [232].

Співробітництво між Україною та ОЕСР започатковано у 1997 році шляхом підписання Кабінетом Міністрів України та ОЕСР Угоди щодо привілеїв, імунітетів та пільг, які надаються ОЕСР на території України. Угоду було ратифіковано Верховною Радою України у липні 1999. 12.12.2022

було підписано оновлену Угоду між Урядом України та Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо привілеїв, імунітетів і пільг, наданих Організації та її офісу в Україні. Угоду було ратифіковано Верховною Радою України у лютому 2023 року. Ратифікація оновленої Угоди створила правові підстави для офіційного започаткування діяльності офісу зв'язку ОЕСР у Києві. Офіс розпочав свою роботу у Києві 01.03.2023. Представники України беруть участь у заходах, що проводяться ОЕСР для країн, що не є членами цієї організації. У кінці вересня 2022 р. Радою ОЕСР було розглянуто заявку України на вступ до ОЕСР та прийнято рішення щодо визнання за Україною статусу потенційного члена ОЕСР (*prospective Member of the OECD*) та започаткування з нашою країною діалогу щодо вступу з урахуванням вимог, зазначених у Збірці ОЕСР для розгляду потенційних членів від 2017 року. У рамках початкового діалогу щодо вступу розроблено та погоджено окрему Програму ОЕСР для України, яка містить чітко структуровані багаторічні програми робіт. Програма визначає часові рамки та фокусується на двох основних напрямках: Національний план відновлення та розвитку України; інші важливі аспекти, які розглядатимуться в контексті початкового діалогу щодо вступу [232].

Співпраця України з ОЕСР у сфері вищої освіти спрямована на імплементацію європейських стандартів, цифровізацію, подолання наслідків війни, забезпечення доброчесності та інтеграцію української системи до європейського простору. Ключові напрями та інструменти цієї співпраці включають: 1) модернізацію політики: співпраця відбувається в рамках багаторічних програм ОЕСР, спрямованих на реформування освітнього сектору України для досягнення стандартів країн-членів ОЕСР та ЄС; 2) аналітика та дослідження: Україна використовує міжнародні огляди, статистичні дані та рекомендації ОЕСР для підвищення якості вищої освіти. Прикладом є звіти щодо доброчесності в освіті та боротьби з корупцією, де Україна демонструє високі показники розбудови нормативно-правової бази; 3) узгодження з ринком праці: впроваджуються стандарти, які допомагають

зкладам вищої освіти реагувати на потреби ринку, фокусуючись на дуальній освіті та інноваціях; 4) цифровізація та стійкість: спільно з експертами ОЕСР напрацьовуються рішення для транскордонної співпраці, електронного вступу та підтримки закладів освіти в умовах воєнного стану. Ознайомитися з поточними аналітичними звітами, напрацюваннями та рекомендаціями можна на офіційному порталі ОЕСР в Україні.

Україна є учасницею Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) з 30 січня 1992 року. Сьогодні ОБСЄ є найбільшою регіональною організацією, яка об'єднує 57 держав Європи, Центральної Азії та Північної Америки для розвитку політичного діалогу та співробітництва у сфері безпеки в усіх її вимірах – військово-політичному, економіко-довкільному та людському. Регіон відповідальності Організації охоплює Європу, Далекий Схід, Центральну Азію та Північну Америку. Крім того, з ОБСЄ підтримують зв'язки різного рівня та інтенсивності низка держав інших регіонів - Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Марокко, Туніс (середземноморські партнери); Афганістан, Республіка Корея, Таїланд і Японія (азійські партнери). У 2013 році Україна здійснювала Головування в ОБСЄ [233].

За підтримки ОБСЄ в Україні був реалізований проєкт «Підтримка удосконалення юридичної освіти та розвитку освіти з прав людини в Україні», розроблений Координатором проєктів ОБСЄ в Україні на запит та у співпраці з Міністерством юстиції України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Міністерством освіти і науки України, Львівським національним університетом імені Івана Франка та Національним університетом «Києво-Могилянська академія». Проєкт був затверджений Міністерством закордонних справ України 30 травня 2013 року. Метою проєкту було удосконалення юридичної освіти в Україні шляхом створення необхідних передумов для удосконалення методик та використання сучасних підходів до викладання правничих дисциплін. Проєкт «Сприяння підходам, заснованим на верховенстві права та правах людини, в системі вищої освіти»

виконувався Координатором проєктів ОБСЄ в Україні протягом 2020 року на запит Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та Міністерства освіти та науки України. Проєкт був спрямований на реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти та створення вимог до внутрішніх стандартів якості освіти. Він має на меті, зокрема, розробку та втілення рекомендацій щодо організації системи внутрішнього забезпечення якості закладів вищої освіти в Україні. Проєкт був ухвалений Міністерством закордонних справ України 09 червня 2020 року на підставі звернення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти відповідно до пункту 3 статті 1 Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) щодо створення нової форми співробітництва. Проєкт «Удосконалення підходів, заснованих на правах людини, у системі вищої освіти» виконувався Координатором проєктів ОБСЄ в Україні протягом 2021 року на запит Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та Міністерства освіти та науки України. Проєкт був спрямований на удосконалення підходів, заснованих на правах людини, а також стандартів якості в системі вищої освіти. Проєкт передбачав проведення дослідження щодо міжнародних практик у сфері інституційної акредитації, а також надання підтримки у розробці методичних рекомендацій з інституційної акредитації відповідно до кращих міжнародних практик [234].

Відповідно до Інформаційної довідки щодо стану співробітництва України зі Світовим банком Світовий банк є другим, після МВФ, кредитором України. За роки співробітництва Світовий банк затвердив для України позики загальним обсягом більш ніж 29,97 млрд доларів США та 2,28 млрд євро, з яких отримано 28,94 млрд доларів США та 2,25 млрд євро. Ресурси цієї організації використовуються для підтримки державного бюджету, здійснення інституційних та структурних реформ, підготовки та реалізації довгострокових інвестиційних проєктів, які відповідають пріоритетним

напрямам економічного розвитку України. Станом на 01 травня 2026 року портфель діючих проєктів Світового банку, фінансування яких здійснюється за рахунок коштів позик, складається з 16 проєктів (29 угод), зокрема, 10 інвестиційних проєктів (16 угод) та 6 системних проєктів (13 угод), на загальну суму 12,16 млрд доларів США та 1,05 млрд євро, вибірка коштів за якими складає 11,21 млрд доларів США та 1,01 млрд євро (92,18 % - в дол. США та 96,75 % - в євро від загальної суми позик відповідно). Також на стадії реалізації знаходиться 17 проєктів (23 угоди), фінансування яких здійснюється за рахунок грантових коштів, на загальну суму 22,1 млрд доларів США та 0,05 млрд євро, вибірка коштів за якими складає 19,39 млрд доларів США та 0,05 млрд євро (87,73 % - в дол. США та 94,66 % - в євро від загальної суми грантів відповідно) [235].

У 2024 році Міністерство освіти і науки України, Міністерство фінансів України та Світовий банк підписали низку угод за програмою LEARN — «Підвищення доступності та стійкості освіти в умовах кризи в Україні». Ініціатива LEARN розрахована на три роки з фінансуванням 415 млн доларів США [236].

Міністерство освіти і науки України за підтримки Світового банку реалізує проєкти у сферах удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів, підвищення доступності та стійкості освіти в умовах кризи в Україні та проєкт з оцінювання підготовки педагогічних працівників (Training Assessment Project) [237].

Світова організація торгівлі (СОТ) – це міжнародна організація, метою якої є розробка системи правових норм міжнародної торгівлі та контроль за їх дотриманням. СОТ була створена у січні 1995 року після підписання відповідної багатосторонньої угоди у м. Марракеш (Марокко) 15 квітня 1994 року. СОТ стала правонаступницею Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) – організації, яка проіснувала з 1947 по 1994 рік і нараховувала 128 членів. Марракеська угода про заснування Світової організації торгівлі є основним рамковим документом цієї організації. Вона визначає механізм

функціонування СОТ та як невід'ємну складову містить систему угод, які викладені в Додатках: Додаток 1А - Багатосторонні угоди з торгівлі товарами; Додаток 1В: Генеральна угода про торгівлю послугами (ГАТС); Додаток 1С: Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС); Додаток 2: Домовленість про правила і процедури врегулювання суперечок; Додаток 3: Механізм по огляду торговельної політики; Додаток 4: Багатосторонні торговельні угоди з обмеженою кількістю учасників (необов'язкові для участі всіх членів СОТ багатосторонні торговельні угоди); Угода про торгівлю цивільною авіатехнікою; Угода про державні закупівлі [238; 239].

Відповідно до Угоди про заснування СОТ (Марракеської угоди) цілями Організації є: підвищення рівня життя; забезпечення повної зайнятості й значного та постійного зростання реального доходу й ефективного попиту; розширення виробництва товарів та послуг і торгівлі ними з урахуванням оптимального використання світових ресурсів відповідно до цілей сталого розвитку; прагнення захистити й зберегти навколишнє середовище та поліпшити засоби для досягнення цього в такий спосіб, який є сумісним з їхніми відповідними потребами та інтересами на різних рівнях економічного розвитку. Функціями СОТ є: 1. Сприяння виконанню, адмініструванню, реалізації положень та досягненню цілей цієї Угоди та багатосторонніх торговельних угод, а також забезпечення рамок для виконання, адміністрування й реалізації торговельних угод з обмеженим колом учасників. 2. Забезпечення платформи для проведення переговорів між її членами стосовно багатосторонніх торговельних відносин з питань, які регулюються угодами, як зазначено в додатках до цієї Угоди. За рішенням Конференції міністрів СОТ також може надавати майданчик для подальших переговорів між її членами стосовно їхніх багатосторонніх торговельних відносин, а також рамки для впровадження результатів таких переговорів. 3. Адміністрування Домовленості про правила та процедури вирішення спорів. 4. Адміністрування Механізму огляду торговельної політики. 5.

Співробітництво з Міжнародним валютним фондом і Міжнародним банком реконструкції та розвитку та його філіалами для досягнення більшої узгодженості у формуванні глобальної економічної політики, у разі необхідності [238; 239].

Членами СОТ є 164 країни та окремі митні території, на яких припадає 98 % світової торгівлі. Ще 25 країн ведуть переговори щодо вступу до СОТ та наразі мають статус спостерігача. Міжнародні організації також мають статус спостерігачів органів та комітетів СОТ. Метою призначення такого статусу спостерігача для міжнародних організацій у СОТ є надання можливості цим організаціям проводити в них обговорення питань, що їх безпосередньо цікавлять [238; 239].

Україна стала членом СОТ після прийняття Закону України «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі» від 10 квітня 2008 року № 250-VI [240].

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, була ратифікована Законом України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII [241].

Питання освіти, навчання та молоді врегульовані статтями глави 23 Угоди про асоціацію [242].

Механізми інтеграції України до Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА) та до Європейського простору наукових досліджень (ЕРА) багато в чому витікають із механізмів Болонського процесу.

Болонська декларація визначає цілі для створення європейського простору вищої освіти та поширення європейської системи вищої освіти у світі, якими є: 1) Затвердження загальносприйнятної та порівнянної системи вчених ступенів, у тому числі шляхом запровадження додатка до диплому, з

метою сприяння працевлаштуванню європейських громадян та міжнародній конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти; 2) Запровадження системи на основі двох ключових навчальних циклів: додипломного та післядипломного. Доступ до другого циклу навчання потребуватиме успішного завершення першого, який має тривати щонайменше три роки. Вчений ступінь, що присвоюється по завершенні першого циклу, на європейському ринку праці сприйматиметься як відповідний рівень кваліфікації. Кінцевим результатом другого навчального циклу має бути вчений ступінь магістра та/або кандидата наук, як у багатьох європейських країнах; 3) Створення системи кредитів на зразок Європейської системи трансферу оцінок (ECTS), як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів. Кредити можуть бути отримані також поза межами вищих навчальних закладів, включаючи постійне навчання, за умови їхнього визнання з боку відповідного університету-отримувача; 4) Сприяння мобільності через усунення перешкод на шляху ефективного використання права на вільне пересування з безпосередньою метою: забезпечення студентам доступу до навчальних можливостей, а також до відповідних послуг; забезпечення визнання та зарахування часу, який вчитель, дослідник чи член адміністративного персоналу провів у європейському навчальному закладі проводячи дослідження, викладаючи та виконуючи відповідну до свого фаху роботу, зі збереженням їхніх законних прав; сприяння європейському співробітництву щодо забезпечення якості освіти з метою вироблення порівняльних критеріїв та методологій; просування необхідних європейських стандартів у галузі вищої освіти, зокрема щодо розробки навчальних планів, співробітництва між освітніми закладами, схем мобільності та інтегрованих навчальних, дослідницьких і виховних програм. Досягнення окреслених вище цілей передбачається в межах компетенції сторін та поважаючи відмінності у культурі, мові, національних освітніх системах, а також автономію університетів з метою зміцнення європейської сфери вищої освіти. Задля проводиться політика міжурядового

співробітництва із залученням європейських неурядових організацій, що функціонують у сфері вищої освіти [136].

Після короткого огляду співробітництва України у сфері вищої освіти із рядом провідних міжнародних організацій, здійснимо огляд міжнародних освітньо-наукових грантових програм у сфері вищої освіти, стороною яких є на сьогодні Україна. Да таких програм зокрема відносяться:

1. Програма ТЕМПУС (Trans-European Mobility Programme for University Studies) – це освітня програма Європейського Союзу, започаткована у 1990 році, метою якої була модернізація систем вищої освіти в країнах-партнерах. Вона фінансувала університетські проекти та сприяла тісній співпраці між вищими навчальними закладами ЄС та країн-сусідів. Ця програма успішно діяла понад 20 років, реалізувавши кілька етапів (Темпус I, II, III та IV). Починаючи з 2014 року, програма ТЕМПУС була офіційно інтегрована та трансформована у масштабнішу програму Європейського Союзу – Еразмус+ (зокрема в напрям Розбудови потенціалу вищої освіти). Основними завданнями, які вирішував ТЕМПУС, були: оновлення та розробка нових навчальних програм; вдосконалення управління університетами та впровадження Болонського процесу; підвищення кваліфікації викладачів та адміністративного персоналу; розвиток зв'язків вищих навчальних закладів із ринком праці та підприємствами [243].

2. Програма імені Жана Моне – ініціатива Європейського Союзу, започаткована у 1990 році з метою пропагування європейської ідеї (ідеї Об'єднаної Європи) та поширення європейських студій в Європі та на інших континентах. Програма має три основні завдання: поширення знань про євроінтеграційні процеси, підвищення рівня поінформованості суспільства через заохочення університетів, кафедр, викладачів до викладання дисциплін з європейської інтеграції та проведення досліджень; активізація науково-теоретичних дискусій та громадських обговорень актуальних тем і проблем, осмислення сучасних феноменів європейської інтеграції, інтерпретація її минулого та пошук майбутнього шляхом організації науково-практичних

конференцій, публічних дискусій і дебатів; підтримка навчальних та науково–дослідних закладів, асоціацій, мереж, що спеціалізуються на європейських студіях. Це одна з освітніх програм Європейського Союзу, мета якої полягала в підвищенні рівня знань та поінформованості суспільства в ЄС та поза його межами з питань європейської інтеграції, через стимулювання викладання, дослідницької діяльності з європейської інтеграції, зокрема стосунків ЄС з іншими країнами, та міжлюдського та міжкультурного діалогу. Починаючи з 2007 року програму Жана Моне інтегровано в більш загальну Програму навчання впродовж життя (Lifelong Learning Programme) нарівні з такими освітніми програмами як, наприклад, Еразмус Мундус. У рамках програми Жана Моне Європейський Союз виділяв кошти університетам на започаткування викладання дисциплін, пов'язаних з тематикою європейської інтеграції та розвитку наукової діяльності в зазначеній сфері. Дисципліни загалом стосувалися розбудови європейської спільноти, європейського права, європейської економіки, європейської політики, історії європейської інтеграції тощо. Програма Жана Моне з 2014 року продовжила діяльність у рамках нової освітньої програми ЄС - ЕРАЗМУС+ [244].

3. Програма Еразмус Мундус (Erasmus Mundus) – це флагманська програма Європейського Союзу, що фінансує високоякісні спільні магістерські програми. Вона дозволяє студентам з усього світу навчатися у провідних університетах мінімум двох різних європейських країн та отримувати спільні або подвійні дипломи. Успішні кандидати отримують грант, який повністю забезпечує навчальний процес. Програми тривають від 1 до 2 років (60, 90 або 120 кредитів ECTS). Студенти змінюють країну перебування кожні 1-2 семестри, вивчаючи обрану спеціальність у різних університетах-партнерах. По закінченні навчання випускник отримує диплом європейського зразка [245].

4. Програма Європейського союзу Еразмус+. З 2014 року Україна стала активним учасником Програми ЄС Еразмус+ як країна-партнер Програми у

межах регіону Східного сусідства, суттєво розширивши свою участь у сферах освіти, професійної підготовки, молоді та спорту. Українські організації та окремі особи отримали можливість брати участь у міжнародній академічній мобільності, віртуальних обмінах, проєктах з розвитку потенціалу для впровадження реформ, з розроблення та реалізації спільних магістерських програм, з стратегічних партнерств, інноваційних альянсів та популяризації європейських студій. Крім того, вони отримали доступ до європейських професійних платформ, мереж, навчальних ресурсів тощо. Програма ЄС Еразмус+ стала стратегічним інструментом для сприяння інтеграції України до Європейського освітнього простору, а також для підтримки стійкості та інтернаціоналізації українських інституцій – особливо в умовах криз та війни.

Із початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну Європейська Комісія солідарна з Україною та надає додаткове фінансування, оголошуючи нові конкурси проєктів і відкриваючи доступ до професійних платформ і мереж тощо [246]. З проєктами співпраці у сфері вищої освіти можна ознайомитися на офіційному сайті програми Еразмус+ [247].

5. Програма «Горизонт Європа» – один із складників довгострокової багаторічної фінансової програми ЄС (англ. «Multiannual Financial Framework») – є рамковою програмою ЄС з досліджень та інновацій. Програма стала дев'ятою рамковою програмою ЄС (FP9). Її основою є «Горизонт 2020», восьма рамкова програма, яка завершилася 31 грудня 2020 року. Загальний бюджет Програми «Горизонт Європа» становить 95,5 млрд євро (включаючи 5,4 млрд євро від Програми ЄС «Нове покоління Європи»). Реалізація Програми розрахована на семирічний період, а саме: 2021-2027 рр. [248]

Програма спрямована на досягнення трьох стратегічних цілей: зміцнення науки і технологій в ЄС шляхом збільшення інвестицій у висококваліфіковані кадри та передові дослідження; сприяння інноваційній конкурентоспроможності промисловості, зокрема, шляхом підтримки заходів

та дій з високим технологічним та інноваційним впливом на ринок; вирішення глобальних та суспільних викликів, надання ефективних відповідей та вироблення стратегічних рішень, які позитивно впливають на життя європейських громадян. Архітектура Програми (як і її попередниці – Програми «Горизонт 2020») передбачає формування трьох напрямів діяльності (пілларів). Проте на відміну від Програми «Горизонт 2020» Європейська інноваційна рада (ЄІР) вперше стала невід’ємною частиною третього напрямку «Горизонт Європа» із власною структурою управління та інструментами сприяння дослідницькій діяльності [248].

Серед головних нововведень Програми варто виокремити такі: запровадження п’яти дослідницьких та інноваційних місій, що дає змогу поставити чіткі цілі для вирішення конкретних сучасних суспільних викликів; серед цих п’яти місій Європейська Комісія визначила такі: адаптування до кліматичних змін, зокрема до суспільних змін; онкологічні захворювання; збереження чистоти океанів та водних ресурсів; вуглецево-нейтральні та «зелені» міста; збереження родючості ґрунтів для забезпечення сталого продовольчого розвитку; посилення практик відкритої наукової діяльності, що забезпечує оперативний відкритий доступ до наукових результатів, сприяючи таким чином відповідальному управлінню дослідницькими даними, щоб забезпечити їх доступність, сумісність та можливість повторного використання; новий підхід до формування партнерств, який ґрунтується на принципах стратегічної орієнтації, системному підході та спрощеному інструментарії взаємодії [248].

6. Програми Британської ради. Британська Рада (British Council) в Україні реалізує низку програм у сфері вищої освіти, спрямованих на підвищення якості викладання, розвиток лідерства, гендерну рівність та підтримку інституційної спроможності університетів. Основні поточні та ключові ініціативи включають: 1) Програма вдосконалення викладання (Higher Education Teaching Excellence Programme): спрямована на підвищення якості освітнього процесу та розвиток інституційної спроможності

університетів щодо вдосконалення викладання. Програма реалізується спільно з Інститутом вищої освіти НАПН України та Advance HE; 2) Програма професійного розвитку академічних менеджерів (Training Programme for Academic Managers): ініціатива, сфокусована на посиленні управлінського та лідерського потенціалу керівного складу державних закладів вищої освіти. Допомагає адміністраторам впроваджувати інституційні зміни та ефективно реагувати на виклики; 3) Партнерства у сфері гендерної рівності (Gender Equality Partnerships): програми, метою яких є впровадження системних змін, підтримка жіночого лідерства в академічному середовищі та розвиток гендерної рівності в університетах; 4) Програми академічної мобільності та стійкості: включають ініціативи, спрямовані на відродження переміщених (displaced) університетів та сприяння міжнародній співпраці, як-от колишня програма SAM Ukraine (студентська мобільність) або проєкти міжрегіонального обміну. Детальніше ознайомитися з умовами участі, грантами та поточним набором на навчання можна безпосередньо на офіційному порталі British Council Україна [249].

7. Програми DAAD (Німецька служба академічних обмінів). В Україні DAAD з 1998 року представляє Інформаційний центр, до завдань якого належить: інформування та консультація про систему вищої освіти у ФРН, про можливості навчання у Німеччині та отримання стипендії; організація та проведення конкурсу на отримання стипендій DAAD; робота з колишніми стипендіатами DAAD; співпраця з німецькими та українськими закладами вищої освіти, консультації у рамках міжуніверситетського партнерства; співпраця з Посольством ФРН та іншими представництвами німецьких організацій в галузі освіти; співпраця з лекторами DAAD, які працюють в Україні [250].

8. Програма імені Фулбрайта в Україні (фінансована урядом США та адміністрована Інститутом міжнародної освіти) пропонує українським студентам, випускникам, дослідникам та викладачам стипендії для навчання, стажування та проведення досліджень у США. Програма покриває усі

витрати. Основними програмами для українців є: 1) Fulbright Graduate Student Program: навчання в американських університетах (1–2 роки) для здобуття ступеня магістра. Відкрита для випускників бакалавріату та студентів останніх курсів; 2) Fulbright Visiting Scholar Program: проведення досліджень (3–9 місяців) у закладах вищої освіти чи дослідницьких центрах США. Для кандидатів і докторів наук, дослідників та діячів культури; 3) Fulbright FLTA Program: річне стажування для молодих викладачів англійської мови для вдосконалення викладацької майстерності та поширення української культури в США [251].

9. Програма НАТО «Наука заради миру та безпеки» (SPS) – це ключовий інструмент Альянсу, який фінансує цивільні наукові дослідження, інновації та обмін знаннями. Вона об'єднує вчених із країн НАТО та держав-партнерів для спільного вирішення безпекових викликів і запобігання кризам. Україна є одним із найбільш активних учасників цієї програми. Програма надає гранти та фінансування на проекти, що відповідають таким пріоритетам: кібербезпека та захист від гібридних загроз; боротьба з тероризмом; екологічна безпека (включаючи зміну клімату та керування ресурсами); хімічний, біологічний, радіаційний та ядерний захист; передові технології та перехід до «зеленої» енергетики. Ключовими форматами співпраці є: багаторічні дослідницькі проекти (півпраця між дослідницькими групами з країн НАТО та партнерів, розрахована на 2–3 роки); передові дослідницькі семінари (міжнародні зустрічі, експертні форуми для обміну знаннями та обговорення нових викликів); навчальні курси (програми, орієнтовані на передачу знань та підготовку фахівців, особливо молодих вчених). Українські науково-дослідні інституції, університети та громадські організації можуть подавати заявки на отримання грантів для закупівлі обладнання, організації стажувань та проведення спільних досліджень. Це дозволяє українським фахівцям інтегруватися у світову наукову спільноту та використовувати передовий досвід для розв'язання нагальних безпекових проблем [252].

3.2. Адаптація законодавства України про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти до законодавства Європейського Союзу

Проблеми адаптації та гармонізації законодавства України із вимогами міжнародного права вже досліджувалися в юридичній літературі. Адаптація та гармонізація законодавства України із міжнародним та європейським правом є однією із важливих зовнішніх функцій держави, пріоритетною складовою процесу інтеграції України у міжнародний освітній та науковий простір, яка, в свою чергу, є одним із пріоритетних напрямів української зовнішньої політики [98, с. 233–254; 253–270].

Інтеграція вищої освіти України в європейський та світовий освітній та науковий простір є одним із напрямків державної зовнішньої політики, що являє собою сукупність організаційно-правових заходів уповноважених органів державної влади та суб'єктів недержавного регулювання діяльністю у сфері освіти, спрямованих на розширення міжнародного освітнього співробітництва держави із суб'єктами міжнародних відносин у сфері освіти з метою забезпечення інтересів суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти України. Освітня політика держави є складовою частиною як її внутрішньої політики, так і зовнішньої політики. Успіх процесу інтеграції України в європейський та світовий освітній та науковий простір тісно пов'язаний із бажанням, готовністю та здатністю України трансформувати національне законодавство та проводити реформи відповідно до принципів європейського та міжнародного права.

Слід зазначити, що питання адаптації законодавства України до вимог міжнародного та європейського права відіграють важливу роль у процесі реалізації зовнішньої політики України, що знайшло своє відображення у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». Так, одним із принципів зовнішньої політики у даному законі визначається пріоритет

загальновизнаних норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права, а до основних засад зовнішньої політики відноситься підтримка зміцнення ролі міжнародного права у міжнародних відносинах, забезпечення дотримання та виконання чинних, вироблення нових принципів і норм міжнародного права [123].

В юридичній науці виокремлено декілька визначень процесів інтеграції законодавства різних країн та міжнародного права:

1. Адаптація законодавства (з латинської мови *adaptatio* – пристосування, від *adaptare* – пристосовувати, прилагоджувати) – це форма правової гармонізації, сутність якої полягає в узгодженні та пристосуванні нормативно-правових актів національного законодавства до міжнародних, європейських або внутрішньодержавних правових стандартів. Адаптація ґрунтується на принципах системно-функціонального та порівняльно-правового пізнання державно-правових явищ і формування відповідної системи законодавства [271, с. 524].

Відповідно до визначення, яке міститься у Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженій Законом України від 18 березня 2004 року № 1629-IV, адаптація законодавства – це процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire* [274].

2. Гармонізація законодавства (від грецького *harmonia* – скріплення, зв'язок, злагожденість, відповідність) – це процес цілеспрямованого зближення та узгодження нормативно-правових приписів з метою досягнення несуперечливості законодавства, усунення юридичних колізій, дотримання міжнародних, європейських та національних правових стандартів. В умовах глобалізації гармонізація законодавства є важливим способом правової інтеграції, одним із юридичних механізмів досягнення спільної мети різних міждержавних об'єднань та інтеграції світового співтовариства в цілому. Гармонізація законодавства відбувається у формах адаптації, імплементації, стандартизації, тощо, і може передувати уніфікації

законодавства або застосовуватися тоді, коли потреби в такій уніфікації немає. Гармонізація ґрунтується на науково-методологічних засадах єдності, завершеності, цілісності, пропорційності та узгодженості. Гармонізація може здійснюватися на міжнародному або національному рівнях. Вона може бути односторонньою (коли відбувається узгодження законодавства однієї держави із законодавством інших держав, або актами міжнародних організацій) або багатосторонньою (коли заходи щодо узгодження нормативно-правових приписів застосовуються всіма її учасниками). Важливим засобом гармонізації законодавства є модельні закони (типові рекомендаційні законопроекти) [271, с. 553, 554].

3. Імплементация (від латинського *implere* – наповнювати, досягати, виконувати, здійснювати) в міжнародному праві – це організаційно-правова діяльність держав з метою реалізації своїх міжнародно-правових зобов’язань. Механізм імплементации міжнародно-правових норм включає в себе сукупність правових та інституційних засобів, що використовуються суб’єктами міжнародного права на міжнародному та національному рівнях. Міжнародна система імплементации складається із створених на підставі міждержавних угод міжнародних організацій. Національну систему імплементации становлять органи державної влади, уповноважені забезпечувати виконання державою міжнародно-правових зобов’язань. В Україні система органів імплементации визначена в Конституції України та в Законі України «Про міжнародні договори України» [271, с. 667, 668].

4. Зближення законодавчих систем визначає діяльність, яка має на меті «скорочення» відстані, що існує між правовими системами. Так, у Римському договорі про створення Європейського економічного співтовариства 1957 року (гл. 3) у випадку «зближення» йдеться про процес досягнення певного рівня відповідності систем, хоча при цьому не виключається навіть досягнення подібності окремих елементів деяких систем (правових норм) [257, с. 83].

5. Уніфікація законодавства (від латинського *unus* – один, *facere* –

робити) – це процес приведення чинного законодавства до єдиної системи, усунення розбіжностей і надання одноманітності правовому регулюванню подібних або близьких видів суспільних відносин. Необхідність уніфікації виникає при утворенні нових держав, на території яких діють складові різних правових систем; при формуванні єдиної правової системи союзних держав; у процесі зближення правових систем держав, які утворюють різні міждержавні об'єднання, тощо. У сучасний період процеси уніфікації законодавства здійснюються країнами ЄС. Головними методами уніфікації законодавства є систематизація національного законодавства, імплементація норм міжнародного права у національне законодавство, адаптація норм національного законодавства до вимог міжнародного права, тощо [271, с. 215].

Найбільш загальним із наведених вище визначень є поняття «зближення законодавства», яке за своїм філософсько-логічним змістом охоплює всі інші поняття. Поняття «гармонізація законодавства» більш конкретно виражає процеси взаємного зближення та узгодження нормативних актів різних правових систем і є важливим способом правової інтеграції. Зазначене поняття включає в себе такі поняття, як адаптація (приведення національних нормативно-правових актів у відповідність із міжнародним правом), імплементація (включення норм міжнародного права до національних нормативно-правових актів), уніфікація (створення нових правових систем на основі зближення декількох вже існуючих правових систем) [98, с. 233–254].

Виходячи із особливостей міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти як предмета правового регулювання та враховуючи особливості інтеграційних процесів у цій сфері, в даній роботі будуть використовуватися поняття «адаптація законодавства».

Аналіз нормативно-правового регулювання та практики міжнародного співробітництва України у сфері вищої освіти свідчить про те, що основним напрямком міжнародної інтеграції у цій сфері є інтеграція України до Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА) та до Європейського простору

наукових досліджень (ERA). Зважаючи на це, у даному підрозділі роботи зупинимося на характеристиці адміністративно-правових засад адаптації законодавства України про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти до законодавства Європейського Союзу.

Так, основними нормативно-правовими джерелами регулювання процесу адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є:

1. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами–членами від 14 червня 1994 року, ратифікована Законом України від 10 листопада 1994 року № 237/94-ВР (втратила чинність на підставі Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами–членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року) [272].

2. Закон України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 21 листопада 2002 року № 228-IV [273].

3. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року № 1629-IV [274].

4. План дій «Україна – Європейський Союз», схвалений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 лютого 2005 року № 36-р [275].

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами–членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року [242].

6. Національна програма адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (*acquis* ЄС), затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2026 року № 438 [276].

Так, в Угоді про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами–членами від 14 червня 1994 року (втратила чинність на підставі Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами–членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року) питанням освіти та професійної підготовки була присвячена стаття 59. Відповідно до зазначеної статті Угоди Сторони мали здійснювати співробітництво з метою підвищення рівня загальної освіти та професійної кваліфікації в Україні, як у громадському, так і в приватному секторах. Співробітництво, зокрема, зосереджувалося в таких галузях: удосконалення системи вищої освіти та системи підготовки в Україні згідно з сучасними вимогами, включаючи систему сертифікації вищих навчальних закладів і дипломів про вищу освіту; професійна підготовка керівників підприємств державного та приватного секторів та цивільних службовців в пріоритетних галузях, що мають бути визначені; співробітництво між навчальними закладами, співробітництво між навчальними закладами і фірмами; мобільність для вчителів, випускників, адміністраторів, молодих вчених і дослідників та молоді; сприяння навчанню в галузі європейських досліджень у відповідних закладах; навчання мовам країн Співтовариства; підготовка на курсах вдосконалення майстерності перекладачів для роботи на конференціях; підготовка журналістів; підготовка викладачів. Можлива участь однієї Сторони у відповідних програмах в галузі освіти та підготовки іншої Сторони могла бути розглянута згідно з їхніми відповідними процедурами і тоді, якщо це було доцільним, мали бути розроблені установчі рамки і плани співробітництва з урахуванням участі України у програмі ТЕМПУС Співтовариства [272].

У розділі II Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України від 21 листопада 2002 року № 228-IV, зазначається, що державна політика України щодо адаптації законодавства формується як

складова частина правової реформи в Україні та спрямовується на забезпечення єдиних підходів до нормопроєктування, обов'язкового врахування вимог законодавства Європейського Союзу при нормопроєктуванні, підготовки кваліфікованих спеціалістів, створення належних умов для інституційного, науково-освітнього, нормопроєктного, технічного, фінансового забезпечення процесу адаптації законодавства України [273].

Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджена Законом України від 18 березня 2004 року № 1629-IV (далі - Програма) визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики [274].

Державна політика України щодо адаптації законодавства формується як складова частина правової реформи в Україні та спрямовується на забезпечення єдиних підходів до нормопроєктування, обов'язкового врахування вимог законодавства Європейського Союзу під час нормопроєктування, підготовки кваліфікованих спеціалістів, створення належних умов для інституціонального, науково-освітнього, нормопроєктного, технічного, фінансового забезпечення процесу адаптації законодавства України [274].

З практичної та науково-теоретичної точок зору важливим є питання про те, що собою являє законодавство Європейського Союзу, до якого має бути адаптоване законодавство України.

Слід зазначити, що *Acquis communautaire* (*acquis*) – це правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ [274].

Джерела *acquis communautaire* поділяються на дві групи: 1) первинне законодавство: Договір про заснування Європейського економічного співтовариства 1957 року (з 1993 року – Договір про заснування Європейського співтовариства), Договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії 1957 року (установчі договори) з наступними змінами, внесеними Маастрихтським договором (Договір про утворення Європейського Союзу 1992 року), Амстердамським договором 1997 року та Ніццьким договором 2001 року, а також актами про приєднання; Договір про Європейський Союз 1992 року, із змінами, внесеними Амстердамським договором 1997 року та Ніццьким договором 2001 року, а також договорами про приєднання; Договір про злиття 1965 року; акти про приєднання нових держав-членів; 2) вторинне законодавство: директива; регламент; рішення; рекомендація або висновок; джерело права у формі міжнародної угоди; загальний принцип права Європейського співтовариства; рішення Європейського суду; спільна стратегія у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки, як це визначено статтею 13 Договору про Європейський Союз; спільні дії в рамках спільної зовнішньої політики та політики безпеки; спільна позиція у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки; рамкове рішення щодо гармонізації законодавства в контексті положень Договору про Європейський Союз про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах (стаття 34 Договору про Європейський Союз); спільна позиція в контексті положень

Договору про Європейський Союз про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах (стаття 34 Договору про Європейський Союз); рішення в контексті положень Договору про Європейський Союз про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах (стаття 34 Договору про Європейський Союз); загальне положення або принцип у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки [274].

Офіційними виданнями Європейського Союзу є Офіційний вісник Європейських співтовариств (Official Journal of European Communities) та Вісник Європейського Суду (European Court Reports) [274].

Невід'ємною частиною цієї Програми є Перелік актів законодавства України та *acquis* Європейського Союзу в пріоритетних сферах адаптації. Однак слід зазначити, що законодавство у сфері освіти у даному переліку серед пріоритетних сфер адаптації не зазначене.

Питання освіти, навчання та молоді вперше були передбачені у Плані дій «Україна – Європейський Союз», затвердженому Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 лютого 2005 року № 36-р. Серед перспектив для партнерства, економічної інтеграції та співробітництва у Плані передбачаються можливості поступового відкриття або збільшення участі у певних програмах Співтовариства, що сприятиме розвитку культурних, освітніх, технічних, наукових зв'язків, а також зв'язків у сфері охорони навколишнього природного середовища. Планом передбачається запровадження ефективних заходів зменшення бідності та збільшення зайнятості, спрямованих на суттєве зменшення кількості населення, що перебуває за межею бідності, та посилення соціальної інтеграції, включаючи стабільну систему освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг для всіх верств населення. У сфері розвитку інформаційного суспільства передбачається сприяння широкому використанню нових технологій суб'єктами господарювання та державними органами, особливо в секторах охорони здоров'я та освіти (електронна комерція, електронний уряд,

електронна охорона здоров'я, електронне навчання), через створення сучасних інфраструктур, розвиток місцевого наповнення та впровадження пілотних проектів, наприклад, взаємного визнання електронних підписів [275].

Окремий розділ Плану дій присвячений питанням освіти, навчання та молоді. У ньому були передбачені такі напрями діяльності: 1) реформування та вдосконалення системи освіти і навчання та діяльність у напрямі наближення до стандартів і практики ЄС (працювати у напрямі зближення стандартів вищої освіти шляхом реалізації заходів, які дозволять Україні приєднатися до Болонського процесу; залучити представників заінтересованих громадських кіл та соціальних партнерів до участі у реформі системи вищої освіти та професійної освіти; вирішити питання, пов'язані з процедурами акредитації та ліцензування; використовувати існуючу програму Tempus III для вивчення можливостей сприяння розвитку людських ресурсів і людського капіталу, зокрема щодо сприяння реформі та розвитку системи безперервного навчання в Україні; створити кафедри європейських студій та європейського права через Програму Жан Моне та підтримувати можливості навчання молодих науковців); 2) розширення співробітництва у сфері освіти, стажувань та молоді (започаткувати політичний діалог між Україною та ЄС у сфері освіти та навчання; збільшити можливість обміну для українців шляхом участі у програмі Еразмус Мундус; посилити участь України у програмі Tempus III та використовувати її для вивчення можливостей розширення співробітництва в сферах професійно-технічної освіти; розширити молодіжні обміни та співробітництво у сфері неформальної освіти молоді та сприяти розвитку міжкультурного діалогу через програму «Молодь» (YOUTH)) [275].

Значну кількість положень про адаптацію законодавства України у сфері освіти до законодавства Європейського Союзу містить Національна програма адаптації законодавства України до права Європейського Союзу

(acquis EC), затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2026 року № 438.

Національна програма адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis EC) (далі – Національна програма) затверджена з метою виконання зобов'язань України, передбачених переговорною рамкою Європейського Союзу, схваленою рішенням Ради Європейського Союзу від 21 червня 2024 року. Дорожня карта з питань верховенства права, Дорожня карта з питань реформи державного управління, Дорожня карта з питань функціонування демократичних інституцій і план заходів щодо захисту прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України, схвалені Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475 «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС» [277] та плани заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у звітах про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу, є складовою частиною Національної програми [276].

Національна програма містить окремий Розділ 26 «Освіта та культура», який визначає загальні засади та конкретні цілі і завдання адаптації законодавства України у сфері освіти до законодавства Європейського Союзу, строки виконання та відповідальних за досягнення поставлених цілей і виконання завдань.

У Національній програмі зазначається, що Європейський Союз надає великого значення розвитку освіти, культури, підтримці молоді та спорту, вбачаючи в них основу для сталого зростання, інновацій та соціальної згуртованості. Стандарти ЄС у сфері освіти та культури реалізуються через відповідні програми та ініціативи, такі як програми підтримки мобільності та співпраці, визнання кваліфікацій, спільні освітні програми, культурні та спортивні проекти, що сприяють стандартизації. Метою цих заходів є сприяння співпраці між державами-членами, забезпечення спільних освітніх

стандартів, збереження культурної спадщини, розвиток спільного європейського простору в галузі освіти, культури та спорту [276].

Положеннями Договору про функціонування Європейського Союзу визначено, що ЄС має додаткову компетенцію у сферах культури, освіти, професійної підготовки, молоді та спорту. Це означає, що Союз не замінює національну політику, а доповнює та підтримує дії держав-членів, зокрема через фінансування програм, обмін досвідом і координацію політик. Тому, основна сукупність права Європейського Союзу (*acquis* ЄС), що регулюють сфери освіти і культури в ЄС, міститься переважно в актах вторинного права [276].

Переговорний розділ 26 «Освіта та культура» Національної програми охоплює широкий спектр питань, зокрема освітню політику, професійну підготовку, молодіжну політику, розвиток спорту, збереження національної спадщини та культурного різноманіття, підтримку культурної дипломатії. Для України виконання вимог цього розділу означає не лише перегляд нормативно-правової бази, а й глибоку модернізацію освітньої політики, культури, молоді та спорту, а також можливість стати повноцінною частиною європейського освітнього та культурного простору, з новими перспективами для молоді, розширенням доступом до міжнародних освітніх і культурних програм, поглибленням міжкультурного діалогу та формуванням освіти без кордонів. Особлива увага приділяється розвитку інклюзивного навчання, впровадженню сучасних цифрових технологій, збереженню та охороні культурної спадщини, розвитку національної ідентичності, зміцненню інституційної спроможності держави в цих сферах, а також ефективному використанню людського капіталу для повоєнного відновлення та модернізації України [276].

Окрема увага у Національній програмі приділена огляду поточного стану імплементації актів права Європейського Союзу (*acquis* ЄС).

Так, у Національній програмі зазначається, що завдяки виконанню зобов'язань за Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та

Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, законодавство України у сфері освіти, культури, молоді та спорту частково адаптоване до права Європейського Союзу (*acquis EC*). Загалом статус імплементації актів права Європейського Союзу (*acquis EC*) за розділом 26 «Освіта та культура» залишається частковим. Повна адаптація вимагатиме прийняття додаткових нормативно-правових актів, системного моніторингу їх виконання та зміцнення інституційної спроможності уповноважених інституцій. Наразі Україні слід забезпечити повну відповідність з метою інтеграції до єдиного ринку ЄС [276].

Участь України в програмі ЄС Erasmus+ дає можливість розширити можливості у сферах освіти, навчання, молоді та спорту. Особлива увага в цій програмі приділяється соціальній інтеграції, зеленому та цифровому переходу, а також сприянню участі молоді в демократичному житті. Україна продовжує роботу над гармонізацією Національної рамки кваліфікацій з Європейською рамкою кваліфікацій, що сприятиме визнанню кваліфікацій та мобільності робочої сили [276].

За розділом 26 «Освіта та культура», Національною програмою у сфері освіти та культури визначено 21 ціль, з яких 2 мають транспозиційний характер та передбачають імплементацію 4-х актів права Європейського Союзу (*acquis EC*), а 19 мають інституційний характер [276].

Слід зазначити, що із 21 цілей адаптації законодавства України у сфері освіти і культури до законодавства Європейського Союзу лише 14 прямо чи опосередковано стосуються сфери вищої освіти.

Наведемо перелік цілей адаптації, що прямо чи опосередковано стосуються саме сфери вищої освіти: 1. Набуття Україною статусу асоційованого члена Програми Європейського Союзу з освіти, навчання, молоді та спорту Еразмус+; 2. Імплементація Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2021/817 від 20 травня 2021 р. про встановлення програми «Еразмус+»: Програма Союзу у сфері освіти, навчання, молоді та

спорту та скасування Регламенту (ЄС) № 1288/2013; 3. Забезпечення доступу дітей трудових мігрантів з держав ЄС до системи освіти України; 4. Забезпечення цифрової трансформації освіти у відповідності до Плану дій ЄС з цифрової освіти до 2027 року; 5. Забезпечення участі України в освітніх дослідженнях в Програмі міжнародного оцінювання учнів (PISA) і Міжнародному дослідженні «Навчати і навчатися» (TALIS+); 6. Забезпечення якості, прозорості та доступності послуг професійного розвитку педагогів; 7. Впровадження інституційної акредитації та процедури постакредитаційного моніторингу в систему зовнішнього забезпечення якості вищої освіти, а також забезпечення членства в Європейській асоціації з забезпечення якості вищої освіти (ENQA) та Європейському реєстрі агенцій із забезпечення якості вищої освіти (EQAR); 8. Продовження роботи над автоматичним взаємним визнанням кваліфікацій та розширення участі у діяльності Групи Болонського процесу, включно з Тиранським та Римським комюніке, щодо соціального виміру вищої освіти та фундаментальних академічних цінностей; 9. Імплементация Рекомендації Ради від 16 червня 2022 р. щодо індивідуальних навчальних рахунків 2022/C243/03; 10. Забезпечення доступу до навчання протягом життя; 11. Розробка показників моніторингу з урахуванням поточного контексту для удосконалення формування та реалізації молодіжної політики на основі даних; 12. Міжвідомча координація для зміцнення стійкості молодіжної сфери та підтримки реформ; 13. Інтеграція принципів соціальної, екологічної та економічної стійкості у відновлення, управління та планування спортивної інфраструктури України відповідно до практик ЄС та Ради Європи (EPAS); 14. Впровадження антикорупційних ініціатив у змісті освіти та підходах до управління на всіх рівнях для забезпечення кращої прозорості та доброчесності [276].

Слід зазначити, що в Україні створено основні політико-правові та організаційні засади адаптації законодавства до законодавства Європейського Союзу.

У пріоритетних сферах адаптація законодавства України здійснюється у такій послідовності: визначення актів *acquis communautaire*, які регулюють правовідносини у відповідній сфері; переклад визначених актів на українську мову; здійснення комплексного порівняльного аналізу регулювання правовідносин у відповідній сфері в Україні та в Європейському Союзі; розроблення рекомендацій щодо приведення законодавства України у відповідність з *acquis communautaire*; проведення економічного, соціального та політичного аналізу наслідків реалізації рекомендацій; визначення переліку законопроектних робіт; підготовка проектів законів України та інших нормативно-правових актів, включених до переліку законопроектних робіт, та їх прийняття; моніторинг імплементації актів законодавства України. Елементом адаптації законодавства має бути перевірка проектів законів України та інших нормативно-правових актів на їх відповідність *acquis communautaire* з метою недопущення прийняття актів, які суперечать *acquis* Європейського Союзу [274].

Висновки до розділу 3

Інтеграція вищої освіти України в європейський та світовий освітній та науковий простір є перспективним та невід’ємним вектором її розвитку. Відповідні міжнародні організації та міжнародні програми стали фактором глобального впливу на розвиток інтернаціоналізації вищої освіти України. Україна має стати повноправним суб’єктом міжнародного ринку освітніх послуг. Процес інтернаціоналізації вищої освіти України відбувається шляхом участі в міжнародних організаціях та програмах (проектах) міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Аналіз законодавства, міжнародних договорів та практики міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти дає можливість зробити висновок про те, що основними партнерами України у цій сфері є такі міжнародні організації, як спеціалізовані установи ООН (ЮНЕСКО, ПРООН,

МОП, ЮНІДО), а також інші міжнародні організації – ОЕСР, ОБСЄ, Світовий банк, СОТ та ЄС.

Україна є активним учасником таких основних міжнародних освітньо-наукових грантових програм (проектів) у сфері вищої освіти, як: 1) Програма ТЕМПУС (Trans-European Mobility Programme for University Studies); 2) Програма імені Жана Моне; 3) Програма Еразмус Мундус (Erasmus Mundus); 4) Програма Європейського союзу Еразмус+; 5) Програма «Горизонт Європа»; 6) Програми Британської ради (British Council); 7) Програми DAAD (Німецька служба академічних обмінів); 8. Програма імені Фулбрайта; 9) Програма НАТО «Наука заради миру та безпеки».

Інтеграція вищої освіти України в європейський та світовий освітній та науковий простір є одним із напрямків державної зовнішньої політики, що являє собою сукупність організаційно-правових заходів уповноважених органів державної влади та суб'єктів недержавного регулювання діяльністю у сфері освіти, спрямованих на розширення міжнародного освітнього співробітництва держави із суб'єктами міжнародних відносин у сфері освіти з метою забезпечення інтересів суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти України. Освітня політика держави є складовою частиною як її внутрішньої політики, так і зовнішньої політики. Успіх процесу інтеграції України в європейський та світовий освітній та науковий простір тісно пов'язаний із бажанням, готовністю та здатністю України трансформувати національне законодавство та проводити реформи відповідно до принципів європейського та міжнародного права.

Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу є однією із важливих зовнішніх функцій держави, пріоритетною складовою процесу інтеграції України у міжнародний освітній та науковий простір, яка, в свою чергу, є одним із пріоритетних напрямів української зовнішньої політики.

Аналіз нормативно-правового регулювання та практики міжнародного співробітництва України у сфері вищої освіти свідчить про те, що основним

напрямок міжнародної інтеграції у цій сфері є інтеграція України до Європейського простору вищої освіти (EHEA) та до Європейського простору наукових досліджень (ERA).

Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджена Законом України від 18 березня 2004 року № 1629-IV, у переліку пріоритетних сфер адаптації взагалі не містила законодавства у сфері освіти. Питання освіти, навчання та молоді вперше були передбачені у Плані дій «Україна – Європейський Союз», затвердженому Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 лютого 2005 року № 36-р. Значну кількість положень про адаптацію законодавства України у сфері освіти до законодавства Європейського Союзу містить Національна програма адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (*acquis* ЄС), затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2026 року № 438.

ВИСНОВКИ

У результаті проведення наукового дослідження адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти сформульовані висновки, пропозиції і рекомендації, до найголовніших з яких можна віднести такі:

1. Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти як предмет правового регулювання – це суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації законодавчо визначених напрямів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового та європейського освітнього та наукового простору, мають як публічно-правовий, так і приватно-правовий характер, врегульовуються нормами національного законодавства країн походження його суб'єктів та нормами міжнародного права, виникають між органами державної влади, міжнародними організаціями, закладами вищої освіти та науковими установами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками закладів вищої освіти та наукових установ, здобувачами вищої освіти України та інших держав, мають місце на території декількох держав, можуть здійснюватися на підприємницьких або некомерційних засадах, та предмет яких визначається напрямами та змістом співробітництва.

Україна має потенціал стати активним учасником міжнародного ринку освітніх послуг, оскільки імпорт та експорт освітніх послуг на сьогодні є одним із перспективних напрямів міжнародного економічного співробітництва та зовнішньоекономічної діяльності як на рівні держав, так і на рівні окремих закладів вищої освіти.

2. Історико-правове дослідження дало можливість запропонувати періодизацію формування правових засад міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні в період її незалежності:

– перший етап (1990-2002 роки): етап закріплення у законодавстві правових засад міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти

(Декларація про державний суверенітет України 1990 року, Конституція України 1996 року, Закон України «Про освіту» у редакціях 1991 та 1996 років, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») 1993 року, Основні напрями реформування вищої освіти в Україні 1995 року, Закон України «Про вищу освіту» у редакції 2002 року);

– другий етап (2002-2005 роки): етап розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на основі Закону України «Про вищу освіту» у редакції 2002 року, Національної доктрини розвитку освіти (прийнята у 2002 році) до приєднання України у 2005 році до Спільної декларації міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти», укладеної у м. Болонья 19 червня 1999 року;

– третій етап (2005-2014 роки): етап розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на основі Закону України «Про вищу освіту» у редакції 2002 року з урахуванням положень Болонської декларації, Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (прийнята у 2013 році) до прийняття Закону України «Про вищу освіту» 2014 року;

– четвертий етап (2014-2022 роки): етап розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на основі Закону України «Про вищу освіту» у редакції 2014 року, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (прийнята у 2015 році), Закону України «Про освіту» в редакції 2017 року, Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (прийняті у 2019 році);

– п'ятий етап (2022 рік – по даний час): етап розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на основі Закону України «Про вищу освіту» у редакції 2014 року та інших чинних попередніх програмних документів з урахуванням положень Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки (прийнята у 2022 році).

3. Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти регулюється нормами ряду галузей законодавства України, а саме конституційного,

адміністративного, фінансового, цивільного, господарського, трудового та кримінального законодавства. Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти за своїм правовим та організаційним змістом є складним та комплексним, а його суб'єкти вступають в суспільні відносини, які мають як публічно-правовий, так і приватно-правовий характер і врегульовані нормами різних галузей права та законодавства. По відношенню до галузей права та законодавства України такий предмет правового регулювання як міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти має комплексний міжгалузевий характер. Визначаючи місце норм права про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти в системі права та законодавства України, слід зробити висновок про те, що вони складають міжгалузевий комплексний інститут як в системі права, так і в системі законодавства України.

З метою систематизації норм різних нормативно-правових актів, якими врегульовуються суспільні відносини, що виникають з приводу міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, пропонується затвердити на рівні постанови Кабінету Міністрів України Національну програму міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. З метою упорядкування та уніфікації процедури укладення та набуття чинності міжнародних договорів у сфері вищої освіти пропонується затвердити на рівні постанови Кабінету Міністрів України як складові частини Національної програми міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти:

1. Чітку класифікацію видів таких договорів;
2. Типові форми і структуру по кожному із видів таких договорів;
3. Процедуру укладення та набуття чинності такими договорами;
4. Перелік пріоритетних напрямів укладення таких договорів у розрізі міжнародних організацій, регіонів та окремих країн;
5. Типову форму договору між закладом вищої освіти України та закладом вищої освіти іншої держави.

Чинні міжнародні договори у сфері вищої освіти потребують відповідного упорядкування та систематизації.

4. Державне регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти – це врегульована нормами права, юридично-владна, нормотворча, виконавча та розпорядча діяльність уповноважених органів державного регулювання по виконанню покладених на них функцій з регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти з метою практичного втілення актів національного законодавства та міжнародного права у цій сфері та задоволення прав та інтересів суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Досліджені у роботі принципи, функції, форми та методи державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти України обумовлені особливостями міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти як предмета правового регулювання та сфери державного регулювання, і визначаються національним законодавством України та її міжнародними договорами.

5. Функції державного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти віднесені до повноважень Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України (функціонального центрального органу виконавчої влади), галузевих державних органів, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, та Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

6. Недержавне регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти – це здійснення врегульованого нормами права, зобов'язуючого в рамках імперативних та диспозитивних правовідносин, цілевстановлюючого, організуючого та регулюючого впливу з боку суб'єктів регулювання недержавної форми власності в межах встановлених законодавством та їх статутними документами повноважень на діяльність суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти з метою ефективного досягнення запланованих результатів відповідно до інтересів суб'єктів такого співробітництва.

Адміністративно-правовий зміст функцій, форм та методів недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти визначається правовим статусом (компетенцією) органів недержавного регулювання, відсутністю у них державно-владних повноважень.

До суб'єктів недержавного регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти відносяться органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, Національна академія наук України та національні галузеві академії наук, засновники закладів вищої освіти, органи громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки та торгово-промислові палати.

7. Інтеграція вищої освіти України в європейський та світовий освітній та науковий простір є перспективним та невід'ємним вектором її розвитку. Відповідні міжнародні організації та міжнародні програми стали фактором глобального впливу на розвиток інтернаціоналізації вищої освіти України. Процес інтернаціоналізації вищої освіти України відбувається шляхом участі в міжнародних організаціях та програмах (проектах) міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Аналіз законодавства, міжнародних договорів та практики міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти дає можливість зробити висновок про те, що основними партнерами України у цій сфері є такі міжнародні організації, як спеціалізовані установи ООН (ЮНЕСКО, ПРООН, МОП, ЮНІДО), а також інші міжнародні організації – ОЕСР, ОБСЄ, Світовий банк, СОТ та ЄС.

Україна є активним учасником таких основних міжнародних освітньо-наукових грантових програм (проектів) у сфері вищої освіти, як: 1) Програма ТЕМПУС (Trans-European Mobility Programme for University Studies); 2) Програма імені Жана Моне; 3) Програма Еразмус Мундус (Erasmus Mundus); 4) Програма Європейського союзу Еразмус+; 5) Програма «Горизонт Європа»; 6) Програми Британської ради (British Council); 7) Програми DAAD

(Німецька служба академічних обмінів); 8. Програма імені Фулбрайта; 9) Програма НАТО «Наука заради миру та безпеки».

8. Аналіз нормативно-правового регулювання та практики міжнародного співробітництва України у сфері вищої освіти свідчить про те, що основним напрямком міжнародної інтеграції у цій сфері є інтеграція України до Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА) та до Європейського простору наукових досліджень (ERA).

Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу є однією із важливих зовнішніх функцій держави, пріоритетною складовою процесу інтеграції України у міжнародний освітній та науковий простір, яка, в свою чергу, є одним із пріоритетних напрямів української зовнішньої політики.

Правовою основою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері вищої освіти є Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджена Законом України від 18 березня 2004 року № 1629-IV, План дій «Україна – Європейський Союз», затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 лютого 2005 року № 36-р та Національна програма адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (*acquis* ЄС), затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2026 року № 438.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. З історії міжнародних зв'язків України: наука, освіта (XIX - 30-ті роки XX ст.) [Текст] : документи і матеріали / відп.ред. Варварцев,М. М ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. К. 1999. 203 с.
2. Міжнародне співробітництво та університетська освіта [Текст] : матеріали міжнар. наук. конф. / Ін-т педагогіки та психології проф. освіти АПН України, Миколаїв. держ. пед. ун-т ; ред. В. Д. Будак [та ін.]. Миколаїв : Видавництво МФ НаУКМА, 2000. 263 с.
3. Університетська освіта України ХХІ століття: проблеми, перспективи, тенденції розвитку [Текст] : міжнар. наук.- практ. конф. 15-16 грудня 2000 р. : тези доп. / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Ін-т вищ. освіти АПН України. Х. 2000. 275 с.
4. Інтеграція вищої освіти України в європейську систему [Текст] : зб. наук. пр.: За результатами Міжнар. наук.-метод. конф. «Інтеграція вищої освіти України в європейську систему», Дніпропетровськ, 15 травня 2001р. / ред. Н. Є. Бойцун ; Міжнародний фонд «Відродження». Д. : Арт-Прес, 2001. 108 с.
5. Міжнародне співробітництво в галузі освіти [Текст] = International cooperation in the field of education : матеріали другої міжнар. наук.-практ. конф. «INTED-2003», 1-5 квітня 2003 р., м. Ялта: Зб. ст. / ред. кол. О. В. Глузман [та ін.] ; Кримський держ. гуманітарний ін-т, Університет Ніцца-Софія Антіполіс (Франція), Вища католицька школа Намюра (Бельгія), Університет Каїмбри (Португалія), Бредфордський коледж (Великобританія), Коледж Лекі Каунті (США). К. : Педагогічна преса, 2003. Ч. 1. 2003. 270 с.
6. Міжнародне співробітництво в галузі освіти [Текст] = International cooperation in the field of education : матеріали другої міжнар. наук.-практ. конф. «INTED-2003», 1-5 квітня 2003 р., м. Ялта: Зб. ст. / ред. кол. О. В. Глузман [та ін.] ; Кримський держ. гуманітарний ін-т, Університет Ніцца-

Софія Антіполіс (Франція), Вища католицька школа Намюра (Бельгія), Університет Каїмбри (Португалія), Бредфордський коледж (Великобританія), Коледж Лекі Каунті (США). К. : Педагогічна преса, 2003. Ч. 2. 2003. 200 с.

7. «Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: наука, навчання, освіта - економічний та організаційний аспекти. І.ЄС-У'2003», міжнародна наукова конференція (8 ; 2003 ; Лівадія-Ялта-Форос). Аналітична записка Восьмої міжнародної наукової конференції «Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: наука, навчання, освіта - економічний та організаційний аспекти. І.ЄС-У'2003» [Текст] / Тернопільська академія народного господарства, Центр європейських і міжнародних студій, Університет ім. Й.-В.Гете, Університет Ліон-2 ім. Люмієра, Університет ім. Еразмуса. Лівадія ; Ялта ; Форос. 2003. 16 с.

8. Проблеми розвитку та управління інтеграційними процесами на міжнародному ринку вищої освіти і науки [Текст] = The problems of development and management of integral processes at the International market of higher education and science : матеріали міжнар. наук. конф., 15 - 17 жовт. 2003 р., Ужгород (Україна) - Сніна (Словаччина) / [редкол.: Ващук Ф. Г. та ін.] ; Ужгород. держ. ін-т інформатики, економіки і права [та ін.]. Ужгород : Госпрозрахунк. ред.-вид. від. упр. у справах преси та інформації, 2004. 344 с.

9. Інтеграція вищої освіти України в Європейський освітній простір: досвід академічної мобільності між Україною та Європейським Союзом [Текст] : метод. посібник. К. : Ін-т електродинаміки НАН України, 2005. 76 с.

10. Інтеграція вищої економічної освіти у європейський освітній простір [Текст] : тематичний збірник нормативно-правових документів / уклад. М. В. Афанасьєв ; заг. ред. В. С. Пономаренко ; Харківський національний економічний ун-т. Х. : Видавництво ХНЕУ, 2005. 143 с.

11. Україна - суб'єкт європейського освітнього простору [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 24-25 травня 2005р. / голов. ред. кол. І.

І. Тимошенко ; Асоціація навчальних закладів України приватної форми власності Європейського ун-ту. К. 2005. 314 с.

12. Сікорська І. М. Удосконалення державного управління вищою освітою в контексті європейської інтеграції [Текст] : автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Сікорська Ірина Миколаївна ; Донецький держ. ун-т управління. Донецьк, 2006. 21 с.

13. Сікорська І. М. Удосконалення державного управління вищою освітою в контексті європейської інтеграції [Текст] : дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Сікорська Ірина Миколаївна ; Донецький держ. ун-т управління. - Донецьк, 2006. 235 арк.

14. Удосконалення університетської освіти в контексті європейської інтеграції [Текст] : зб. наук.-метод. праць / Харківський національний технічний ун-т сільського господарства ім. Петра Василенка ; ред. кол. Д. І. Мазоренко [та ін.]. Х., 2006. 224 с.

15. Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу [Текст] : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Ялта (15-16 березня 2006 р.) / АПН України, Республіканський вищий навчальний заклад «Кримський гуманітарний ун-т», Університет Ніцца-Софія Антиполіс, Вища католицька школа Намюра ; редкол. О. В. Глузман [та ін.]. Ялта : РВВ КГУ, 2006. 244 с.

16. Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу [Текст] : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 15-16 березня 2007 року, м. Ялта / АПН України, Університет Ніцца-Софія антиполіс, Вища католицька школа Намюра, Заклад освіти «Барановичський держ. ун-т», Республіканський вищий навчальний заклад «Кримський гуманітарний ун-т» ; ред. О. В. Глузман [та ін.]. Ялта : РВНЗ КГУ, 2007. 284 с.

17. Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу [Текст] : [матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Ялта (5-7 березня 2009 року)] / ред. кол. О. В. Глузман [та ін.] ; АПН України,

Заклад освіти «Барановичський держ. ун-т», Балтійська міжнародна академія, Вища школа психології, Університет Генуї, Університет Яна Длугоша в Ченстохові, Республіканський вищий навчальний заклад «Кримський гуманітарний ун-т». Ялта : РВНЗ КГУ, 2009. Ч. 1. 2009. 237 с.

18. Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу [Текст] : [матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Ялта (5-7 березня 2009 року)] / ред. кол. О. В. Глузман [та ін.] ; АПН України, Заклад освіти «Барановичський держ. ун-т», Балтійська міжнародна академія, Вища школа психології, Університет Генуї, Університет Яна Длугоша в Ченстохові, Республіканський вищий навчальний заклад «Кримський гуманітарний ун-т». Ялта : РВНЗ КГУ, 2009. Ч. 2. 163 с.

19. Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу [Текст] : [матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Ялта (5-7 березня 2009 року)] / ред. кол. О. В. Глузман [та ін.] ; АПН України, Заклад освіти «Барановичський держ. ун-т», Балтійська міжнародна академія, Вища школа психології, Університет Генуї, Університет Яна Длугоша в Ченстохові, Республіканський вищий навчальний заклад «Кримський гуманітарний ун-т. Ялта : РВНЗ КГУ, 2009. Ч. 3. 2009. 142 с.

20. Болонський процес у фактах і документах [Текст] : Сорбонна - Болонья - Саламанка - Прага - Берлін - Берген / упоряд. В. Д. Шинкарук [та ін.] ; ред. С. М. Ніколаєнко. К. : Дельта, 2007. 52 с.

21. Євроатлантична інтеграція України в контексті міжнародного досвіду [Текст] : освітній пакет: підручник / В. В. Балабін [та ін.] ; заг. ред. В. В. Балабін ; Військовий ін-т Київського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка. К. : Інфодрук, 2007. 236 с.

22. Міжнародні освітні програми та проекти в Україні [Текст] / Департамент міжнародного співробітництва та європейської інтеграції ; упоряд. О. А. Кузнецова ; заг. ред. Б. М. Жебровський. К. : Знання. 2007. 48 с.

23. Модернізація вищої освіти у контексті євроінтеграційних процесів [Текст] : матеріали Всеукр. методол. семінару з міжнар. участю /

Житомирський ун-т ім. Івана Франка. Кафедра педагогіки. Наукова школа «Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів» ; голов. ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 332 с.

24. «Українська освіта у світовому часопросторі», міжнародний конгрес (2 ; 2007 ; Київ). Матеріали Другого Міжнародного конгресу «Українська освіта у світовому часопросторі» [Текст] : 25-27 жовтня 2007 р., м. Київ / МОН України, НДІ українознавства ; упоряд. О. Б. Ярошинський ; голова ред. кол. П. П. Кононенко. К. : Українське агентство інформації та друку «Рада», 2007. 220 с.

25. «Українська освіта у світовому часопросторі», міжнародний конгрес (3 ; 2009 ; Київ). Третій Міжнародний конгрес «Українська освіта у світовому часопросторі», 21-22 жовтня 2009 р. [Текст] : програма / Нац. НДІ українознав. 2009. 48 с.

26. «Лісабонська стратегія як визначальний чинник європейської інтеграції__в галузі освіти і науки», міжнародна науково-практична конференція (16 ; 2008 ; Ужгород / Гирляни). Міжнародний науковий вісник «Лісабонська стратегія як визначальний чинник європейської інтеграції в галузі освіти і науки» [Текст] : збірник наук. статей за матеріалами XVI Міжнар. наук.- практ. конф., 6-9 травня 2008 р., Ужгород (Україна) - Гирляни (Словачина) / уклад. К. Мовчан ; відп. ред. М. Полюжин ; Закарпатський держ. ун-т. Ужгород : Ліра, 2008. 304 с.

27. «Українська освіта у світовому часопросторі», міжнародний конгрес (3 ; 2009 ; Київ). Матеріали Третього Міжнародного конгресу «Українська освіта у світовому часопросторі», 21-22 жовтня 2009 року, м. Київ [Текст] / [упоряд. О. Б. Ярошинський] ; Нац. НДІ українознавства, Міжнар. асоц. «Україна і світове українство», Київ. міськ. будинок учителя. К. : Рада, 2009. [Кн. 1] / [редкол.: П. П. Кононенко (голова) та ін.]. 2009. 399 с.

28. Освітній пакет з актуальних питань європейської інтеграції [Текст] : [навч. зб.] / Сівер. ін-т регіон. дослідж. [та ін.] ; [упоряд.: В. М. Бойко, Н. В. Коваленко, Л. А. Чабак]. Чернігів : Лозовий В. М. [видавець], 2010. 151 с.

29. Сучасні проблеми вищої освіти України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору [Текст] : матеріали наук.-метод. конф. (Суми, 6-7 жовт. 2010 р.) / Сум. держ. ун-т ; [за ред. О. В. Прокопенко]. Суми : СумДУ, 2010. 197 с.

30. Холявко Н. І. Управління науково-освітніми міжнародними проектами в системі державної інноваційної політики [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Холявко Наталія Іванівна ; Черніг. держ. ін-т економіки і упр. Чернігів, 2011. 19 с.

31. Холявко Н. І. Управління науково-освітніми міжнародними проектами в системі державної інноваційної політики [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Холявко Наталія Іванівна ; Черніг. держ. ін-т економіки і упр. - Чернігів, 2011. 231 арк.

32. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи [Текст] : монографія / [Ф. Г. Ващук та ін.] ; за заг. ред. д-ра техн. наук, проф. Ф. Г. Ващука ; Закарпат. держ. ун-т, Навч.-наук. ін-т євроінтеграц. дослідж., Навч.-наук. ін-т інформ. технологій. Ужгород : [ЗакДУ], 2011. 559 с.

33. Інтеграція вищої освіти України в європейський та світовий освітній простір: економічний вимір [Текст] : монографія / Каленюк І. С. [та ін.] ; Черніг. держ. ін-т економіки і упр. - Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2011. 165 с.

34. Інноваційний розвиток освіти України, закордонний та вітчизняний досвід інтеграції до Європейського освітнього простору [Текст] : матеріали VIII Всеукр. наук.-метод. конф., 24-25 травня 2011 р. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНМСУ, Міжнар. наук.-техн. ун-т ім. Ю. Бугая, Укр. акад. інформатики ; [упоряд. Т. В. Карпова]. К. : МНТУ, 2011. 406 с.

35. Гжесюк А. О. Розвиток міжнародних ринків освітніх послуг [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Гжесюк Аліна Олександрівна ; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». К., 2012. 20 с.

36. Гжесюк А. О. Розвиток міжнародних ринків освітніх послуг [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Гжесюк Аліна Олександрівна ; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». К., 2012. 203 арк.

37. Павлова О. Ю. Культурна інтеграція вітчизняних закладів вищої освіти до європейського освітнього середовища [Текст] : [монографія] / О. Ю. Павлова, Т. Ф. Мельничук, Т. М. Мисюра ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. К. : КІМ, 2012. 297 с.

38. Шовкопляс О. І. Інтеграційні процеси в розвитку вищої освіти країн Європейського Союзу (90-і рр. XX - початок XXI ст.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Шовкопляс Ольга Ігорівна ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». Луганськ, 2012. 20 с.

39. Євроінтеграційні процеси в освіті та науці: трансформація та розвиток [Текст] : матеріали Міжнар. мереж. наук.-практ. конф., 24-26 квіт. 2013 р., м. Тернопіль / [редкол.: Я. М. Бакушевич та ін.] ; Терноп. ін-т соц. та інформ. технологій [та ін.] . Тернопіль : ТІСІТ, 2013. 235 с.

40. Євроінтеграційні процеси в освіті та науці: єдиний інноваційний простір [Текст] : матеріали Міжнар. мереж. наук.-практ. конф., 19-21 верес. 2014 р., м. Тернопіль / [редкол.: Я. Бакушевич та ін.] ; Терноп. міськрада [та ін.]. Тернопіль : ТІСІТ, 2014. 139 с.

41. Вища освіта в Україні і Болонський процес: стан, проблеми і перспективи [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 3 груд. 2012 р. / Асоц. навч. закл. України приват. форми власності, Європ. ун-т ; [редкол.: Тимошенко І. І. (голова) та ін.]. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2013. 218 с.

42. Науменко У. В. Модернізація системи вищої гуманітарної освіти України в контексті європейських інтеграційних процесів [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Науменко Уляна Василівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2014. 22 с.

43. Науменко У. В. Модернізація системи вищої гуманітарної освіти України в контексті європейських інтеграційних процесів [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Науменко Уляна Василівна ; Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич, 2014. 226 арк.

44. Європейський Союз - Україна: освіта дорослих [Текст] : зб. матеріалів Форуму до Міжнар. днів освіти дорослих в Україні (м. Київ, 4-6 листоп. 2014 р.) / Нац. коміс. України у справах ЮНЕСКО [та ін.]. Київ ; Ніжин : Лисенко М. М. [вид.], 2015. 199 с.

45. «Європеїзація української юридичної освіти: німецько-український досвід», міжнародна науково-практична конференція (2014 ; Київ). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Європеїзація української юридичної освіти: німецько-український досвід», Київ, 21-22 листопада 2014 [Текст] / Федеральне міністерство освіти і науки Федеративної Республіки Німеччина [та ін.]. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2015. 142 с.

46. Марценюк Т. По світу по освіту [Текст] : посіб. із міжнар. стипенд. навчання / Тамара Марценюк. Київ : Смолоскип, 2015. 149 с.

47. Прохор І. П. Тенденції в управлінні приватною вищою освітою України в умовах європейської інтеграції [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Прохор Ірина Петрівна ; Держ. ВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» Нац. акад. пед. наук України. Київ, 2015. 20 с.

48. Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного поступу України [Текст] = Urgent issues of modernizing legislation and education in the conditions of european integration process of Ukraine : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 27-28 жовт. 2016 р.)

/ Акад. держ. пенітенціар. служби ; [редкол.: Тогочинський О. М. та ін.]. - Чернігів : Десна Поліграф, 2016. 371 с.

49. Бабовал Н. Р. Формування ринку освітніх послуг вищої школи в умовах європейської інтеграції [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Бабовал Надія Ростиславівна ; Терноп. нац. екон. ун-т. Тернопіль, 2017. 20 с.

50. Бабовал Н. Р. Формування ринку освітніх послуг вищої школи в умовах європейської інтеграції [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Бабовал Надія Ростиславівна ; Тернопіл. нац. екон. ун-т. Тернопіль, 2017. 216 арк.

51. Вербицька А. В. Удосконалення державної політики в сфері вищої освіти України в контексті інтеграції до європейського освітньо-наукового простору [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Вербицька Анна Вікторівна ; Чернігів. нац. технол. ун-т. Чернігів, 2016. 20 с.

52. Вербицька А. В. Удосконалення державної політики в сфері вищої освіти України в контексті інтеграції до європейського освітньо-наукового простору [Текст] : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Вербицька Анна Вікторівна ; Чернігів. нац. технол. ун-т. Чернігів, 2017. 234 арк.

53. Вербицька А. В. Інтеграція вищої освіти України в європейський освітньо-науковий простір [Текст] : монографія / А. В. Вербицька. Чернігів : Брагинець О. В. [вид.], 2017. 209 с.

54. Нежива О. М. Феномен освітньої політики: національний та міжнародний виміри [Текст] : монографія / О. М. Нежива ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ : Зовнішня торгівля, 2017. 279 с.

55. Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції [Текст] : зб. тез доп. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 жовт. 2017 р. / [редкол.: Т. Д. Щербан та ін.] ; Мукачів. держ. ун-т [та ін.]. Мукачево : Мукачів. держ. ун-т, 2017. 508 с.

56. Алієва П. І. Механізми державного регулювання міжнародного співробітництва закладів вищої освіти [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Алієва Поліна Ільхамівна ; Нац. ун-т цивіл. захисту України. Харків, 2018. 20 с.

57. Алієва П. І. Механізми державного регулювання міжнародного співробітництва закладів вищої освіти [Текст] : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Алієва Поліна Ільхамівна ; Держ. служба України з надзвичайн. ситуацій, Нац. ун-т цивіл. захисту України. Харків, 2018. 209 арк.

58. Долиняк Ю. О. Розвиток регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05 / Долиняк Юлія Олександрівна ; Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2018. 20 с.

59. Інтернаціоналізація вищої освіти України: концептуальні засади, здобутки, проблеми, перспективи розвитку (15-16 грудня 2017 року) [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / [редкол.: Г. І. Калінічева та ін.] ; Приват. ВНЗ «Міжнар. наук.-техн. ун-т ім. Юрія Бугая», Каф. ЮНЕСКО «Інформ.-комунікац. технології в освіті». Вінниця : Нілан, 2018. 320 с.

60. Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах Євроінтеграції [Текст] : зб. тез доп. за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 жовт. 2018 р. / [редкол.: Т. Д. Щербан та ін.] ; Мукачів. держ. ун-т [та ін.]. Мукачеве : МДУ, 2018. 489 с.

61. Дебич М. А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід [Текст] : монографія / М. А. Дебич ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти. Київ : Лисенко М. М., 2019. 407 с.

62. «Розвиток освітньої системи: європейський вектор», міжнародна науково-методична конференція (2 ; 2019 ; Харків). Матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції «Розвиток освітньої системи: європейський вектор», 20-21 березня 2019 р. [Текст] / [редкол.: Калініченко Л. Л. та ін.] ; Департамент освіти Харків. міськради [та ін.]. Харків : Панов А. М. [вид.], 2019. 193 с.

63. Шишолін А. П. Управління міжнародним трансфером знань у закладах вищої освіти [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Шишолін Андрій Павлович ; Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т ім. Ігоря Сікорського». Київ, 2019. 22 с.

64. Шишолін А. П. Управління міжнародним трансфером знань у закладах вищої освіти [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Шишолін Андрій Павлович ; Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т ім. Ігоря Сікорського». Київ, 2019. 292 арк.

65. Україна в європейському науково-освітньому та інноваційному просторі: концепція адаптації та інтеграції в умовах угоди про асоціацію з Європейським Союзом [Текст] : [монографія] / С. В. Іванов [та ін.] ; [наук. ред. В. І. Ляшенко] ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ : НАН України : Ін-т економіки пром-сті, 2019. 311 с.

66. Шитікова С. П. Реалізація програм міжнародної співпраці Європейського Союзу як механізм інтернаціоналізації вищої освіти України [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Шитікова Світлана Петрівна ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти. Київ, 2019. 18 с.

67. Громовенко К. В. Міжнародно-правові стандарти у сфері вищої освіти [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.11 / Громовенко Костянтин Вікторович ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2020. 32 с.

68. Громовенко К. В. Міжнародно-правові стандарти у сфері вищої освіти [Текст] : монографія / К. В. Громовенко. Херсон : Гельветика, 2020. 235 с.

69. Кудрявець Є. В. Інноваційно-освітні ядра у формуванні та розвитку міжнародних кластерів [Текст] : монографія / Є. В. Кудрявець ; НАН України, Нац. центр «Мала акад. наук України». Київ : Нац. центр «Мала академія наук України», 2020. 293 с.

70. Пашков В. О. Політика у сфері вищої освіти: міжнародні стратегії модернізації ЗВО [Текст] : монографія / В. О. Пашков ; Нац. техн. ун-т «Дніпров. політехніка». Дніпро : НПУ «ДП», 2020. 355 с.

71. Перспективи розвитку освіти, науки і бізнесу в глобальному середовищі [Текст] = Prospects for the development of education, science and business in the global environment : зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф., Тернопіль, 23 жовт. 2020 р. / [редкол.: П. Р. Пуцентейло та ін.] ; Західноукр. нац. ун-т [та ін.]. Тернопіль : Осадца Ю. В. [вид.], 2020. 291 с.

72. «Правове забезпечення розвитку освіти і науки в контексті євроінтеграції України», юридичні читання, міжнародна наукова онлайн-конференція (15 ; 2020 ; Київ). П'ятнадцяті юридичні читання. Правове забезпечення розвитку освіти і науки в контексті євроінтеграції України [Текст] : матеріали міжнар. наук. онлайн-конф., 1-2 квіт. 2020 р. / [редкол.: В. П. Андрущенко та ін.] ; НАН України [та ін.]. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. 216 с.

73. Виклики та перспективи розвитку міжнародного бізнесу та вищої освіти [Текст] : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 28-29 жовт. 2021 р., м. Львів / [редкол.: Т. Ю. Туниця та ін.] ; Нац. лісотехн. ун-т України, Каф. менеджменту та маркетингу [та ін.]. Львів : Сполом, 2021. 247 с.

74. Європейські цінності в українській освіті: виклики та перспективи [Текст] = European values in Ukrainian education: challenges and frontiers : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., 28-29 трав. 2021 р. / [за ред. О. Тупахіної] ; Нац. агентство із забезп. якості вищ. освіти, Нац. Еразмус+ офіс в Україні, Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя : Гельветика, 2021. 180 с.

75. Розвиток освітніх систем в умовах євроінтеграційних трансформацій [Текст] : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 трав. 2021 р. / [за наук. ред. д-ра пед. наук С. З. Романюк ; редкол.: Філіпчук Г. Г. та ін.] ; Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, [Каф. педагогіки та методики початк. освіти] [та ін.]. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 327 с.

76. Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України [Текст] : зб. матеріалів IV Всеукр. круглого столу з міжнар. участю, 17 листоп. 2021 р. / Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури, [Каф. проф. освіти] [та ін.]. Київ : Київ. нац. ун-т будівництва і архітектури, 2022. 403 с.

77. Legal education and science in the context of European integration [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 5 жовт. 2022 р. / [за заг. ред. Ю. О. Легези] ; Нац. техн. ун-т «Дніпров. політехніка», ННІ гуманітар. і соц. наук, Кваліфікац.-дисциплінар. коміс. адвокатури Дніпропетр. обл., Wyższa Szkoła Humanitas (Польща). Одеса : Гельветика, 2022. 117 с.

78. Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України [Текст] : зб. матеріалів V Міжнар. конф. 17 листоп. 2022 р. / Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури [та ін.]. Київ : КНУБА, 2023. 406 с.

79. Базиляк Н. О. Державна гуманітарна політика в умовах інтеграції України до європейського освітнього простору [Текст] : монографія / Н. О. Базиляк ; Причорномор. НДІ економіки та інновацій. Одеса : Олді+ , 2023. 303 с.

80. «Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір», міжнародна науково-методична конференція (2 ; 2023 ; Харків). Матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції «Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір», 23 березня 2023 р. [Текст] : [збірник] / [редкол.: В. Богомолів (голова) та ін.] ; Ін-т модернізації змісту освіти [та ін.]. Харків : Панов А. М., 2023. 344 с.

81. Дуброва О. М. Державне регулювання розвитку інтелектуального капіталу у сфері вищої освіти України в умовах європейської інтеграції [Текст] : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / Дуброва Оксана Миколаївна ; Міжрегіон. Акад. упр. персоналом. Київ, 2023. 40 с.

82. Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України [Текст] : зб. матеріалів VI Міжнар. конф., 16 листоп. 2023 р. / Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури [та ін.]. Київ : КНУБА, 2024. 561 с.

83. «Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір», міжнародна науково-методична конференція (3 ; 2024 ; Харків). Матеріали III Міжнародної науково-методичної конференції «Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір», 04 квітня 2024 р. [Текст] / [редкол.: Віктор Богомолів та ін.] ; Ін-т модернізації змісту освіти [та ін.]. Харків : Факт, 2024. 316 с.

84. Мирошниченко В. О. Міжнародне освітнє право у схемах та таблицях [Текст] : навч. посіб. для здобувачів вищ. освіти / В. О. Мирошниченко ; Бердян. держ. пед. ун-т, Каф. правознавства. Київ : Центр учбової літератури, 2024. 100 с.

85. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції) [Текст] : навч. посіб. / О. Л. Копиленко [та ін.] ; МОН України. К. : Юрінком Інтер, 2008. 400 с.

86. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

87. Загальна теорія права. Нормативний курс : підруч. для студ.-юристів. За ред. д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. К. : Юрінком Інтер, 2021. 576 с.

88. Мала енциклопедія теорії держави і права [Текст] / [Бобровник С. В. та ін.] ; за заг. ред. Ю. Л. Бошицького ; НАН України, Київ. ун-т права НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2010. 367 с.

89. Правознавство : підручник / [Опришко В. Ф., Шульженко Ф. П. та ін.] ; за заг. ред. В. Ф. Опришка, Ф. П. Шульженка. К. : КНЕУ, 2003. 767 с.

90. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [підручник для студ. вищ. навч. закладів]. [2-е вид.]. Харків : Консум, 2005. 656 с.

91. Загальна теорія держави і права : навч. посібник / А. М. Колодій [та ін.] ; ред. В. В. Копейчиков ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. Вид. стереотип. К. : Юрінком Інтер, 2001. 320 с.

92. Теорія держави і права: підручник / кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведерніков. 2-е вид. перероб. і доп. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015 . 468 с.

93. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

94. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

95. Філософія права : навч. посібник / [за ред. М. В. Костицького, Б. Ф. Чміля]. К. : Юрінком Інтер, 2000. 336 с.

96. Філософія права : підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл. / [за ред. О. Г. Данильяна]. Харків : Право, 2009. 208 с.

97. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана. Т. 5: П–С. 2003. 736 с.

98. Омельченко А. В. Адміністративно-правові засади зовнішньоекономічної діяльності в Україні : монографія. К. : КНЕУ, 2011. 309 с.

99. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 592 с.

100. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / [Білорус О. Г., Лук'яненко Д. Г. та ін.] ; кер. авт. кол. і наук. ред. О. Г. Білорус. К.: КНЕУ, 2001. 733 с.
101. Лук'яненко Д. Г. Міжнародна економіка: навч. посібник / Лук'яненко Д. Г., Поручник А. М., Циганкова Т. М. К.: КНЕУ, 1999. 73 с.
102. Міжнародні економічні відносини: Система регулювання міжнародних економічних відносин : підручник для студ. екон. вузів і фак. / [відп. ред. А. С. Філіпенко]. К.: Либідь, 1994. 254 с.
103. Новицький В. Є. Міжнародна економічна діяльність України : [підручник]. К.: КНЕУ, 2003. 948 с.
104. Пахомов Ю. М. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі / Пахомов Ю. М., Лук'яненко Д. Г., Губський Б. В. К.: Україна, 1997. 237 с.
105. Соколенко С. І. Глобалізація і економіка України. К.: Логос, 1999. 568 с.
106. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / [Філіпенко А. С., Будкін В. С., Гальчинський А. С. та ін.]. К.: Либідь, 2002. 470 с.
107. Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей : монографія / [за заг. ред. Д. Г. Лук'яненка, В. І. Чужикова]. К.: КНЕУ, 2007. 544 с.
108. Світова економіка : підручник / [А. С. Філіпенко, О. І. Рогач, О. І. Шнирков та ін.]. [2-е вид., стереотип.]. К.: Либідь, 2001. 582 с.
109. Міжнародне економічне право : підручник / [Опришко В., Коста А., Квінтано К. та ін.] ; за наук. ред. В. Опришка. К.: КНЕУ, 2006. 311 с.
110. Опришко В. Ф. Міжнародне економічне право і процес : [моногр.]. К.: Парламентське видавництво, 2014. 518 с.
111. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 6: Т–Я. 2004. 768 с.

112. Хозяйственное право : учебник / [Мамутов В. К., Знаменский Г. Л., Хахулин К. С. и др.] ; под ред. В. К. Мамутова. К.: Юринком Интер, 2002. 897 с.
113. Щербина В. С. Господарське право : [підручник]. [3-є вид., перероб. і доп.]. К.: Юрінком Інтер, 2006. 656 с.
114. Хозяйственное право Украины : учебник / [под ред. А. С. Васильева, О. П. Подцерковного]. Харьков: Одиссей, 2005. 464 с.
115. Господарське право України : навч. посібник / [за заг. ред. Н. О. Саніахметової]. Харьков: Одиссей, 2005. 608 с.
116. Вінник О. М. Господарське право : [навч. посібник]. [2-є вид., змін. та доп.]. К.: Правова єдність, 2009. 766 с.
117. Поєдинок В. В. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності : [навч. посібник]. К.: Юрінком Інтер, 2006. 288 с.
118. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб : Закон України від 9 січня 2025 року № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>
119. Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 року № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF#Text>
120. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 5 липня 2012 року № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
121. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22 жовтня 1999 року № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>
122. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

123. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

124. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

125. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

126. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

127. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>

128. Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 року № 1060-XII (втратив чинність на підставі Закону № 2145-VIII від 05.09.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text>

129. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 року № 896. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>

130. Про рекомендації учасників парламентських слухань про стан освіти в Україні : Постанова Верховної ради України від 17 лютого 1995 року № 72/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72/95-%D0%B2%D1%80#Text>

131. Про Основні напрями реформування вищої освіти в Україні : Указ Президента України від 12 вересня 1995 року № 832/95 (втратив чинність на підставі Указу Президента № 698/2013 від 20.12.2013). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/832/95#Text>

132. Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про освіту» : Закон України від 23 березня 1996 року № 100/96-ВР (втратив чинність на підставі Закону № 2145-VIII від 05.09.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100/96-%D0%B2%D1%80#Text>

133. Про вищу освіту : Закон України від 17 січня 2002 року № 2984-III (втратив чинність на підставі Закону № 1556-VII від 01.07.2014). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14#Text>

134. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>

135. Про Рекомендації парламентських слухань «Про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні» : Постанова Верховної ради України від 4 червня 2004 року № 1755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1755-15#Text>

136. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти», Болонья, 19 червня 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text

137. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>

138. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>

139. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Правове забезпечення реформи освіти в Україні» : Постанова Верховної Ради України від 16 березня 2016 року № 1031-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1031-19#Text>

140. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та проблеми фінансування освіти і науки в Україні» : Постанова Верховної Ради України від 12 липня 2017 року № 2133-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2133-19#Text>

141. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

142. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), О.М. Топузов (заст. голови)]; за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2021. 384 с. (До 30-річчя незалежності України). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/726223/1/nac%20dopovid%202021%20color%20%20%281%29.pdf>

143. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 року № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>

144. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

145. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. К. 2022. 358 с. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/education-of-ukraine_2022.pdf

146. Бобровник С. В. Система законодавства України: актуальні проблеми та перспективи розвитку / С. В. Бобровник, О. Л. Богінич. К. : Наук. думка, 1994. 124 с.

147. Ющик О. І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні / Ющик О.І. К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1997. 192 с.

148. Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., жовтень 1999 року / Інститут законодавства Верховної Ради України ; ред. В. Ф. Опришко [та ін]. К. : [б.в.], 1999. 599 с.

149. Опришко В. Ф. Конституційні основи розвитку законодавства України / Опришко В. Ф. К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2001. 212 с.

150. Лисенкова О. С. Система законодавства України: структурно-функціональна характеристика : дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Лисенкова Ольга Сергіївна ; Національна академія внутрішніх справ України. К., 2001. 229 арк.

151. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана. Т. 4: Н–П. 2002. 720 с.

152. Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення / В. Ф. Сіренко [та ін.] ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київ. ун-т права. К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. 217 с.

153. Граціанов А. І. Процес систематизації та уніфікації законодавства і розвиток правової системи України : дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Граціанов Анатолій Ігорович ; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2004. 185 арк.

154. Євграфова Є. П. Система національного законодавства в контексті права (лібертарно-легістський підхід) : монографія / Є. П. Євграфова. К. : КНТ, 2007. 184 с.

155. Теорія і практика конституціоналізації національних систем права та законодавства: український досвід [Текст] : аналіт. доп. / [Ю. С. Шемшученко та ін. ; відп. ред. Пархоменко Н. М.] ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького Нац. акад. наук України. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. 127 с.

156. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

157. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

158. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

159. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21 червня 2018 року № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>

160. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

161. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>

162. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 10971 року № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

163. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text>

164. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

165. Деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту : наказ Міністерства освіти і науки України від 05 травня 2015 року № 504 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 05 вересня 2022 року № 784). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0614-15#Text>

166. Про затвердження Порядку визнання здобутих в іноземних вищих навчальних закладах наукових ступенів : наказ Міністерства освіти і науки України від 05 серпня 2016 року № 952. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1188-16#Text>

167. Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 року № 579 (в редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 13 травня 2022 року № 599). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text>

168. Про затвердження переліку іноземних акредитаційних агентств та агентств із забезпечення якості вищої освіти, які видають сертифікати про акредитацію освітніх програм, що визнаються в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 554-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2019-%D1%80#Text>

169. Про документи про вищу освіту : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 вересня 2020 року № 811. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/811-2020-%D0%BF#Text>

170. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо реалізації узгоджених спільних освітніх програм та видачі спільних (подвійних) дипломів : наказ Міністерства освіти і науки України від 27 березня 2025 року № 518. URL: [file:///C:/Users/Professional/Downloads/67f8e9650caae643863948%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Professional/Downloads/67f8e9650caae643863948%20(1).pdf)

171. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>

172. Міжнародна співпраця. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/tag/mizhnarodna-spivpratsya?&type=posts&tag=mizhnarodna-spivpratsya>

173. Міжнародні документи. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/country>

174. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана. Т. 4: Н–П. 2002. 720 с.

175. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана. Т. 5: П–С. 2003. 736 с.

176. Панов М., Герасіна Л. Правова політика як універсальний феномен соціального буття. *Право України*. 2001. № 8. С. 36–40.

177. Цветков В. В. Державне управління і політика : монографія / Цветков В. В., Селіванов В. М., Скрипнюк О. В. К.: Абрис, 2006. 312 с.

178. Селіванов В. М. Право і влада суверенної України. Методологічні аспекти. К.: Ін Юре, 2002. 723 с.

179. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана. Т. 2: Д–Й. 1999. 744 с.

180. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / [редкол.: В. Б. Авер'янов (голова) та ін.]. Т. 1. Загальна частина. К.: Юрид. Думка, 2007. 592 с.
181. Державне управління: теорія і практика / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. К.: Юрінком Інтер, 1998. 432 с.
182. Виконавча влада і адміністративне право / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. К.: Ін-Юре, 2002. 668 с.
183. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. К.: Факт, 2003. 384 с.
184. Теоретичні засади вирішення проблем державного управління в Україні / [заг. ред. Ю. С. Шемшученка, В. Б. Авер'янова]. К.: ІДП НАН України, 1995. 23 с.
185. Демократичні засади державного управління та адміністративне право : монографія / [Шемшученко Ю. С., Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф., Кресіна І. О., Нагребельний В. П. та ін.] ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К.: Юрид. думка, 2010. 496 с.
186. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. К.: Наук. думка, 2007. 587 с.
187. Державне управління в Україні: організаційно-правові засади : навч. посібник / [Нижник Н. Р., Дубенко С. Д., Мельниченко В. І. та ін.] ; за заг. ред. Н. Р. Нижник. К.: Вид-во УАДУ, 2002. 164 с.
188. Введение в теорию государственно-правовой организации социальных систем / [общ. ред. Е. Б. Кубко]. К.: ЮРИНКОМ, 1997. 192 с.
189. Державне управління : навч. посібник / [Мельник А. Ф., Оболенський О. Ю., Васіна А. Ю., Гордієнко Л. Ю.] ; за ред. А. Ф. Мельник. [2-е вид., випр. і доп.]. К.: Знання, 2004. 342 с.

190. Одінцова Г. С. Теорія та історія державного управління : навч. посіб. / [Одінцова Г. С., Дзюндзюк В. Б., Мельтюхова Н. М. та ін.] ; заг. ред. Г. С. Одінцова, О. Ю. Амосова. К. : Професіонал, 2008. 288 с.
191. Адміністративне право України : підруч. / [Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко О. В. та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. К. : Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
192. Колпаков В. К. Адміністративне право України : [підручник] / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
193. Курс адміністративного права України: підручник / за ред. О. В. Кузьменко. 3-тє вид., допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 904 с.
194. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
195. Крупчан О. Д. Організація виконавчої влади. К.: УАДУ, 2001. 132 с.
196. Цветков В. В. Демократія і державне управління: теорія, методологія, практика : [монографія]. К.: Юрид. думка, 2007. 336 с.
197. Цветков В. В. Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект). Харків: Право, 1996. 164 с.
198. Цветков В. В. Теоретичні і методологічні передумови аналізу проблем управління / В. В. Цветков // Правова держава : зб. наук. праць. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1994. Вип. 5. С. 20–27.
199. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана. Т. 6: Т–Я. 2004. 768 с.
200. Аверьянов В. Б. Апарат государственного управления: содержание деятельности и организационные структуры. К. : Наук. думка, 1990. 145 с.
201. Апарат государственного управления: интересы и деятельность. К. : Наук. думка, 1993. 164 с.

202. Демократизация аппарата управления / [В. В. Цветков, В. Ф. Сиренко, М. Ф. Орзих и др. ; отв. ред. В. В. Цветков, В. Ф. Сиренко]; АН УССР, Ин-т государства и права. Киев : Наук.думка, 1990. 297 с.
203. Введение в теорию государственно-правовой организации социальных систем / [общ. ред. Е. Б. Кубко]. К. : ЮРИНКОМ, 1997. 192 с.
204. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз. К. : Основа, 1996. 420 с.
205. Дерещ В. А. Органи виконавчої влади України та управлінські відносини : [монографія]. К. : Юрид. думка, 2007. 180 с.
206. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / [Авер'янов В. Б., Дерещ В. А., Школик А. М. та ін.] ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : Юстініан, 2007. 288 с.
207. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана. Т. 5: П–С. 2003. 736 с.
208. Єдина державна електронна база з питань освіти. URL: <https://info.edbo.gov.ua/>
209. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23 березня 2000 року № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>
210. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#Text>
211. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана. Т. 3: К–М. 2001. 792 с.
212. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 року № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>

213. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>

214. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 року № 244 (в редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 23 січня 2024 року № 71). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-%D0%BF#n15>

215. Борденюк В. І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії. К.: Парламент. вид-во, 2007. 576 с.

216. Усаченко Л. М. Теоретико-методологічні засади розвитку взаємовідносин органів державної влади з неурядовими організаціями : [монографія]. Хмельницький: Вид-во ХУУП, 2008. 343 с.

217. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

218. Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу : Закон України від 7 лютого 2002 року № 3065-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3065-14#Text>

219. Статут Національної академії наук України, ухвалений Загальними зборами Національної академії наук України (постанова від 14.04.2016 № 2) та зареєстрований Міністерством юстиції України 27 липня 2016 р. (наказ № 2331/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-16#Text>

220. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

221. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02 грудня 1997 року № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>

222. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24 лютого 1994 року № 4002-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>

223. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 3: К–М. 2001. 792 с.

224. Глобальна макроекономічна політика. URL: <https://msn.khnu.km.ua/mod/page/view.php?id=159042&lang=es>

225. Рамкова програма співробітництва між Україною та ООН у галузі сталого розвитку 2025-2029. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2025-12/CF_2025-2029_Ukraine_signed_ENG_compressed.pdf

226. Про ЮНЕСКО. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/yunesko/pro-yunesko>

227. Участь України у діяльності ЮНЕСКО. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/yunesko/uchast-ukrayini-u-diyalnosti-yunesko>

228. Офіційний сайт Програми розвитку ООН. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine>

229. Міжнародна організація праці (МОП). Офіційний сайт Постійного представництва України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2609-labour>

230. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/diyalnist/mizhnarodna-spivpratsya-2/spivpratsya-z-mizhnarodnimi-organizatsiyami/mizhnarodna-organizatsiya-pratsi>

231. Офіційний сайт ЮНІДО. URL: <https://www.unido.org/>

232. Організація економічного співробітництва та розвитку. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-ekonomichnogo-spivrobitnictva-ta-rozvitku>

233. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-z-bezpeki-i-spivrobitnictva-v-yevropi>

234. Офіційний сайт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://naqa.gov.ua/%D0%BE%D0%B1%D1%81%D1%94/>
Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/diyalnist/mizhnarodna-spiivpratsya-2/spiivpratsya-z-mizhnarodnimi-organizatsiyami/obse>

235. Інформаційна довідка Міністерства фінансів України щодо стану співробітництва України зі Світовим банком станом на 01 травня 2026 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BA_UKR_01_05_2026.pdf

236. Українська освіта отримає фінансування від Світового банку в межах програми LEARN. URL: <https://mon.gov.ua/news/ukrainska-osvita-otrymaie-finansuvannia-vid-svitovoho-banku-v-mezhakh-prohramy-learn>

237. Світовий банк. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/diyalnist/mizhnarodna-spiivpratsya-2/spiivpratsya-z-mizhnarodnimi-organizatsiyami/svitoviy-bank>

238. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/svitova-organizaciya-torgivli-sot>

239. Офіційний сайт Світової організації торгівлі. URL: <https://www.wto.org/>

240. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі : Закон України від 10 квітня 2008 року № 250-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250-17>

241. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної

енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2>

242. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

243. Офіційний сайт програми ТЕМПУС. URL: <https://www.tempus.org.ua/uk/tempus/tempus-v-ukraini/79-2009-05-19-20-52-43.html>

244. Програма імені Жана Моне. URL: <https://www.tempus.org.ua/uk/osvitni-programy-es-dlja-universytetiv-ta-studentiv/programa-zhan-mone/158-programa-imeni-zhana-mone-detalnij-opis.html>

245. Офіційний сайт програми Еразмус Мундус. URL: <https://erasmusplus.org.ua/opportunities/mozhlyvosti-dlya-indyvidualnyh-osib/stypendiyi-dlya-navchannya-na-spilnyh-magisterskyh-programah-erazmus-mundus/>

246. Офіційний сайт Делегації Європейського Союзу в Україні. URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0-%D1%94%D1%81-%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BC%D1%83%D1%81-38-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B2-%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-%D1%83-%D1%81%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%85-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83->

%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%96-%D1%82%D0%B0-%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%D1%83-%D0%B2_uk

247. Офіційний сайт програми Еразмус+. URL: <https://erasmusplus.org.ua/opportunities/mozhlyvosti-dlya-organizaczij/proyekty-spivpraczy-u-sferi-vyshhoyi-osvity/>

248. Офіційний сайт Офісу Горизонт Європа в Україні. URL: <https://horizon-europe.org.ua/uk/about-he/he-programme/>

249. Офіційний сайт Британської ради в Україні. URL: <https://www.britishcouncil.org.ua/programmes/education>

250. Офіційний сайт DAAD (Німецька служба академічних обмінів). URL: <https://lnk.ua/T0L0MnAsd>

251. Офіційний сайт Програми імені Фулбрайта в Україні. URL: <https://fulbright.org.ua/uk>

252. Програма НАТО «Наука заради миру та безпеки». URL: <https://mon.gov.ua/nauka/evropeyska-ta-evroatlantichna-integratsiya/4-programa-nato-nauka-zaradi-miru-ta-bezpeki>

253. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права : в 2 т. / К. Цвайгерт, Х. Кетц ; [пер. с нем. Ю. М. Юмашева]. М. : Междунар. отношения, 1998. Т. 1. Основы. 1998. 478 с.

254. Законодавство України та міжнародне право (проблеми гармонізації) : зб. наук. праць / [редкол.: В. Ф. Опришко (голова) та ін.]. К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1998. 299 с.

255. Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом : матеріали Наук.-практ. конф., жовтень 1998 р., Київ / редкол.: В. Ф. Опришко (голова) та ін. К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1998. 448 с.

256. Методично-нормативний посібник з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу / [ред. С. Р. Станік]. К. : Логос, 2000. 119 с.

257. Опришко В. Ф. Конституційні основи розвитку законодавства України / Опришко В. Ф. К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2001. 212 с.

258. Опришко В. Ф. Право Європейського Союзу та його сутність / В. Ф. Опришко // Правове регулювання економіки : зб. наук. праць / [редкол.: В. Ф. Опришко (голова) та ін.]. К. : КНЕУ, 2002. Вип. 3. С. 3-12.

259. Дмитрієв А. І. Порівняльне правознавство : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. І. Дмитрієв, А. О. Шепель. К. : Юстініан, 2003. 184 с.

260. Огляд стану адаптації законодавства України до *acquis communautaire* / [Безручко Ю., Блінда Д., Гаряча Ю., Глотов М., Жадько О.] ; упоряд. Ю. Безручко ; за ред. О. Білої. К. : Ніка-Прінт, 2005. 516 с.

261. Лаба О. В. Право Європейського Союзу та право України: Теоретико-правові проблеми співвідношення та гармонізації (1991–2004 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О. В. Лаба. К., 2005. 21 с.

262. Кресін О. В. Порівняльне правознавство у системі юридичних наук: проблеми методології / [Кресін О. В., Луць Л. А., Мережко О. О., Лисенко О. М., Савчук С. В.] ; за ред. Ю. С. Шемшученка. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. 256 с.

263. Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку : зб. наук. статей / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. ; упоряд. О. В. Кресін]. К. : НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, Київський ун-т права, Таврійський національний ун-т ім. В. І. Вернадського., 2006. 432 с.

264. Куровська І. А. Розв'язання проблем гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу як передумова інтеграції України до європейських співтовариств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / І. А. Куровська. К., 2007. 18 с.

265. Проблеми правового регулювання комерційних відносин в умовах їх інтернаціоналізації : [монографія] / [кол. авторів ; заг. ред. О. Д. Крупчан]. Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. 240 с.

266. Скакун О. Ф. Общее сравнительное правоведение. Основные типы (семьи) правовых систем мира. Академический курс : [учебник для студ. вузов] / Скакун О. Ф. К. : Ин Юре, 2008. 464 с.

267. Порівняльне правознавство (правові системи світу) / [Шемшученко Ю. С., Копиленко О. Л., Зайчук О. В., Оніщенко Н. М., Зайчук Ю. В., Тарахонич Т. І.] ; за ред. Н. М. Оніщенко. К. : Парламент. вид-во, 2008. 488 с.

268. Гайдулін О. О. Зближення контрактного права європейських країн : [монографія] / Гайдулін О. О. К. : Видавець Позднишев, 2009. 293 с.

269. Адаптація національного законодавства відповідно до Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Наукова монографія. За редакцією О. В. Кузьменко. К.: Видавничий центр «Кафедра», 2019. 678 с.

270. Устименко В. А. Адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу: основи, критерії, виміри стійкості [Текст] : монографія / Володимир Устименко ; НАН України, Держ. установа «Ін-т екон.-прав. дослідж. ім. В. К. Макутова НАН України». Київ : Академперіодика, 2025. 450 с.

271. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана. Т. 6: Т–Я. 2004. 768 с.

272. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами–членами від 14 червня 1994 року (*втратила чинність на підставі Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами–членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року*). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text

273. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 21 листопада 2002 року № 228-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-15#Text>

274. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 року № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>

275. Про схвалення проекту Плану дій «Україна – Європейський Союз» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 лютого 2005 року № 36-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/36-2005-%D1%80#Text>

276. Про затвердження Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС) : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2026 року № 438. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2026-%D0%BF#n19>

277. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text>

278. Любченко О. О. Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти як предмет адміністративно-правового регулювання. *Право та державне управління*. 2025 р., № 2. С. 452-458. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.2.62>

279. Любченко О. О. Правові засади європейської інтеграції України у сфері вищої освіти. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2025 р., № 4 (90). С. 88-94. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.4.14>

280. Любченко О. О. Адміністративно-правовий статус Міністерства освіти і науки України у сфері міжнародного співробітництва. *Право і суспільство*. № 4, 2025. Т. 2. С. 414-419. URL: DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.2.58>

281. Любченко О. О. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності у сфері вищої освіти. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9, 2025. С. 472-475. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-9/102>

282. Любченко О. О. Система та правовий статус суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. *Modern Achievements in Legal Science and Practice* (March 19–20, 2025. Riga, the Republic of Latvia) : International scientific conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. С. 261-264. URL: DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-558-7-69>

283. Любченко О. О. Правовий статус Міністерства закордонних справ України та закордонних дипломатичних представництв як суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. *Права людини та публічне врядування*: матеріали VIII Міжн. правн. форуму, м. Чернівці, 30 травня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 612-615. URL: DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-164>

284. Любченко О. О. Правове регулювання міжнародної академічної мобільності у сфері вищої освіти. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у воєнний період* : міжн. наук.-практ. конф. Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 10 жовтня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 256-260. URL: DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-550-4-74>

285. Любченко О. О. Правові засади здобуття іноземними громадянами вищої освіти в Україні. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали XI міжн. наук.-практ. конф., м. Кременчук, 5 грудня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 224-227. URL: DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-580-1-61>

Список публікацій здобувача за темою дисертації

У наукових фахових виданнях:

1. Любченко О. О. Міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти як предмет адміністративно-правового регулювання. *Право та державне управління*. 2025 р., № 2. С. 452-458. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.2.62>
2. Любченко О. О. Правові засади європейської інтеграції України у сфері вищої освіти. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2025 р., № 4 (90). С. 88-94. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.4.14>
3. Любченко О. О. Адміністративно-правовий статус Міністерства освіти і науки України у сфері міжнародного співробітництва. *Право і суспільство*. № 4, 2025. Т. 2. С. 414-419. URL: DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.2.58>
4. Любченко О. О. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності у сфері вищої освіти. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9, 2025. С. 472-475. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-9/102>

В інших наукових виданнях:

1. Любченко О. О. Система та правовий статус суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. *Modern Achievements in Legal Science and Practice* (March 19–20, 2025. Riga, the Republic of Latvia) : International scientific conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. С. 261-264. URL: DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-558-7-69>
2. Любченко О. О. Правовий статус Міністерства закордонних справ України та закордонних дипломатичних представництв як суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. *Права людини та*

публічне врядування: матеріали VIII Міжнародного правничого форуму, м. Чернівці, 30 травня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 612-615. URL: DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-164>

3. Любченко О. О. Правове регулювання міжнародної академічної мобільності у сфері вищої освіти. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у воєнний період* : Міжнародна науково-практична конференція. Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 10 жовтня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 256-260. URL: DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-550-4-74>

4. Любченко О. О. Правові засади здобуття іноземними громадянами вищої освіти в Україні. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 5 грудня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 224-227. URL: DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-580-1-61>

ДОДАТОК Б

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

*Навчально-науковий інститут «Юридичний інститут Київського
національного економічного університету імені Вадима Гетьмана»*

04050, м. Київ, вул. Юрія Іллєнка, 81. Тел.: директор – (044) 205-54-81 (тел), заступники директора – 483-54-90 (тел),
дирекція – 489-09-54 (тел) Web: www.kneu.edu.ua, e-mail: ui@kneu.edu.ua

09.06.2026 р. № 06/34 - 88

А К Т

**про впровадження результатів дисертації Любченка Олександра Олексійовича
на тему «Адміністративно-правове регулювання міжнародного співробітництва
у сфері вищої освіти» у освітній процес та наукову діяльність Навчально-
наукового інституту «Юридичний інститут Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана»**

Результати дисертації Любченка Олександра Олексійовича на тему «Адміністративно-правове регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти» впроваджені в освітній процес та у наукову діяльність Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана».

Матеріали дисертації Любченка Олександра Олексійовича можуть застосовуватися у освітньому процесі при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять із здобувачами вищої освіти з навчальних дисциплін «Адміністративне право України», «Цивільне право України», «Міжнародне публічне право», «Міжнародне приватне право», «Право зовнішніх зносин» та ряду інших навчальних дисциплін, що викладаються для здобувачів спеціальності «Міжнародне право».

В якості джерел для вивчення навчальних дисциплін рекомендовано наукові публікації, в яких відображені результати дисертаційного дослідження Любченка Олександра Олексійовича, а також його публікації в матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій.

За результатами використання зазначені вище публікації підтвердили належний теоретичний і навчально-методичний рівень, доступність та доцільність їх використання у освітньому процесі та науковій діяльності.

**Директор Навчально-наукового інституту
«Юридичний інститут Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана»,
доктор юридичних наук, професор**

Кожура Л. О.

09 червня 2026 р.

16-B Lavrska str., Kyiv, 01015,
Ukraine, tel: +38 044 377 7760

Charles Clore House, 17 Russell
Square, London WC1B 5DR, United
Kingdom, tel: +44 020 7323 2978

01015, вул. Лаврська, 16-Б, Київ,
Україна. Тел: +38 044 377 7760

Чарльз Клор Хаус, 17 Рассел
Сквер, Лондон, WC1B 5DR,
Сполучене Королівство. Тел: +44
020 7323 2978

11 червня 2026 року

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ
результатів дисертаційного дослідження
в діяльність відділення громадської (неурядової) організації
«Асоціація міжнародного права» в Україні

Відділення громадської (неурядової) організації «Асоціація міжнародного права» в Україні розглянуло результати дисертаційного дослідження аспіранта Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана» Любченка Олександра Олексійовича на тему «Адміністративно-правове регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти» в цілому, та в частині висновків і пропозицій щодо удосконалення правового регулювання діяльності у сфері вищої освіти на національному та міжнародно-правовому рівні.

В роботі доведено, що законодавство зарубіжних країн та міжнародні договори є важливими джерелами правового регулювання міжнародного співробітництва України у сфері вищої освіти. З метою упорядкування та уніфікації процедури укладення багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів про співробітництво у сфері вищої освіти автором пропонується прийняття нормативно-правового акту на рівні Кабінету Міністрів України. Автор зазначає, що вже укладені міжнародні договори України про співробітництво у сфері вищої освіти потребують свого упорядкування та систематизації. Системного та уніфікованого підходу потребує також подальше укладення таких договорів із міжнародними організаціями та державами, із якими такі договори ще не уклалися.

На підставі аналізу отриманих за результатами проведеного дисертаційного дослідження висновків та пропозицій вважаємо, що вони мають належний науково-теоретичний та методологічний рівень, практичну значимість та можуть бути використані в ході практичної та методологічної діяльності Відділення громадської (неурядової) організації «Асоціація міжнародного права» в Україні.

Віце-президент,
кандидат юридичних наук

Владислав МАКСИМОВ

КИЇВСЬКА ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА КИЇВСЬКА ТПП

вул. Б.Хмельницького, 55, 01054, Київ, Україна
Тел. (044) 482-0301
Факс (044) 482-3966
e-mail: info@kcci.org.ua
www.kiev-chamber.org.ua

B.Khmelnytskogo str., 55, Kyiv, 01054, Ukraine
Tel. (044) 482-0301
Fax (044) 482-3966
e-mail: info@kcci.org.ua
www.kiev-chamber.org.ua

THE KYIV CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

15.06.2026 № 17/02-5/578

Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження Любченка Олександра Олексійовича на тему «Адміністративно-правове регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти» у практичну та правозастосовчу діяльність Київської торгово-промислової палати

Київська торгово-промислова палата розглянула результати дисертаційного дослідження аспіранта Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана Любченка Олександра Олексійовича на тему «Адміністративно-правове регулювання міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти» в частині практичних висновків та пропозицій щодо подальшого удосконалення правового регулювання міжнародного освітнього співробітництва України.

В дисертаційній роботі аргументовано доведено, що Україна має потенціал стати активним учасником міжнародного ринку освітніх послуг, оскільки імпорт та експорт освітніх послуг на сьогодні є одним із перспективних напрямів міжнародного економічного співробітництва та зовнішньоекономічної діяльності як на рівні держав, так і на рівні окремих закладів вищої освіти.

На підставі ознайомлення із обґрунтуваннями запропонованих автором практичних висновків та пропозицій вважаємо, що отримані за результатами проведеного дисертаційного дослідження висновки та пропозиції мають належний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та можуть бути використані у практичній та правозастосовчій діяльності Київської торгово-промислової палати.

Перший віцепрезидент
Київської торгово-промислової палати

Коляденко В. А.

15.06.2026